NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXVIII. ÉVFOLYAM. 1907. OKT.—NOV. VIII—IX. FÜZET.

A SZERETET NEVELŐ HATALMA.*

«A szigor a tehetetlen, gyáva lelkek fegyvere. A gazdag, művészi lélek, a szeretet hatalmával tud életre fakasztani, életre ébreszteni.»

Julius 7-én egy kérvényt terjesztettem fel a vall. és közokt. miniszter ő excellenciájához, arra kérve őt, engedné meg, hogy saját költségemre egy fehér márványtáblát illeszthessek a felsőbb leányiskola tanácskozó termének egyik falába, ezen felirattal: «A szigor a tehetetlen, gyáva lelkek fegyvere. A gazdag, művészi lélek, a szeretet hatalmával tud életre fakasztani, életre ébreszteni.»

Feleletet még nem kaptam e kérvényemre, azonban el szeretném mondani a Tanári testületnek, miért találom oly fontosnak ezt az irányt, ezt a jelszót, minden iskolára, de legfőképen a magyar iskolákra nézve.

Ha valaki, úgy mint én, külföldön nevekedett, művelt nemzet közepette, bármily rajongással csüngjön is hazáján és nemzetén, amikor nemcsak ábrándjaiban, lelki szemeivel igyekszik azt megismerni, hanem a valóságban lép azzal érintkezésbe, rendkivül sok dolog van, amely a mindennapi életben sértőn, fájón hat reá, s annál érzékenyebben fáj, minél nagyobb rajongással tanulta e nemzetet szeretni.

Egyike azon jelenségeknek: a munka gyűlölete és megve-

* A kolozsvári állami felsőbb leányiskola módszeres gyülésén tartott előadás.

tése, amelyet lépten-nyomon fájdalmasan tapasztal nálunk, a más légkörhöz szokott, gondolkodó lény.

Mert ha van valami, ami föltétlenül előbbre viszi a nemzeteket, minden korban, minden égőv alatt, az: a *szeretettel végzett munka!* Az emberiség legdrágább kincsét, a nemzetek jólétét, az anyagi gazdagságot, az ipar remekeit, a tudomány vívmányait, az irodalom és művészet nagy alkotásait, mindent, mindent a szeretettel végzett munka hozott létre! Ezt értik a művelt nemzetek és szeretik, becsülik, tisztelik a munkát, a társadalmi élet minden fokán. Értik, érzik azt, hogy a munka nemcsak lelki szüksége az embernek, hanem még legdrágább kincse is, erkölcsösségének valódi alapja, haladásának egyetlen eszköze. A művelt emberek közt nem a munka szégyen, hanem épen a tétlenség. Az ingyenélőt megvetik, mint oly embert, ki nem egészen tisztességes, meglopja a társadalmat, élvezvén a társadalom által összehalmozott javakat, s azokat semmivel sem gyarapítván.

Aki nem munkálkodik szeretettel, az megfosztja magát az élet legbiztosabb erkölcsi támaszától, mert semmi sem ad a léleknek, minden körülmények közt egyensúlyt, tiszta, öntudatos derültséget, mint a jól és szeretettel végzett munka. Az hitet ad önmagában, hitet a haladásban. Mert a mi hitnélküli századunkban, hol a legszentebb benső érzelmek is alá vannak vetve a divat léha szeszélyeinek, az egyéni lelkiismeretes erőlködés tud csak hitet adni a győzelemben, azaz azon lelki erőben, mely minden akadályt legyőz, hitet adni saját magában, és főkép a nemzete fenmaradásában, erkölcsi hatalmában.

A rosszul, robot módra végzett munka hozza létre az élet legyőzötteit, kik bármily fényes állásban, bárhogyan bolondítják is magokat egy darabig a léha mulatságok üres zajában, vagy a nagyravágyás csalfa fénysugaraiban, gyávák maradnak az élettel szemben, előre hordják magukon a vereség bélyegét, nem képesek hősiesen megküzdeni az élettel, s magukra és másokra nézve átkos hatást gyakorolnak. Ezek az élet legyőzöttei. S ha még azt is elgondoljuk, hogy a rosszul, szeretet nélkül végzett

munka mennyi anyagi kárt okoz a társadalomnak, mennyi vesztegetésnek, prédaságnak kútforrása, akkor értjük meg, valódi átkát!

Mert csakis az tudja megkímélni a dolgokat, aki szeretettel tud dolgokat teremteni! A mi szegény országunk pedig épen a prédaságnak kimerithetlen tengere. Nem tudjuk megkímélni sem a természet javait, sem az ember alkotásait, pazarolunk, pazarolunk! Épen azért nem tudunk magyar ipart, azért nem tudunk magyar társadalmat teremteni. Mi csak játszunk az élettel és soha meg nem érő, az érettséget soha el nem érhető komoly és vén gyermekek maradunk, kik még csak nem is sejtik az élet valódi titkát. Mert egyedül a szeretettel, jól végzett munka tanít meg a valódi életre.

Ezért oly égető szükség, oly mulhatatlanul elkerülhetlen életföltétel reánk nézve, hogy az új nemzedékeket a munka tiszteletében, a munka szeretetében, sőt a munka iránti rajongásban neveljük fel. Mert óriási léptekkel kell helyrehoznunk az elpazarolt időt, az elmulasztottakat. Az iskolában kell megvetnünk a munka-szeretet alapját. Mert csak akkor tisztelhetjük, becsülhetjük a munkát, ha előbb azt szeretjük! Kezdetben tehát a tanulást kell megszerettetni a növendékekkel, azt tanítva nekik, azzal táplálva őket, ami épen megfelel lelki állapotuknak, ami életre, öntudatra tudja ébreszteni, többé kevésbbé szunyadó lelküket. Nem annyira az a fődolog, hogy megkíméljük a növendéket minden erőlködéstől, mint az, hogy megszerettessük vele ezen erőlködést. Mert testét a mozgás, szellemét a gondolkodás által fejleszteni, az semmi egészséges gyermeknek nem lehet ellenszenves, az a természet rendje szerint van; csak az lehet jogosan ellenszenves neki, ha többet, egyebet kivánunk tőle, mint ami erejének megfelel. Fájdalom, a mi tanterveink soha sem törődnek azzal, hogy az, amivel gazdagítni akarják a növendék lelkét, tökéletesen megfelel-e ezen ébredő lélek szükségeinek. Arról semmi képzetük nincs. Mi nem vártuk meg türelmesen hazánkban, hogy a nemzet lelkéből fakadjon az a szellemi táplálék, amellyel gazdagítni akarjuk a mi nemzedékeink lelki

szükségét, hanem egész egyszerűen átvettünk más nemzettől kész tanmeneteket és azokat alkalmazzuk, úgy ahogy, a mi növendékeinkre, nem gondolva meg, hogy egyrészt egy cseppet sem felelnek meg a mi más fajhoz tartozó, más fejlődést nyert gyermekeink lelkületének, másrészt pedig, hogy ott engedelmes, gépiesen beosztott hivatalnokokra van leginkább szükség ezidőszerint, nekünk pedig szabad munkásokra, alkotókra van leginkább szükségünk, gondolkodni, szeretni, akarni tudó lényekre, kik szenvedéllyel szeressék a munkát a munkáért és tudjanak is dolgozni, teremteni, a nemzet gazdagságát növelni, a tevékenység minden ágában. Ha valaminek, úgy a közoktatásnak, a nemzet talajából, a nemzet lelkéből kell kinőnie.

A kiszabott tanmeneteket természetesen nem változtathatjuk meg, de igenis hatalmunkban áll az, hogy ne tegyük a növendékre nézve robottá a tanulást, hogy ne csak az érdektelen rossz tankönyvek száraz ismereteit csepegtessük be a növendékek kifáradt emlékezetébe, hanem kikeressük a tudás azon érdekes oldalait, amelyek megfelelnek a növendék lelki állapotának, amelyek megragadják a növendék képzelmét és őt gondolkodásra birják. Szóval ne gyötörjük a növendéket száraz emlézéssel fényes eredmények elérése céljából, mert ez az eredmény nem felel meg a valódi tudásnak; hanem fejlesszük benne főkép a gondolkodó tehetséget, az ítélő tehetséget, az önálló alkotás szenvedélyét, a munka szeretetét! Az a néhány kilogrammnyi száraz ösmeret, amit sikerül belekalapálnunk a növendékek emlékébe, idővel mind elröppen nyomtalanul. Nem marad belőle semmi, semmi! De ha szeretettel, igaz szeretettel embert neveltünk a gyermekből, az az egész életre megmarad neki, lelki gazdagságát s a haza javát is előmozdítottuk, hasznos polgárokkal ajándékozva meg nemzetünket, akikből soha sem lesznek aztán az élet gyáva rabszolgái, az élet legyőzöttei!

Nekünk, magyar tanítóknak, hősöket kell nevelnünk, nem a csatamezőre, hanem az élet nehéz, mindennapi küzdelmeire. Ezért szeretném, ha minden magyar iskola falára lenne írva:

hogy «a szigor a tehetetlen, gyáva lelkek fegyvere; a gazdag, művészi lélek, a szeretet hatalmával tud életre fakasztani, életre ébreszteni.»

És szeretném, ha ez nem csak betűkkel lenne egy hideg lapra bevésve, hanem tisztító tűz gyanánt átjárná az iskolák egész szellemét! A mi kolozsvári felsőbb leányiskolánk, hála Istennek, mindig ily szellemben működött, kezdettől fogva, csak ezután is tartsa meg ezt az irányt örökre!

Kolozsvár. *De Gerando Antonina.*

SZÜLŐKHÖZ SZÓLÓ LEVELEK.

VI. közlemény.*

Hagyjátok azt a pici akaratot csöndben, nyugalomban fejlődni. Ne törődjetek kicsiségekkel. Jelentéktelen esetekkel. Ha nem fúvod fel ezeket a mindennap előforduló apró alkalmakat valóságos törvényszékekké; nem vádolsz, fenyegetsz, szorongatod a kis akarni akarót; de a könnyüt, könnyen, hallgatagon engeded: nem fog diadalt ülni a kis makranc, mikor akarata teljesül. Sőt: tudatára sem jut, hogy akarata kivitelébez neki kellett *akarni* tudni. Ezért sokkal kevésbbé fogja megtudni, hogy neki akarni is lehet. Akarata ingerlés nélkül, erővé fejlődik. Tépetlenül és épen veszi tudatába, mikorra felnő. Akaratának erejét nagy dolgokon acélozza, melyek tevékenységének önbizalmat adnak.

Honnan jön az az erőtlen, ideges, akaratgyönge cél nélkül tengődő sok ember? Sokat, nagyon sokat hozzájárúl ez az előreakarási, szabályok közé szorítani, törvények alá vetni akaró túlbuzgó nevelés. A pici ember ki van ezeknek menthetetlenül szolgáltatva. Folytonos, állandó felügyelet alatt. Intve, lenyügözve, kényszerítve a szórakozáshoz. Százfelé terelve figyelme. Idegei túlizgatva. Fáradt, unott tevékenységre nevelve. Az egészség, vidámság eltörpül benne. Ime: a fenti kérdésre a szomorú felelet.

Megnyomorított, visszariasztott ifjúság: romlott, törpe nemzedéket jelent. Nyomorék szellemek, bizonytalanúl imbolygó árnyékai önmaguknak. Nem megteremtői saját személyiségüknek.

* Az I—V. közlemény a megelőző füzetekben van. *Szerk.*

Így jön létre a mai emberiség ideges, nyugtalan helyzete. Nyilt vádként a természetellenes, téves felfogású gyermeknevelés ellen. Az a túlságos gyámkodás, korai és túlzott rákényszerített tudákosság: mind megannnyi vádpontja ennek a pernek.

Mert az egyénekből áll a tömeg. És a tömeg: tükre az egyénnek. Szünjetek meg, ti világjavítók a gyermeket kínozni, ferdén nevelni! Ezzel javítjátok az egész emberiséget. Szülők, nevelők, szünjetek meg a világnak nyomorék lelkű teremtményeket nevelni! Szüntessétek be a zsenge emberpalántát nyesni, kötözni; idő előtt hajtatni. Korán, túlkorán kezditek nyesni. És későn hagyjátok abba. Célt és mértéket nem ismertek. Elveszett. Hagyjátok magukra is. Ne sajnáljátok tőle a szabadságot és tiszta levegőt. *Bízzál* a gyermekben lakó természetes erőben és érzelmei tisztaságában. Ha nincs megrontva, félszeggé téve: természetesen, elővigyázattal, okosan fog cselekedni. *Hadd magára* a gyermeket. *Hadd magával. Hadd magánál. Bízzál a gyermekben!* Hadd, hogy gyermeked *legyen a mi.* Ne olyan legyen, amilyennek te akarod. Lehessen azzá, amivé hivatva érzi magát lenni. Ne váljék azzá, akinek te akarod tudni. Add az embert önmagának. Akkor az eszme legjobb értelmében az emberiségnek adtad őt.

De nemcsak akaratukat és jelenlétüket erőszakolják a felnőttek a gyermekre. Érzelmeiket is reá kényszerítik. Igen kevésre becsülik a piciben személyiségét. Különösen személyes tartózkodását. Miként védje magát a gyermek a felnőttek tolakodásától?

Szülők! Tanuljátok meg a gyermeket megvédeni a semmittevő, mulatni vágyó, szórakozást kereső embertársaktól. Ezek a gyermekben kajdácsot, vagy betanított, kedvenc állatot látnak, aki időtöltésnek szolgáljon nekik. Ilyen embernek ki ne szolgáltassátok a gyermeket. Legyen bátorságtok, még barátaitokkal szemben is, — a gyermek pártját fogni. Mert sokszor épen ezek a tapintatlan és tartózkodást nem ismerő barátok tolakodnak leginkább. Dédelgetésük terhére van a gyermeknek, mert ő azt csak azoktól várja, akiket szeret. Sajnálkozásuk sérti

inkább, mint jól esik. Nem csoda azután, ha az engedékenyebb gyermek puha, kényes, nyafogó lesz. És később, így legyöngítve, nem képes erősebb érzelmekre. Vagy csudálni való-e, ha az ilyen támadni és védekezni tudó kis ember kiabál, dühös vagy verekszik? És nem kell-e örülnünk bátorsága minden külső jelének. De: kerüljük az alkalmat, őt ilyen zavarba hozni. Ne tolakodjatok soha a gyermekhez. Még szeretetreméltósággal, gyöngédséggel sem. Ne sajnálkozzatok felette. Amaz terhére van, mikor kéretlen jön. Ez lealázza, sérti. Mert ezek a rendesen tüntető módon nyújtott «kedvezmények» bántják a gyermek gyöngéd érzéseit. A «sértett» gyermek nem tud másként védekezni a tapintatlanságokkal szemben, mint haraggal, daccal, lármával. Vagy: már olyan elfásult, hogy végre teljesen közönyös a tolakodó sajnálata vagy szeretetreméltósága iránt. Vagy: örül, megköveteli, hogy hangos, lármás sajnálattal adózzék környezete minden jelentéktelen fájdalmának vagy kellemetlenségének. Tüntető, sok szóbeszéd kisérje apró örömeit.

Majdnem minden felnőtt ember tolakodó a gyermekkel szemben. Vagy sokat parancsolgatnak, megtiltanak vagy együgyüek vele és ráveszik mindenféle ostobaságra. Ritkán bánnak vele mint embertárssal szokás: tapintatosan, őszintén, okosan. Ezért olyan gyakori, hogy az emberek egymás iránt tolakodók, együgyüek. Tapintatlan kérdésekkel és tanácsukkal terhére esnek az emberi társaságnak. Felesleges fecsegésükkel, örömük és bánatuk közlésével érdektelenekké válnak. Innen van azután a legtöbb emberben; a tapintatos hallgatás hiánya.

*

Jöjj tisztába azzal, hogy épen olyan képtelen vagy a gyermekből valamely hibát kiirtani, mint erényeket beleoltani. De igenis sikerülni fog erényeit hibákká nevelni, ha a gyermek vémérsékletét nem veszed tekintetbe. Ennek tiszteletben tartása nélkül a gyermek gyanakodó és gyáva lesz. Általában: illetlenség, hibák? Mit véthet a gyermek? Minő illetlenséget követhet el? Nevezzük inkább jellem betegségeknek. Gyógyitsátok

más módon. Ne bűntető szigorral. Régi, durva, nyers időkben testileg beteg embereket veréssel, fogsággal, kínzással kisérlették meg kigyógyítani bajukból. Azt hitték, gonosz manóktól van a beteg megszállva. Ezeket tettlegességgel kell eltávoztatni a betegből. Ezt a kisérletet teszitek ti is a jellem betegségekkel; anélkül, hogy csak sejtelmetek is volna a baj természetéről, tűzhelyéről: erőszakkal, elnyomorítással, szenvedtetéssel akarjátok kigyógyítani a betegséget. A beteg helyeket ne égessétek, ne vágjátok ki könnyelmű tudatlansággal. Örökre heg marad a helyén. Környéke pedig érzékeny, torz hiányosságot rögzít meg. Így van ez a gyermek gyöngéivel is. Nem nyesheted ki a gyermek hibáit, mert annyira egyek erényeivel, vagy legtöbbször: álruhába jelentkező erény. De ha ingerled, kínos hibákká fajulnak. Bánatot és megalázást, határtalan meghasonlást, küzdelmeket, keserűségeket okozol a gyermeknek és magadnak. Ne adj alkalmat az elementáris erővé felnevelt hiba kitöréseire. Beszélj nyugodtan, értelmesen, szeretettel szemedben a gyermekkel egyéni sajátságairól. Különösen erényeiről. Gondoskodjál, hogy *ezek* izmosodjanak, erősödjenek. Akkor nem marad hely a rosszra. Szólj neki arról, ami benne a legnemesebb, a legmagasztosabb, a legmélyebb. Ettől lesz vidám, bátor és erős. Ami benne szép, azt ápold nagyra, hogy magán örvendhető énné legyen. Ha a nagy, nemes, széles alapot nyer az ember lényében: kiszorít mindent ami rút, rossz, nemtelen. De hogyan? Hát ha a gyomra is szüksége van? Tiszta búza között nő a konkoly . . .

«Engedelmes legyen a gyermek. Alkalmazkodó. Irtsuk hibáit, hogy felnőtt korában, az emberekkel való érintkezés könnyű legyen.» A gyermeket tehát *kellemetlenségektől* megóvni az életben? Ugyan, okuljatok saját élettapasztalatotokból! Meg fogjátok érteni, hogy *ti* nem óvhatjátok meg a gyermeket az effélétől. Nem lehet. Nem ismeritek jövőjének célját, körülményeit. Honnan tudhatnátok, hogy mi éri őt életében! Mit tudjátok, hogy *kikkel* lesz találkozása! Minden ember más értéket vált ki belőle. Egyéniségének hárfahúrjaiból különböző akkordokat csalnak ki, melyeket sokféleképen fognak hallani és

átérezni. Ami az egyikkel való érintkezésben néma marad, — mintha nem is léteznék — a másiktól illetve, mint gyönyörű dallam hangzik fel. Amit amaz kellemetlen dissonanzként érez: azt a barát észre sem veszi, vagy neki teljesen harmonikusan talál visszhangra lényében. Ezek az élet sympathiái. Vonzások és taszítások. Hullámzások. Hang megütések. Elnémulás. Magába visszarántott elfátyolozás.

Ne hangolj le soha. Ne kisértsd meg a rád bizott gyermek lelki húrjait másként hangolni. Vagy épen széjjel tépni! Csak azért, hogy néhány hangot elnémíts. Hadd, hogy az összes húrok épen, tisztán csengjenek. Tanítsd meg a gyermeket önmagát hangolni tudni. Tanulja meg, hogy mikor legyen néma, mikor pengjen. Ismerje fel, hogy minő hangokat szólítanak ki lelkéből barátai. És minőket képesek megütni ellenségei.

*

Szeresd gyermekedet, mint magadhoz hasonlót! Kerüld ingerelni őt. Ne sértsd. Távolíts el környezetéből mindent, ami boszúságot okozhatna neki. Úgy, amint te azt barátodnak tennéd. Hogy így őt vidámnak, frissnek, jókedvünek lásd. Amire pedig nevelni akarod a gyermeket, amit kivánatosnak, szükségesnek látsz javára: tedd azt barátságosan, szivélyesen, magyarázólag, — amint olyan barátoddal szemben tennéd, akit kivánságodnak megnyerni óhajtasz. Ezzel kikerülöd a fenyegetést, amely csak félénkké, határozatlanná teszi a gyermeket. Elmarad az a kölcsönös, rút felizgatás, dac. Nem lesz kedélyed és a gyermeké az önvádak és szemrehányások prédájává. Tanítsd meg gyermekedet önként alkalmazkodni. Örömmel. Saját belátásából. Legyen meg az a megnyugtató, békés tudata, hogy saját meggyőződéséből tette. Oktasd vidám önmegtagadásra. Tanuljon mosolyogva lemondani. Ész, okosság, kényelem, gyöngeség, saját előnyének felismerése később majd megtanítják magát megadni, alkalmazkodni. A korai erőszakoskodás e téren is a nevelésben félszeg, nyomott kedélyü embert ad a társadalomnak, aki ki van szolgáltatva az emberek önzésének. És az élet könnyen elbánik vele.

*

De, értened kell hozzá, miként *dicsérd* a gyermeket. Dicsérd áldó mosollyal. Dicsérd úgy, hogy dicséreted jövendölés legyen számára. Többször dicsérd, mint gáncsold. És ha értened is kell gyermeked fejlődésének emelésére és erősítésére, öntevékenységének ébresztésére akadályokat gördíteni útjába: ne hadd hiába szomjuhozni elismerő szavad után. Ismerd el igyekezetét, önmegtagadását, hogy lelkes bátorsága, tettvágya fejlődjék, nőjjön tovább, előre, nagyobb dologra, szebb, tökéletesebb tettekre. Erkölcsi mint szellemi dolgokban. Ha gáncsod a gyermek tudatára hozza a rosszat, cselekvésének helytelenségét: ne késsél elismeréseddel, jó tulajdonságainak kiemelésével. Mert értékének helyes tudata kell, hogy életének legnagyobb kincse és fegyvere legyen. Ezért: *tőled, általad* tanulja ismerni a gyermek egyéniségében lakozó erős, nemes, szép vonásokat. Ha le kell őt hangolnod, mikor hajlításra szorúl: siess azonnal felemelni, vigasztalni őt. Bátoritsd, békítsd, ha büntetned kell. Mikor kénytelen vagy dämonjainak torzvonásaira figyelmeztetni: ébreszd fel benne jó szellemeit. Váltsd ki őt a rossz körmei közül. Mutasd meg neki az önmegváltás útját; tiszta lelkében élő magasztos, szent szellemek segítségével.

*

Milyen gyakran csak általad tudja meg a gyermek, hogy helytelent, rosszat cselekedett. Tudatlanságában, ártatlanúl, gondtalanúl tette. Talán vigyázatlanságból eltört valamit. Ne büntesd gyermekedet ilyenkor! Mert, ha igazán nagy kárt okozott a gyermek: már maga a tény olyan ijedtség gyanutlan lelkének, hogy okvetlen beáll a megbánás keserű önvádja. Mindenekelőtt ne büntess, ne haragudj, ha a gyermek vakmerőségből, tudásvágyból oly veszélybe juttatta magát, mely téged megijeszt. Hirtelen rárivalással, hivással, elkapással meg ne rémitsd a gondatlan, vakmerő kis vitézt. Ne sejtse előbb, hogy veszedelemben volt, míg a veszély el nem mult. Mikor ismét megnyugtatva, okosan és gyorsan biztonságba helyezted: akkor magyarázd

meg értelmesen neki tettének veszélyes voltát. Intve annak következményeitől.

Sohase büntess fegyelmezetlen haraggal, türelmetlen indulatossággal. Büntess ritkán. Nagyon ritkán. Lehetőleg: soha. Megakadályozod-e a büntetéssel a hiba újbóli elkövetését? Nem az őszinte megbánás-e a tisztító tűze?

Ne büntess, tettlegességre ne ragadtasd magadat, mikor rossz kedvedben vagy! Kerüld gyermekedet ilyenkor, mintha ragályos beteg volnál.

*

Gúnynyal meg ne bántsd gyermekedet. Ne nevess azon ami neki szent és komoly. De mutasd meg az útat, mely vidám önismeretre vezet. Hadd nevessen magán jókedvüen. Ne kínozd gyermekedet ostoba ingerkedéssel. Ne légy gőgös, lenéző iránta. Ha te nem kínozod, ő sem fog téged bántani. De ne tekintsd a gyermek tudni vágyó, kiapadhatlan kérdéseit nyügnek. Nyugodt, komoly türelemmel felelj ezer kérdésére. Ne riadj vissza azt is mondani: «Ezt nem tudom, gyermekem. Talán később tanulsz annyit, vagy többet is, mint én tanulhattam. Akkor, majd megtudod ezt is.» — Vagy: «Gyermekem, ezt én még neked nem magyarázhatom meg. Majd ha nagyobb leszel, értelmesebb: akkor majd megmondom.» — Vagy: «Gondolkozzál csak felette! Mit gondolsz te róla?» Ha pedig nevetned kell gyermeked gügyögő kérdésén: nevess úgy, hogy keserűség nélkül, vidáman veled nevethessen. Észre ne vegye, hogy unod kérdéseit. Elfordúl tőled és máshol elégíti ki tudvágyát. Ezzel elveszted a lelkébe való betekintést; hitét és bizalmát, mely az anyának pótolhatatlan kincs. Ne tartsd «bolonddá» gyermekedet, mikor kérdéssel közelít hozzád! Neki nem «bolondság», amit tudni akar. Együgyü válaszodat, ostoba meséidet komolyan veszi. Így ültetsz hamis fogalmakat, és bolondságokat érzékeny, fogékony kedélyébe.

*

Félreértések alkalmával te is tedd meg az első lépést a kibékülésre, ha csak egyszer-másszor. Gyakran. Légy te az első.

aki bátorító mosollyal árulja el: «Legyünk ismét jóbarátok!» Ejtsd ki te az első békítő szót. Miért várod azt mindig a megfélemlített, gyöngébb féltől? Valld be gyermekednek saját hibádat is. Egy meggondolatlan tettedet. Igazságtalanságot, melyet megbánsz. Annál inkább fog benned a gyermek bízni és téged becsülni. Mert az értelmes gyermek éles megfigyelő. Megfigyelésében mindig igazságos. És ha te hibádat nem látod be előtte: *ő* tudja, érzi, hogy helytelenül cselekedtél és gyávaságoddal eljátszod tiszteletét. Ne vonakodj gyermekedtől még bocsánatot is kérni, ha szelességből, meggondolatlanságból megszomorítottad vagy megbántottad. Meglásd, ha majd ő jut hasonló helyzetbe: minden pedagógiai jelenet nélkül megtanulja tőled bocsánatodat kérni és elnyerni. Mért nem engedsz gyakrabban a gyermeknek? Mért nem vallod be, ha vétettél? Mért nem kéred bocsánatát, ha igaztalan voltál hozzá? Azt gondolod, hogy ez szülői méltóságodat sérti? Ellene szól minden nevelési szabályoknak és törvényeknek? Ah, ezekben nincs egy szemernyi *szeretet!* Mindezek az értékek, — mint a szülői méltóság, szülői tekintély, törvények és szabályok: a szeretetlenség találta ki. Olyan kevés öntudattal bírsz, olyan támasz nélküli vagy, hogy azt hiszed, minden hibádat és gyöngédet el kell titkolnod? Abbeli félelmedben, hogy tekintélyedet aláásod a gyermek előtt és csalhatatlanságodban való hitét megingatod: gyáva alakoskodóvá leszel?

Szentek és csalhatatlanok lesztek, szülők, a gyermeknek, ha köztetek szeretetet, bizalmat, őszinteséget és egymás iránti tiszteletet tapasztal. Ha lényetekben, tettekben szeretetteljes egyetértő igazsággal bántok egymással és az ő kis «én»-jével. *Példátok* által lesztek csalhatatlanná. Minden gyermekben meg van a hajlam szülőit szenteknek tekinteni. Ne legyetek tehát, ti szülők, álszentek és hamis próféták. Mert azt az oltárt, melynek szentélye ti vagytok a gyermek szívében, ne romboljátok le neki ti. Ezer keserves könny hull az ilyen oltárrombolás törmelékére.

*

Ha valamit akarsz gyermekedtől, tudd hozzá tenni: «kérlek.» «Hogy mondod, ha valamit kapsz?» Így inted a gyermeket. Még idegen tanuk előtt is; kínos zavarnak téve ki szegénykét. Mennyivel méltóbb, észrevétlenebb volna, ha így beszélnél gyermekeddel: «Kérlek, gyermekem, hozd ide nekem ezt vagy azt!» És: «Köszönöm», ha teljesítette kérésedet. És hogy volna, ha még akkor is, mikor fenyegetni vagy parancsolni szoktál, — mert a gyermeknek nehezére esik akaratát a tiednek alárendelni — egy komoly, barátságos «kérlek»-kel kisérlenéd meg? *Kéréssel*, úgy, hogy a gyermek engedelmessége, az ő részéről adománynak, feladott akarata büszke örömnek tünne fel, ahova kérésed emelte.

*

Ha nem akarsz gyermekedből könnyelműn igérő, szavadban kételkedő hitetlent nevelni: óvakodj olyan igéretet tenni, melyet nem szándékod beváltani, — s ami még rosszabb: soha be sem válthatsz. De igen is, tudnia kell, hogy az adott szó szent. Ne légy tehát felületesen gondolkodó kísértő. Ne csalj ki tőle könnyelműen igéretet, mint: «De jó és szófogadó leszel «*mindig*», ha neked adom ezt vagy azt?» A gyermeket általában sohasem szabad igéretre bírni. Sohasem fogja megérteni az adott szó szentségét: szülői jó példa nélkül, mely még a jó tanításokat is meghazudtolja.

De hogyan is lehessen ez másként! Képzeljétek el, ha látja, hogy ti könnyelműen igértek olyant, amit később nem tartotok be. Ha észreveszi, hogy ti nem mindig vagytok őszinték és bátor igazmondók. Sőt rájön, hogy személyes érdekből hazudni is tudtok. Hát még, ha azt kell tapasztalnia, hogy *őt* csaltátok meg, mikor *hazudtatok neki!* Ne kisértsétek már meg azután a gyermeknek az *igaz szó szentségét* magyarázni! Hiszen ti magatok tettétek hitetlenné. Tanításotok immár feleslegesek és *károsak*, károsak, károsak.

A gyermek lassan, fokozatosan rájön oktatástokat semmibe se venni. Parancsaitokat titokban megvetni. Cselekedeteiteket kigúnyolni. Vagy: csak addig engedelmeskedni, míg a gyöngének

az okosság tanácsolja az erősebbel szemben. Addig: míg szemetek előtt van. Jaj azoknak a szülőknek, akik *így* oltottak hibákat a gyermekbe. Jaj nektek, ha később *ezekért* a hibákért büntetni kell! Ti tanítottátok alakoskodó sunyiságra, hazugságra, s mikor veletek szemben felhasználja ezeket a rút lelki tulajdonságokat: akkor ti megbüntetitek? De hát minő büntetést kellene kitalálni a csábítóra?! Nem vagytok ti valósággal kínzó pribékek, mikor fenyegetéssel, büntetéssel erőszakoltok ki a gyermekből vallomásokat? Talán el sem követett, vagy teljesen ártatlanúl megesett vétkekről való bevallást?

*

Míg egészen biztos bizonyítéktok nincs róla, hogy a gyermek igazán rosszaságból vagy gonoszságból cselekedett: fel ne tedd róla, hogy *rosszat* tehetett! Ne érintsétek gyanúval, bizalmatlansággal a gyermek szívét, lelkét. Főbenjáró bűnt követtek el. Halálos vétket. Ne terheljétek meg lelkiismereteteket vele! Ne bántsátok meg ilyen nagyon saját véreteket. Ne alázkodjatok és sértsétek meg önmagatokat benne. Az a folytonos vádolás! Még tréfából se vádold soha, soha. Miként bírja el ifjú lelke azokat a folytonos szemrehányásokat! Örömtől sugározva, tiszta hitében erősen: így látja a gyermek a világot. Akkor te előállsz a te: «kis ostoba, haszontalan» jelzőiddel és magába vonúló, bárgyúvá teszed önmagával szemben, mint társas lény pedig emberkerülő és félszeg lesz. Oh, ha te a gyermek lelkét épen olyan féltően, előrelátólag ápolnád, mint testét! Óvnád lelkét a hidegtől. Óvnád a ficamtól. A te lenézésed, vádaskodásod, nyerseséged gyermeked lelkének nagyobb károkat okoz, mint a legkeményebb testi fenyíték. Mennyire megnehezítitek az embernek később a ledöntött oltárokat ismét, — úgy, ahogy — felépíteni! Hányszor, — bizony a legtöbbször — nem sikerül. Kerültesd el gyermekeddel ezeket a mélyreható méregcseppeket. Azokat a szülőktől ejtett apró sebeket, melyeket semmi a világon többé be nem gyógyít. A szülők azok, akik a gyermek

örömét és erejét megtörik, ha majd sorsukkal szembe kell szállniok.

*

Hamarább lesz hazuggá gyermeked bizalmatlanságod és a róla feltett nemtelen szándék következtében, mint a született hazugból igazmondó ember. Ez hazug marad. Akár bízol benne, vagy hiszel neki, akár nem. De a tiszta szívű hitetlenségedből, kételkedő bizalmatlanságodból tanulja meg: hogy van valami, aminek nem kell épen igaznak lenni. És a bántalom, amely a gyermek tiszta, nyilt bizalmát éri? Gondoltok arra a lelki fájdalomra, amelyet okoztok? Amelytől egy tiszta kedély sohasem szabadúl meg már. Ez a lelki heg sohasem gyógyúl be.

Sokkal előbb felfedezed bizalmaddal, hiteddel a jóban, a hazugságra való hajlamot. Mert a hazug, — tapasztalva hitedet — természetszerűen hanyagabb lesz hibája titkolásában. Árulója lesz az a diadalérzet is, melyet benne könnyenhivőséged kelt. Általában: minden alacsonyság hamarább elárulja magát, ha nemeset teszel fel róla. Minek tehát a nemesen érzőt keserűen megbántani? Hiszen előkelő felfogásoddal, még a kevésbbé nemes hajlamú is igyekezni fog, a róla feltett jónak hitét igazolni. Azzal, hogy az emberről csak jót teszel fel: nemesebbé lesz.

*

Minden, amit az ember el tud gondolni magának, az lehetséges. Tehát: tény és igaz. Gyermeked szép — a végtelen határok között mozgó — képzeletét tehát ne hazudtold meg. Törpe manóit, rémes óriásait, melyeket teremtő képzelete megalkot: hidd el neki. Ne ölj meg egy képzeleti alakot se benne, melyet ő teremtett magának. *Élni öröm.* Hidd el neki lelki életének összes kalandjait, melyeket sugárzó örömmel elmesél. Hazugságnak ne mond azt, amit lehetetlennek gondolsz. Össze ne téveszd az élet igaz felfogásának gyáva tartózkodását az egyén előnyére; a szabad, vidám, korlátlan, céltalan, önzetlen képzelő tehetség öntudatlan röptével. Ez csak önmagát részegíteni, repülni akar. Ne vond le gyermekedet tündéri légváraiból, a min-

dennapi, kicsinyes lehetségességek kunyhójába! Miért ne tehetnéd? Ami a gyermeknek igaz, neked is valószínűnek kell lenni. Mindaddig: míg rá nem akar szedni.

*

Boldog, gondtalan vidámsággal ront be hozzád a gyermek játéka, vagy sétája után. Alig bírva magával és mégis fáradtan. Rideg parancsszó fogadja: «Előbb cipőket letisztítani!» — «Hol kószáltál ilyen soká?» — «Hogy fel vagy hevülve!» ... Ó jaj, ez a dermesztő hidegség, mely a vidám, közvetlen gyermeki kitörést visszariasztja a kínos külsőségek békójába!

Hadd magadat össze vissza ölelni... Hallgasd meg előbb a túltelt lélek és szív ömlengéseit... Mindazokat az átélt semmiségeket, melyek nyelvén lebegnek és nevető szájjal, fénylő szemekkel alig várja a percet, hogy szívedbe öntse... Oh, örülj ennek a magával nem biró, életének örülő gyermeknek! Azután *később*, még mindig ráérhetsz a külső illem követelésére. Rideg itéleted, komoly intésed, ne fojtsa a gyermekbe vissza vidám hiszékenységét. Hiszen ez a tiszta, szép életöröm közvetlen kitörése. Légy meggyőződve, a gyermek észreveszi. Nem fog többé hozzád nyargalni, ölelésével fojtogatni, szívét megnyitni: amint érzelmeinek öntudatlan, meleg kitörését lehűtöd, megbántod. Oly könnyen éri dér, a nyílt vidámság bájos virágát. Vagy mint az éretlen korában levert gyümölcs: sohasem erik többé szívében az öntudatlan boldogság bizalma. Mivel kárpótolhatod? A külső jólneveltséget túlzott figyelembe vevő, ruháira sokat tartó, lassan mogorvává váló, bizalmatlan lénnyé lesz: egy vidám, természetes, közvetlenségével mindenkit megnyerő ember helyett. Kicsinyes, a gyermeket folytonosan arra inteni: vigyázzon holmijára, ruháira. Kímélje ezt vagy azt a bútort. Sőt: még tulajdonát, játékszereit is ellenőrizitek. A holmik kedvéért vagyunk-e, vagy ők vannak a mi rendelkezésünkre, hogy kellemesen, kényelmesebben éljünk? Nem szabad a gyermek lelkét lehangolni, pénzbekerülő, szükséges tárgyak iránt való túlzott figyelemből. Minek taníttok neki ilyen hamis értékeket ismerni!

Mint aminő a külső életünkhöz szükséges tárgyak túlbecsülése. Fontosabb volna nektek a mindennapi élet szürke gondja? Az otthon szükséges lomjának ápolása, megszerzése, fenntartása? Ezek a kicsinyes, lapos «gondok» elvonhatnának fontosabb életcéloktól?

Inkább szabadítsátok a gyermeket abból a külső kényszerből, melybe az emberiség mindinkább elmerül. Növekvő belátásával, környezetének megfigyelésével, úgy is kifejlődik a gyermekben a tisztelet az őt környező holmi iránt. Ami kicsinyes az életben, úgyis idejekorán hozzá tolakodik. Egészen önmagától lesz az gyermek tiszta és rendes, ha — te is az vagy. Tudod e általában, mi a «rend» a gyermeknek? Nem-e épen játékrendjét zavarod meg, rendet teremtve — magadnak? Vagy okvetetlen csak az lehet «rend», mely a te fogalmadnak megfelel?

*

Túlzott mértékben idomítunk a gyermeken. Tisztán szülői önzésből. Kényelemszeretetből. A rend és nyugalom kedvéért. Erkölcsi értékeket erőszakolunk rá. Anélkül, hogy meggondolnánk ennek az erkölcsi idomításnak értékét. Pedig ezeknek igaz értékük csak úgy lesz, ha meggyőződésből sajátítjuk el és nem megszokásból. De nem! Ti azt akarjátok, hogy a gyermek szótfogadó, illedelmes, jól idomított kis állat legyen, amely kényelmeteket nem zavarja. Csinos játékszer legyen. Engedelmes eszköz váljék belőle. Rabszolgai engedelmességgel ugorjék minden intéstekre. Alkalmazkodó állatka, szeszélyed játékszere, szórakoztató, mulattató, minden pillanatban szolgálatodra kész bolondod azonban a gyermek nem lehet. Mert, ha szeszélyed szerint ötleteiért, illedelmességéért kényezteted és dicséred: rossz kedvedben kínozni fogod, vagy durván megalázván, elkergeted.

*

Szokd le idejében a parancsolgatást, udvarmesterkedést, gyámkodást. Minél előbb, annál jobb. Legjobb: ha meg se szokod. Mily könnyen szalasztod a pillanatot, mely óva int, hogy

a melletted fejlődő gyermek emberré lesz, és mint olyan, meg kell tanulnia tanácsaidat nélkülöznie. Ha értelmesen vezetted a gyermeket és jól megfigyelted: csakhamar rájösz, mikor és hol hagyhatod őt saját akaratára és tanácsára; mennyiben bízhatod saját ügyét önálló itéletére és felelősségére. Ne korlátozd szabadságát! Hadd meg külső dolgokban is izlését, választását. Ha eltérő is a szokottól; ne erőszakold, hogy olyan legyen ő is, mint más. Legyen hited gyermekedben! Áldd útjának mikéntjét, ha az neked szokatlan, idegen is! Hadd neki titkait. Bízzál már jókorán gyermekedben. És ő nyílt, bizalmas lesz hozzád. Sohase légy bizalmatlan iránta! Tetteinek és gondolkozásának folytonos számonkérésével ne szorongasd. Ez által zárkózott lesz és elidegenedik tőled. Szabad érzéssel, önkényt kell hozzád közelednie, ha közölnie valója van. Ha meg titkot tart: értelmes, egyetértő szeretettel hadd meg neki titkát.

Kedves, bájos, előkelő vendéged legyen a gyermek, akinek jelenléte kitűntetés neked. Hozzád betért vendég, aki a te örömöd, a te előnyöd. Találja magát jól nálad. Tedd széppé számára környezetét. Fenkölt szellem, előkelő lélek, szeretettelt szív vegye körül. Nálad érezze magát a legjobban ezen a világon. A te oldalad mellett találja fel mindazt, ami őt boldog, szabad emberré teheti.

Becsüld gyermekedet, mint egy magasrangú vendéget. Visszavonúltságában ne zavard. Szobájába ne tolakodj. Sem gondolatvilágába. Várd meg, míg ő jön hozzád.

De kövess el mindent szeretetteljes, közlékeny barátságának, bizalmának elnyeréséért. Tégy meg mindent, hogy magához bebocsásson. Ezért: sohase utasítsd vissza durván gyermekedet, mikor az hozzád közeledik. Melletted, oldalad mellett, édes anya, mindig meg kell találnia tudni gyermekednek azt a nyugodt, békés helyet, ahol zavartalanúl játszhat, örömmel dolgozhat. Boldognak kell lenned közeledtére. Mert, sajnos, csak igen hamar megjön az idő, mikor távoznia *kell*. Sőt: magad kell, hogy elküldd oldalad mellől. Engedd tehát magadhoz, mikor hozzád vágyakozik.

Vakmerő gyermeked? Támogasd merészségét. Az életben még sokszor lesz szüksége rá. Áldd ezt a kedvet, erőt a bátorsághoz. Még a bátornak sem áll mindig a világ. A gyermek ne ismerje a fájdalmat, nyomort, irtózatot. Nem és nem. Általatok ápolt bátorsága, vidámsága és önbizalma segítse át mindezeken a borzasztóságokon ahoz, amit ő teremteni bír. *Te* ne alacsonyítsd le vakmerőségét. Ne *te* légy az, aki őt megalázza. *Te* erőt adj neki és kedvet az önállósághoz, hogy sohase keltsen felebarátjában sajnálkozást. Irgalmasságra ne szoruljon soha. *Te* értesd meg vele, hogy bántalom, sértés, általában nem érintheti. Azon felülállni tanítsd, hogy semmi tisztátalan hozzá ne fékőzzék.

Magadra tudnád venni annak felelősségét, hogy gyermekednek bánatot, ijedtséget, megalázást, nélkülözést, keserű könnyeket okozzál?

Deiphobe.

A SZABAD TANÍTÁS KONGRESSZUSA.

A pécsi kongresszusról és eredményeiről kellene tulajdonképen beszámolnom; de a szociálisták *élénk* részvétele miatt alig lehet arról, mint komoly kongresszusról és eredményeiről beszélni. Emiatt, de azért is, mert a temérdek, egy-egy órában összehalmozódott érdekes előadásokat lehetetlen volt *egy* embernek mind végig hallgatni — legyen szabad csak hézagosan rámutatnom az előadásokra, hogy azután rátérjek arra *az impresszióra*, melyet a kogresszus keltett bennem.

Október 3-án *Beöthy Zsolt* elnöklete és magasröptü megnyitója mellett vette kezdetét az emlékezetes, 4 nap tartó vita. Mindjárt az első délelőtt, midőn a közoktatásügyi miniszter üdvözletét is kénytelen volt a kongresszus mellőzni, sejtettük, hogy nehéz óráknak nézünk elébe! Óriási vitát idézett elő *Hegedüs István* egyetemi tanár erős nemzeti és konzervatív szellemben tartott előadása. A szociálisták követelése az volt, hogy a történelemből Hegedüs ne csak a konzervativizmust érdeklő hagyományokat, királyokat és szájaize szerinti hősöket, hanem a nép embereit: a Dózsa Györgyöket stb. stb. is emlegesse.

Délután folytatódott a harc a művészeti és a könyvtári szakosztályban. Az előbbiben *Jászi Oszkár* materialista felfogású előadása ellen küzdött a többek között a Széchenyi Szövetség nehány tagja, a másikban pedig *Ferenczy Zoltán* nagyszabású értékes előadása után *Szabó Ervin* «szép kultusza» ellen — mely a «hazafias», «vallásos» és «hasznos» irodalmat akarta a «szép» nevében kiküszöbölni — *Prohászka* püspök és hívei arattak szerintünk kiváló diadalt.

Rendkívül érdekes előadás volt másnap *Alexander Bernáté*, ki a filozofia és a lélektan szükséges és fontos voltát magyarázta a szociálizmussal szemben; valamint dr. *Kenedi Gézáé*, ki a sajtó törekvéseit, igazságait, ferdeségeit és végül a népies irodalmat mutatta be, élénk eszmecserét provokálva előadásával. Különösen erős vita fejlődött ki azon propositiójára, hogy egy, a politikai mozgalmakat is *tárgyilagosan* ismertető néplapot kell teremteni. Hogy ezt maga a nép is kívánja, bizonyíthatom én is, kit a nyáron, miközben egy vidéki olvasókör megalapításán dolgoztam, a *nép* kért fel arra, hogy keressek olyan ujságot nekik, mely a politika híreket is csak *objektiv* álláspontón ismerteti! Felmerült itt végre a mi asszonyi panaszunk is, hogy legelőkelőbb szépirodalmi lapjaink is léhák, üresek és semmiféle társadalmi problémával nem foglalkoznak. Valamint felmerült másik régi keservünk: a lapoknak apróhirdetési rovata, mely ellensúlyozza társadalmunk most megindult erkölcsjavító szándékát.

Rendkívül magas színvonalon állt dr. *Cholnoky Jenő* földrajztanításról szóló előadása — melyre később még visszatérek — továbbá érdekes volt özv. *Végess Sándorné* felolvasása, mely a nők gazdasági oktatásáról szólott.

A történelem oktatásáról *Marczali Henrik* és *Hornyánszky Gyula* egyetemi tanárok beszéltek s különösen szép volt Marczali tanárnak az a magas színvonalon álló kijelentése, hogy *mindig méltányolni* kell azt, aki *teremt!* Nem hisztorikus az, aki nem tud egyaránt igazságos lenni, úgy Bocskay és Bethlen iránt, mint Pázmány iránt! A nevelésügyi szakosztályban *Wildner Ödön* dr. «kik tanítsanak a szabad tanítás iskoláiban» címen tartott érdekes előadást, melyre szerintem *Ember Károly* kir. tanfelügyelő adta meg következő szavaival az *igazi* választ: «azok, kikben megvan az az értelmi, de különösen *erkölcsi* magaslat arra, hogy működésükkel a magyar nemzet értelmi és *erkölcsi haladását* előmozdítani tudják». Ezzel ki van egyuttal az is mondva — melyet mi szerény asszonyi munkások régen hangoztatunk — hogy a *tanulás* tulajdonképeni végcélja nem

csak a puszta *tudás*, hanem a minden tekintetben való *erkölcsi* haladás.

Kitünő volt — mint mindig — *Glücklich Vilma* előadása a munkásnők továbbképzéséről, melyet a feminista egylet nevében tartott. Rátért a központi háztartás actuális kérdésére is, jelezve, hogy épen a munkásnők érdeke kivánja sürgősen ezen újítást. A dolgozó asszonyokról szóló kérdéshez *Rosenberg Auguszta* is hozzászólt, szembeszállva egy nézettel, mely a nyilvános női munkát némileg korlátozni kivánta. Kijelentette, hogy az asszonyok komoly munkálkodása nemcsak feminista törekvés, hanem általános emberi igyekezet; mert mindenki először *ember* és azután férfi vagy asszony. *Schwimmer Róza* pedig nagyon *logikusan* fejtegette egy válasza alkalmával, hogy nem igen ismer külön férfi és külön női logikát.

A leghatalmasabb harc természetesen *Pikler* és *Gaál Jenő* egy. tanárok között folyt le, mely harcban Pikler részéről Jászi és Zigány, Gaál Jenő oldaláról Prohászka, Giesswein vett részt. Mindkét fél Széchenyit citálja; az egyik, hogy az általános nemzetközi emberi törekvések jogosultságát, a másik (Gaál Jenő képviseletében) hogy ezen törekvések helytelenségét bizonyitsa. Hatalmas egy harc volt ez, melyet maga nagy Széchenyink is érdeklődéssel hallgatott volna végig és különösen gyönyörködött volna a szociálista elvek azon *fordulatánál*, mely szerint a «haza» fogalma nem ellenkezik az általános nemzetközi emberiességgel, mert hiszen Petőfi is megtudta egyeztetni a hazafiságot a világpolgárság nagy gondolatával! Tehát ebben a pontban kezd a szociálizmus felénk hajtani.

Fenséges volt Prohászka püspöknek és Giesswein kanonoknak viszont az a kérdése, hogy hát a vallás fogalma, az *isten-érzés* miért nem egyezik meg az ember-boldogitás nagy eszméjével?!

Nagy vitát provokált *Gerébb József* előadása, mely a «klaszszikus világ» nagy szerepét magyarázta a szabadtanitásban. *Pálfi Sándor* a szabadtanitás szervezéséről értekezett, dr. *Beke Manó* pedig kiváló előadásában szintén kimondta a jelszót, hogy a

igazi néptanító nemcsak írásra, olvasásra és számvetésre tanítja a gyermeket, hanem azon iparkodik, hogy *egész* embert neveljen hazájának. Továbbá magasztosabb képet nem tud elgondolni, mint mikor a tanító maga körül gyüjti vasárnap délutánonként a falu aprajját, nagyját és a gazdálkodás újabb hasznos módjairól, természettudományi kérdésekről stb. stb. beszél nekik. E pontnál joggal szóltak bele a szociálisták, hogy vajjon a *mostani* fizetés mellett lehet-e ennyi mindent kívánni a tanítótól? Természetesen egyhanguan szükségesnek mondták a fizetés *tetemes* javítását; de dr. Beke gyönyörűen mutatott rá, *még a rosszul díjazott néptanítóknak is hazafias kötelességeikre!*

Petri Mór lelkes előadása után, ki az ifjúsági egyletek hasznát magyarázta, Beöthy Zsolt elnök rövid beszéd kíséretében bezártnak nyilvánította a kongresszust, s így a szakosztályi ülések beszámolása is elmaradt, mert a rettenetes harc miatt pozitiv eredményekről úgy sem lehetett volna szó.

Már most, hogy nagy vonásokban mutathassunk rá arra az impresszióra, melyet keltett bennünk a kongresszus egész lefolyása, azt az egyet mindnyájan konstatálhatjuk, hogy a szabadtanítás égetően szükséges voltát egyhanguan helyeselték. Mert abban is teljesen megegyeztek, hogy tanítási módszernek az eddiginél praktikusabb, úgyszólván a tudományokat szétboncoló és szemléltető módszer kívánatos. Szóval abban, hogy *hogyan* tanítsanak, körülbelül egy volt a vélemény. Ezt bizonyítja az a tény, hogy Pikler Gyula egyetemi tanár teljesen egyetértett dr. Cholnoky Jenővel, ki egy ragyogó előadással mutatta be a földrajznak igazi és hasznos tanítását. Nem nevek, számok, méretek bemagolásával érjük el a kitűzött eredményt, hanem azokkal a közvetlen, érdeklődést és szélesebb látókört előidéző *praktikus* magyarázatokkal, melyek mindig, *minden irányban* felkeltik a figyelmet!

Ugyanezt ajánlotta dr. Pikler is a módszerre nézve, mely szerint minden tudományos oktatás ilyen szétboncolások alapján történjék és főképen egyetlenegy magyarázat se álljon meg *félúton*, hanem mindig egész a végmagyarázatig terjedjen! Itt e pontnál

legyen szabad megemlítenem, hogy épen Pikler, tehát a *materializmus* hívei végzik *félúton* az általános magyarázatokat, mikor oktatásuk végcéljául nem mutatnak arra a *legmagasabb* eredetre, mely szerintünk egyedüli logikus megoldása, minden problémának.

Arra a kérdésre azután, hogy mit tanítson a jövendő, már rendkívül eltérők voltak a nézetek! Természetesen a nemzeti és vallási alapon állók, mint láttuk, nagy súlyt helyeztek a történelem, vallásos irányzat, a klasszikus irodalomnak és a filozofiának tanítására, de különösen az erkölcsös irányzatok kultiválására. A szociálizmus hívei viszont különösen a népkönyvtárakból kiküszöbölendőnek vélik az összes hazafias, vallásos, erkölcsös (!) és történelmi, szóval — saját kifejezésük szerint is — a «hasznos» irodalmat s kizárólagosan a «szép kultusz»-szal, a «szép könyvek»-kel kívánják az *egész embert* megteremteni!

Joggal kérdezhetjük, *miféle* szép kultusz az, mely kizárja magából a «hasznos» fogalmát és ha még csodálatosképen lenne is ennek a szecessziós szép kultusznak *emelő* és ennélfogva *javító* ereje, (amit azonban kizártnak tartok) micsoda abszurdum a népet ilyen kétséges sikerü *experimentálás* útján, *kerülő* úton vezetni a célhoz, ahelyett, hogy *direkte* a jóra és nemesre vezéreljük azt azonnal, hogy *ezeken keresztül* ismerkedjék az meg az *abszolut-szép* fogalmával.

Ami a történelem és a régi klasszikusok iránt táplált ellenszenvüket illeti, vajjon ha tényleg felállítjuk azt a módszert, hogy mindenben a szellemet és nem annyira a neveket és számokat tekintjük fontosnak, az *egyetemes történelemből*, abból a gyönyörű szellemi folyamatból, mely épen az örök haladást dokumentálja tényállásokkal, csakugyan nem volna mit tanulni?! És ha egy hőstett vagy szellemi haladás egyenesen egy *névhez* van kötve, egy *ilyen* név nem érdemli meg, kogy az utókor kegyelettel emlegesse? Nem elég, hogy a materializmus megfosztotta népünket a lélek halhatatlanságának idealisztikus hitétől, hanem még az *utódok emlékezetében* sem tűri meg a halhatatlanságnak ezen *igazságos* és *kegyeletes* kultuszát!

Hogy a klasszikus nagyok emlékezetére térjek, vajjon egy Sokrates, Plató, kik egész életüket az erkölcsök kultiválására és az akarat nevelés hirdetésére szánták és ezáltal olyan irodalmat teremtett, amelyet a mai léha és szecessziós irodalommal egy napon sem lehet említeni — nem érdemli-e meg, hogy ne csak olvassuk, hanem *emlegessük* is egyuttal?! És ha a klasszikus «holt» nyelvek *örökké élő* és *örökké értékes* eszmékhez juttatnak bennünket, bizony *modernebb* szolgálatot tesznek nekünk, mintha pl. az «élő» francia nyelv a *degenerált* vigszinházi irodalomhoz vezet. A régi *tökéletesebb* irodalomhoz való *visszahajolás* nem «*konzervativizmus*», hanem korunkban is okvetlen egy *magasabb haladás;* mert e törvényszerű fordulatok a már régi korban is létező *abszolut értékű* eszméket mindig egy-egy világosabb és érthetőbb, a *korhoz alkalmazott* formára alakithatják át! Amely haladásnak nem az öröktől fogva létező *antik-igazság* az alapja támaszkodó pontja, az nem igazi és *nem a célhoz* vezető haladás!

A filozofiai műveltség hiányát pedig legszomorúbban tapasztalhattuk épen a szociálizmus elveinek hallgatása közben. *Egyoldalú* filozofiai műveltségük *van* a szociálistáknak, de hogy a *leizmus* alapján gondolkodó filozofusokat alaposan soha sem tanulmányozták — az kétségkívül bebizonyosodik! Hogy a népet a szociálizmus gondolkodni és egy bizonyos mértékben *tudni* tanította s ennélfogva önérzettel a lábára állította, az elismerésre méltó dolog. De hogy a mi istenfélő, tisztességtudó és lelkében egy *magasabb* filozofiát hordó magyar népünket *ateistává, materialistává,* és nemcsak a karddal hadakozó, hanem még az *erkölcsi* és *szellemi* fegyverekkel harcoló nagyok ellenségeivé is tette — ez szerintem soha jóvá nem tehető bün.

Hogy a tudományt és logikát arra használta fel, hogy a magasabb ideáloktól fossza meg a népet; hogy egy-egy képletes, idejét mult mondás vagy természettudománnyal ellenkező hagyomány miatt magától az *isten-eszmétől* és a *jezusi felebarátszeretet* tanától idegenítette el óriási cinizmusával népünket — ez keserves és rettenetes egy tapasztalat volt!

Soha vérfagyasztóbb benyomást nem tapasztaltam, mint, midőn népünknek rokonszenves, tipikus magyar alakjai bámulatos jártassággal tartottak valóságos előadásokat a materializmusról, ateizmusról és a történelem feleslegességéről!! És nincs igaza annak, aki azt állítja, hogy ezek csak szajkó módra betanult, félműveltséget elárulóó megnyilatkozások voltak. Bár azok lettek volna! Akkor könnyebb feladat várna ránk e külső és mélyebbre nem ható mázt evangéliumunkkal lemosni. De épen az a vészes, hogy a népszónokok közül is egytől-egyig mind *lelke mélyén* van fanatizálva és mind lelkesedésből és meggyőződésből harcol a materializmusért.

Meg kell vallanom, hogy a szociálizmus szempontjából bámulatos művelődési munkát végeztek a népen; de azt is meg kell vallanom, hogy soha sem hittem volna, miszerint a tudományszülte intelligentia ilyen visszataszító, sőt borzalmas formában is jelentkezhessék!

Hogy a tudásnak és intelligenciának ez a fajtája még sem lehet az *igazi* tudás és intelligencia, mutatja szerintem ezen műveltségnek *együttes* megnyilatkozása. *Egyenként* hallva ezen eszmék kifejtését, még az ellenvéleményesek előtt is, ismeretgazdagságuk folytán egy bizonyos tekintetben imponálók voltak; de mikor ezen eszmék *együttesen* jelentkeztek, vadul, féktelenül és kiméletlenül, padok verésével és botokkal a levegőben — ha csak egy kicsit is filozofus valaki — be kellett látnia, hogy ugyancsak nem jó állapot volna, ha az *egyes törekvésekből álló* igazi kulturhaladásnak *ilyen* lenne az együttes hatása! A szabadtanítás kongresszusán a szabad vélemény nyilvánítás lehetetlenné vált. Az «Isten», «erkölcs», «felebaráti szeretet«, «abszolut igazság» és «abszolut-szép», de különösen az «objectiv-tudás» fogalma cinikus nevetésre késztette őket. Hanem ami a «hazát» illeti — bár hazafias irodalom semmi áron nem kell nekik — azt már egyik sem vállalta el, hogy ő ne volna «hazafi!»

Sokan ezen furcsa logikátlanságon nevettek; én azonban őszintén megvallva, mély megilletődéssel hallgattam az ingerült és önérzetes visszautasításokat.

Különös egy szó és fogalom is lehet az a «haza», mikor a nemzetközinek ismert szociálizmus is, mely egy csapással tagad le Istent, erkölcsöt és igazságot és még büszkén kérkedik is ezen tudományával — a «haza» szónál zavartan tétovázik és midőn «hazafiatlan«-nak mondják törekvéseit, *felszisszen* az egész tábor és szinte *oldalához kap*, mintha karddal akarná azonnal megtorolni a sérelmet!!

Szép egy momentum volt. És ha az Istentagadást látva, már-már elvesztettem minden reményemet a népben — e pontnál mintha ismét visszanyertem volna azt! Mert ha magyar népünkben még a *szociálizmus rombolása dacára* is él a hazának szent fogalma, majd csak eljön Isten segítségével az a *magasabb haladást* hozó idő is, midőn a *másik* és *örök* hazájához való *köteles* tartozását is be fogja ismerni!

És ez is legyen a jövendő nevelés programmja! Fogadjuk el a szociálizmus által is gyönyörűen kifejtett új módszert; *minden* tudományból — *mindenre* és egész a *vég* okig kiterjeszkedni! A természettudományokból és történelemből is az *isteni* dolgokhoz jutni — de viszont a vallásos tanulmányozásnál is természettudományi és történelmi igazságokhoz vezetni!

Ez szülné szerintem azt a tudomány és vallás közti harmóniát, mely a leghathatósabb fegyver lenne a materialistikus szocializmus ellen.

Ez a kongresszusi benyomás pedig, melyet velem együtt még egy sereg asszony végig «élvezett», arra ösztönözzön bennünket, anyákat és a jövő nemzedék nevelőit, hogy ha valaha, most már itt az idő, hogy a gondtalan zsúrozás és mulatozás korszakának — *e súlyos jelekre hivatkozva* — komolyan hadat izenjünk!

Nekünk sürgősen *nevelni* kell; még pedig olyan igazi *nemzeti* irányban, mely idővel visszavezeti szerencsétlen, megtévesztett népünket nem csak a *jól és igazságosan jövedelmező* magyar hazához, hanem *istennek* mindnyájunkkal közös, egyetemes *országához* is.

Budapest. *Perczelné Kozma Flóra.*

A LATIN NYELV TANÍTÁSA A LEÁNY-GIMNÁZIUMOKBAN.*

I.

Mikor ifjú, alig tizenkét esztendős — s társai közt mégis a legrégibb — leánygimnáziumunk, az *Országos Nőképző Egyesületé*, 1902-ben immár hat esztendei tanításra tekinthetett

* A latin nyelvi tanítás eredményességének fokozása céljából Apponyi Albert gr. vallás- és közoktatásügyi miniszterünk, több fontos rendeletet bocsátott ki ez évben. 60419. szám alatti körrendeletében megszabja a célt, melyet a latin nyelvi oktatásnak végeredményképen elérnie kell. 1907 junius hó 27 és 28. napjain szakértekezletet tartott e tárgyban és 65074. számú rendeletével a latin nyelv tanításának módszerére vonatkozólag elméleti és gyakorlati tanfolyamok tartását rendeli el, július 2—16-ig terjedő időre, dr. Kármán Mór és dr. Cserép József vezetésével. Ezen tanfolyamon résztvevők egy angol származású könyvet ismernek meg, a «Dent First Latin Reader» című tankönyvet, melyet szakértő férfiak által a miniszter magyarra átdolgoztatott. E könyvnek kísérleti célból való alkalmazását némely állami iskolában a miniszter úr 95504. szám alatt el is rendelte. Világos ezekből, hogy a latin nyelv tanítása a fiúiskolákban is, a tanítás módszerét és eredményét tekintve, újabb kísérletnek vettetett alá, s általában tudott tény, hogy szakkörök hazánkban úgy mint a külföldön, újabban a latin tanításra fordított idő megrövidítéséről, sőt a latin nyelv részben vagy egészben való kiküszöböléséről is tanácskoznak. Csak természetes tehát, hogy a leányiskolák latin nyelvi oktatását is megbeszélés tárgyává tesszük, annyival inkább, mert az eddigi gyakorlattal ellentétben, mely szerint a latint a leányoknál az V. osztályban kezdték, a vall. és közoktatásügyi miniszterium a latin nyelvnek a leánygimnáziumokban is, az első osztályban való elkezdése mellett döntött. Ehhez képest azon vitában, mely e kérdésben szakemberek között megindult, két vélemény áll egymással szemben: az egyik a latin nyelvnek az *első* osztályban, a második ellenben az *ötödik* osztályban való megkezdése mellett érvel. Ezuttal két értekezést közlünk e tárgyban, melyek

vissza: az évvégi *Értesítők*-ben egy cikksorozatot indított meg, mikben pedagógiai tapasztalatai alapján elsősorban azokat a különbségeket világította meg, amelyek a leánygimnázium speciális tanterve s a többi fiúgimnáziumok s leányiskolák tanítása között vannak.

Mert midőn iskolánk 1896-ban megnyilt, szervezői jól tudták ugyan, hogy célja s mértéke ez iskolának is természetszerüleg kell, hogy közös legyen a többi gimnáziumokéval, de ép annyira átérezték azt is, hogy épen e cél elérése érdekében — első sorban arra való tekintetből, hogy iskolánk mégis elsősorban leányiskola — szükség van a tanulmányok berendezése tekintetében némi alkalmazkodásra, némi változtatásra, még pedig — a tanítás intenzitásának s terjedelmének bármi sérelme nélkül, — csakis a studiumok egymásutánjában s beosztásában. A különbség a legszembeötlőbb természetesen a latin nyelv tanításában volt. Ezt csak azt ötödik osztálytól kezdve tanitottuk; de oly módon s oly beosztással, hogy négy évi tanítás után az érettségi vizsgálatokon e tárgy mértéke s a tanítás eredménye is teljesen az volt, ami a többi gimnáziumoké. Hogy mily beosztással s mily methodussal tanítottuk a tárgyat: ép erről számolt be a már említett 1902. évi *Értesítő*-beli ismertetés, — amelyről akkor bizony alig hihette valaki, hogy rövid hat esztendő mulva már történeti perspektivába kerül s — a dolgok váratlan új

mindegyike az eddigi gyakorlat mellett szól, azonban állást egy irányban sem foglalván, megnyitjuk folyóiratunkat az ellenkező nézeten levők felszólalásának is. Első cikkünk írója, dr. Tóth Rezső, az «Orsz. Nőképző Egyesület» leánygimnáziumának, a «*legrégibb*» leánygimnáziumnak tanára, kit épen ezért illetett meg e kérdésben az első szó. Tóth Rezső *az ő iskolájukban* äifejlett gyakorlat és módszer helyességét vitatja, a szószoros értelmében «*pro domo*» beszél, s ezért nem is tagadhatott meg magától némi megbocsátható animozitást. A második cikkben dr. Incze József, az *állami leánygimnázium* tanára nyugodtabban és több szempontból világítva meg e kérdést, az előbbivel azonos eredményre jut. Megvagyunk győződve róla, hogy az eszmék tisztázása e téren a nőnevelés kereteit is túlhaladó fontossággal bír s nem csak a latin szaktanárok, hanem a szociologusok és — főként az anyák figyelmére is méltó. Ezért kérjük is a minél többoldalú hozzászólást. *Szerk.*

rendjén, a tanítási mód gyökeres megváltoztatásával — hat esztendő mulva merőben tárgytalanná válik.

E gyökeres és nem várt változást a kultuszminiszterium ezidei azon intézkedése hozta meg, amely az összes leánygimnáziumok s leánygimnáziumi tanfolyamokra vonatkozólag elrendeli, hogy azok mindenben és szorosan ragaszkodjanak a fiúgimnáziumok fennálló tantervéhez, s így a latint is nyolc éven keresztül, s tökéletesen a fiúiskolák módjára tanítsák.

A következőkben ez intézkedést kizárólag pedagógiai szempontból óhajtanám megvilágítani.

Pedagógiai szempontból, úgy hiszem, főkép e két kérdésre kell megfelelnünk: volt-e ok annak idején arra, hogy a leánygimnázim speciális tanterv szerint tanítson, — s volt-e ok és várható-e haszon e tanterv mellőzéséből s a fiúiskolák tantervének elrendeléséből?

Amikor a leánygimnázium megalakult, kétségtelen, hogy legkényelmesebb s legegyszerűbb lett volna, egyszerűen elfogadni a fiúgimnáziumok tantervét. Hogy nem így történt, hogy tantervének készítői — a magyar oktatásügy legkiválóbb vezéremberei — szükségesnek s jónak látták a változtatást: annak bizonyára sok komoly oka volt. Hogy kerüljem a felesleges részletezést, legyen elég csak két okot s bennök speciális tantervünknek csak két jellemző vonását kiemelnem. Az első, hogy megalkotói szükségesnek látták, hogy — kizárólag alsó fokozatában — bizonyos mértékig nagyjából alkalmazkodjék a polgári és felsőbb leányiskolai oktatás kereteihez, hogy e két iskolanemmel gimnáziumunk alsó négy osztálya bizonyos állandó viszonosságban legyen, hogy azokból a gimnáziumba való átlépést maga a tanterv felesleges módon meg ne nehezítse. Bizonyos mértékig kompromisszum volt ez a meglevő állapotokkal, oly kompromisszum, mely anélkül, hogy színvonalát alászállította vagy gimnáziumi methodikáját változtatta volna, a különböző irányú leányiskolákat legalább az alsó négy osztályban nem akarta elszigetelni egymástól, sőt — bizonyára a közműveltség javára — ezeket egymáshoz közelebb is hozta.

A második fontos jellemző vonás: hogy — magán-iskola számára készülvén, — e tanterv megalkotását semmi mellektekintet nem gátolta, hogy azt egységes szempontokból, s teljesen szabad, modern liberális szellemben építsék fel. Egyazon szellem hatja át — hisz alkotói is nagyjában ugyanazok — ami az új gimnáziumi tantervet, azzal a különbséggel, hogy míg abban sok új gondolat kénytelen volt kompromisszumot kötni a félig-meddig elavult hagyományokkal: addig ezt ily tekintet egyáltalán nem kötötte.

Legradikálisabb volt tantervünk újítása természetesen a latin nyelv tanítása tekintetében. Négy esztendő alatt kívánta elvégezni a fiúiskolák nyolc esztendei munkáját, abból a meggyőződésből indulva ki, hogy érettebb ésszel, megfelelő előtanulmányokkal, komoly akarattal négy esztendő is elég arra az anyagra, amit a gimnáziumi tanterv a latinból elénk szab. E fontos változtatás épen nem kényszerhelyzetből történt: nem a rendelkezésünkre álló idő volt itt a döntő momentum, nem ez szabta meg, hogy a latint csak a négy felsőbb osztályban tanítsuk, hanem az a meggyőződés, hogy e célra nyolc esztendő — ahogy a többi iskola tanít — merőben felesleges, hogy ugyanazt a célt komoly, intenziv munkával s megfelelő methodikával, bizvást elérhetjük félannyi idő alatt is. E radikálisnak tetsző felfogást tizenkét esztendő eredménye — meggyőződésünk szerint — teljesen igazolta. Ha más eredménye egyáltalán nem lett volna is a leánygimnáziumnak, mint ez az egy tény, mely a modern felfogást a latin nyelv tanításáról több mint egy évtized gyakorlatával igazolta: már ez egyért is méltó volt iskolánk arra, hogy legyen.

Most, hogy minderre immár csak történeti perspektivából kell tekintenünk, bizvást elmondhatjuk, hogy ezt a tanításmódot, ezt a berendezést, ezt a szellemet kár volt egy tollvonással megsemmisíteni; e tollvonás sokkal többet jelent, mint egyszerű, bürokratikus intézkedést: komoly törekvésről, több mint egy évtized kitartó munkájáról mond ez — meggyőződésünk szerint — minden megokolás nélkül, igen nehezen megérthető ítéletet. Mert az a munka, amit a leánygimnázium a

latin tanítás terén végezett, volt oly komoly, hogy ha mást nem, legalább szigorú kritikát — de megokolt, indokolt kritikát — mégis csak megérdemelt; eredménye is volt oly jelentős, hogy fölötte elsiklani s azt semmibe venni: csakis nyilt tendenciózitással lehet. A mi latin tanításunk, röviden szólva, új utat, új módokat, új életet jelentett a latin nyelv hazai oktatásában; friss kedvet, elevenséget tanításban, tanulásban egyaránt.

Mivel az ötödik osztályban kellett anyagunkat megkezdeni, s érettebb fővel, már tisztázott grammatikai alapfogalmakkal, megfelelő történeti s irodalmi alapismeretekkel, az egész latin tanítás kezdete merőben más volt, mint a fiúiskolák alsó osztályaiban; más a menete, beosztása. Kedvvel, gyorsan, örömmel folyt a munka; valóban nem túlzás, hogy az első gimnáziumi osztály anyagának elvégzésére bőven elegendő volt pár hónap is. S végeredményként elértük, hogy négy esztendő alatt elvégezve a teljes gimnáziumi anyagot, tanítványaink ugyanazzal a készséggel állták meg az érettségi vizsgálatokon a helyüket, amellyel a fiúnövendékek átlaga. S itt nemcsak a hivatalos faktorok — Erődi, Cherven főigazgatók, stb. — elismerő véleményére hivatkozhatunk (Erődi épen a leánygimnáziumi latin tanítás s az érettségi vizsgálatok eredményére hivatkozva, hangoztatta az 1906-i szakértekezleten azt a véleményét, hogy «a latin nyelvet az ötödik osztálytól megkezdeni épen elég»): hanem — amit ennél még fontosabbnak tartok — a magunk tanári lelkiismeretére is. Meg lehet győződve róla mindenki, hogy ha latin tanításunk ez új módja valóban nem vált volna be, ha siker helyett azt kellett volna látnunk, hogy munkánk meddő vagy félmunka, sikerünk csak látszatos, eredményünk irreális; hogy feladatunkat tisztességesen elvégezni akár az idő rövidsége, akár az anyag nagysága miatt nem tudjuk, vagy hogy az a méltányosnál több terhet ró tanárra, tanítványra: bizvást mondhatom, nem tudott volna belenyugodui a lelkiismeretünk ezekbe s napról-napra látva munkánk meddő voltát — s ez sokkal deprimálóbb érzés, mint amikor a hivatalos ellenőrzés konstatálja azt — bizonyára tiltakozott volna ellene. Minderről azon-

ban szó sem lehet. Azt hiszem, — s erről velem együtt tanubizonyságot tehet mindenki, aki a leánygimnáziumi latin tanítást közelebbről megfigyelte, — hogy tanításmódunk komoly, s a reális tudás, buzgó és sikeres munka folyton friss forrása maradt. Volt időnk s módunk a latin irodalom minden nagy iskolai auctorával megismerkedni; nagy érzéseik s gondolataik elevenen és frissen hatottak s jutottak be a lelkekbe. A római műveltség s irodalom kapcsolatát a görög kulturával sokkal jobban megértette s támogatta egy külön tárgy, mely iskolánk tantervébe «*ókori irodalom*» címe alatt az első osztálytól kezdve a nyolcadikig kötelezőn volt beiktatva, mint a gimnáziumok facultativ» meddő «*görögpótló*»-ja; a klasszikusok régiségtani vonatkozásait is részben előkészíti, részben kiegészíti ez, s a maga tervszerűségével nagyobb hasznára volt a latin tudásnak, mint a gimnáziumok tantervébe nehezen illeszkedő, görögpótló studiumok.

Ím, ez latin tanításunk módja és kerete az 1896-i speciális tanterv alapján, egész az 1907—8-i iskolai évig. Tantervünket, tanításunkat tizenkét esztendő óta ismeri, elfogadta felsőbb hatóságunk; rá vonatkozólag megjegyzést, kifogást sohasem tett, sőt, mint idéztem, a legkompetensebb bíráló: Erődi főigazgató az 1906-i szakértekezleten komoly elismeréssel szólt róla. Egyetemre jutott tanítványaink közül is nem egy a klasszika-filologiai szakban is szép eredményt mutatott fel, kétségtelenül a maguk emberségéből, de egyszersmind annak a jeleként is, hogy gimnáziumi tanulmányaik biztos fundamentumot adtak számukra az egyetemen is. Ily előzmények után jött, az 1907-i iskolai év végén, a kultuszminisztérium rendelete, mely a latin tanítás eddigi módját beszüntetve, kötelezővé teszi azt — oly módon s azzal a beosztással, mint fiúgimnáziumokban — már az első osztálytól kezdve. E rendelet historikuma érdekében ki kell emelnem, hogy e tárgyban — legalább tudtommal — az érdekelt iskolák véleménye sem előzetesen, sem utólag be nem kivántatott; — s hogy ugyanekkor a minisztérium egyéb intézkedésekkel is (az *Atkinson* és *Pierce* — alias Dent-féle — angol olvasókönyv lefordításával ennek minél több iskolában való

alkalmazásával, latin szünidei tanfolyam rendezésével, s a latin nyelv tanítása érdekében kiadott miniszteri rendeletekkel) hangsúlyozta azon kívánságát, hogy a latin nyelv tanítása ezekkel az eszközökkel s módokkal a jövőben minél sikeresebbé tétessék.

Mi hát most leánygimnáziumaink helyzete e rendeletek után? Amely osztályok eddig a régi terv szerint haladtak, azok tanulmányaikat is aszerint fejezik be, de már ez iskolai évben megkezdték az első osztályok a latint. Ha bele tudnánk nyugodni abba, hogy pedagógiai meggyőződésünket egyszerűen s szónélkül alárendeljük az irott paragrafus s rendelet parancsszavának: bizvást belenyugodhatnánk a dolgok ez új rendjébe is, hisz a tanárra nyilvánvaló könnyebbség, ha ugyanazt, amit eddig négy esztendő alatt, kemény munkával ért el, most kényelmesebben, nyolc hosszú év alatt végezheti. A tanítás kényelme azonban e kérdésben az utolsó szempont kell, hogy legyen; a legelső: az az elvi szempont, a leánygimnáziumi latin tanítás régi módjában megnyilatkozó *reformgondolat*, mely példát adott s több mint egy évtized gyakorlatával is igazolta, hogy nincs szükség nyolc teljes esztendőn keresztül tanítanunk a latint, hogy ugyanazt a célt, ugyanazt az eredményt elérhetjük négy esztendő komoly munkájával is. Lehetetlen, hogy mi, akik ez elv közkatonái voltunk s a legjobb törekvéssel fáradtunk, munkálkodtunk érte esztendőkön keresztül: most, mikor mindezt máról holnapra megváltoztatja a már említett miniszteri rendelet, igazságunk érzetében el ne mondjuk mindezeket. Természetes, hogy e rendelet után úgy tanítjuk a latint, amint azt a minisztérium kívánja, — de lehetetlen megtagadnunk azt a belső meggyőződésünket, hogy a tanítás régi módja a leánygimnáziumok speciális viszonyai közt célravezetőbb megfelelőbb volt.

A magam részéről tovább megyek. Teljes meggyőződéssel csatlakozom Erődi főigazgató felfogásához, hogy a mai fiúiskolai tanuló «*az első s második osztályban, amikor a latint tanulja, tulajdonképen még semmi alappal sem bír: kiforratlan, teljesen tájékozatlan és csak a harmadik osztálytól kezd tulaj-*

donképen valami formát ölteni a latin nyelvi tudás.» Hogy a leánygimnáziumban *«érettebb tudással, grammatikai formai tudással és az ókori klasszikai olvasmányokból szerzett ismeretekkel«* az az eredmény, *«amelyet az érettségi vizsgálaton a latinból felmutatnak, nem csekélyebb, mint az, amelyet fiaink nyolc éven keresztül szereznek.»* Mindennélfogva: *«a latin nyelvet az ötödik osztálytól megkezdeni épen elég. (Az egységes jogosítású középiskoláról szóló 1906. jan. 29—31-i értekezlet naplójából.)* Meg vagyok róla győződve, hogy e kijelentések igen sokak lelkében találtak visszhangra; hogy azok száma, akik várják s kívánják a középiskolai latin tanítás ily reformját, évről-évre nagyobb, sürgető kívánságuk folyton elevenebb. S ebben van leánygimnáziumunk régi latin tanításának fontossága: *példát adott, hogy e reform,* — melyről elméletben lehet *pro* és *contra* vitatkozni — *gyakorlatban igenis könnyen kivihető; hogy a tanítás komolyságának s eredményeinek bármi csekély veszedelme nélkül is, egyszerűen s azonnal megvalósítható;* példát adott, melyről feltehettük, hogy idővel követni fog más középiskola is, a miénknél nagyobb tudással s erővel, a miénknél is megnyugtatóbb eredményekkel.

Mert — hogy már rég tisztázott kérdést is érintsek — épen nem szükséges, hogy minden gimnáziumunk egy tipusu legyen. A nyolc osztályos latin tanítású gimnázium mellett elképzelhetünk egy olyat is, amely a latint — a leánygimnázium régi módján — csak négy éven keresztül tanítja, s mégis ugyanoly értékű s gimnaziális — tehát elsősorban humánus — jellegű műveltséget ad. Különböző módokon, különböző utakon egy célra iparkodnának ez iskolatipusok s mértékük is egy maradna. Különbözésük épúgy nem jelentene hanyatlást vagy a régi végcéltól való eltérést, amint uniformizálásuk egymagában még egyáltalán nem jelent erőt, s amint az, hogy rendeletileg valamelyiket kötelezzük, hogy — levetve minden speciális vonását — a többivel mindenben egyenlő legyen, még nem jelenti azt, hogy ezzel jobbá is tettük.

Ily körülmények között, valóban nehéz okot találnunk,

mely ez új intézkedést magyarázná; nehéz belátni a hasznot, melyet belőle várhatnánk. — A reálisan elérhető eredményeket biztosította a tanítás régi rendje is; többet az új se hozhat. Nagyon is magas célnak, a középiskolai tanítás keretében csak kivételesen megvalósítható ideálnak kell, hogy tekintse azt is, amit a latin tanításról kiadott legutóbbi miniszteri rendelet célúl kitűz: hogy t. i. a tanulók «*a felsőbb osztályokban magának a nyelvnek ismeretében oly fokú haladást tehessenek, hogy a gimnázium végeztével nemcsak a szoros értelemben vett iskolai latin remekírókat nagyobb nehézség nélkül olvashassák, hanem a későbbi latinság jelesebb s különösen magyar vonatkozású íróit is könnyen megértsék*». A gimnázium befejezése után a latin iskolai auctorokat — kétségtelenül az iskolában nem olvasott részleteikben — «*nagyobb nehézség nélkül*» olvashassák; — a «*későbbi latinság jelesebb íróit*» «*könnyen megérthessék*...» Hány diák éri el ezt valaha? Hogy pl. Tacitus valamely nem olvasott részletét, hogy Horatius nehezebb ódáit «*minden nehézség nélkül*» értse, s pl. a magyar krónikákat «*könnyen*» olvassa!... Akit pályája vagy speciális vonzódása külön nem visz arra, hogy vélük a gimnáziumon is túl, esztendőkön keresztül foglalkozzék: bizony, pár év alatt elveszít erre minden készséget, s alig van methodus, s alig van tanítás, mely ezen változtathatna. Ezer gimnázista közül kilencszázkilencvennek a végzete az, hogy pár évvel az érettségi után latin tudománya javarészét elfeledi, azontúl folyton felejt, évről-évre «egy-egy nótát», anélkül, hogy műveltsége e veszteséggel bármi módon is kisebbednék; s elvesztheti teljesen egész latin nyelvi készségét; ha szelleme a műveltségnek azóta megnyilt új forrásain, miket a gimnáziumi tanítás talán érinteni is alig érintett, (pl. modern irodalmak, a természettudományok részlet-ismeretei) tovább táplálkozott: művelt maradt, humánus műveltségű, még ha soha nem olvasta is a *Bellum Jugurthinumot* vagy a *Dubnici Krónikát*. Száz művelt ember közül egy lesz, akinek latin író az érettségi után kezébe kerül, és ezer közül egy, aki ezeket — nagyatyáink módjára, lelki szükségként — állandóan olvassa.

Hogy ez így van s hogy minden intézkedés dacára is még sokáig így lesz: abban — meggyőződésünk szerint — jó része van a latin nyelv nyolc esztendeig tartó tanításának is. Egy okkal több, mely a leánygimnáziumi tanítás régi rendje mellett szól.

Budapest. *Tóth Rezső.*

II.

A leánygimnázium latin nyelvi tanítása, noha az intézmény már 12-ik évét éli, tudtommal mindeddig sem a tanári körök vitáiban, sem a szakfolyóiratokban tüzetesebb megbeszélés tárgya nem volt, pedig ez a pont az, amelyen a leánygimnázium legtöbb támadásnak van kitéve.

Ezért örömmel fogadtam a Mária Dorothea Egyesület igen tisztelt elnökének a felszólítását, mellyel alkalmat adott arra, hogy a leánytanítás emez ágában szerzett, habár még rövid időre terjedő tapasztalataimat s ezekre alapított véleményemet elmondhassam.* Nem mintha e véleményt latin tanításunk helyes vagy helytelen voltának megitélésére nézve valami nyomósnak tartanám, vagy azt kivánnám, hogy mások annak tartsák, hanem mert ezzel legalább megindul e kérdésnek nagyobb számú s a nőnevelés terén szakértő közönség előtt való tárgyalása. S óhajtanám, hogy ez a tárgyalás ne záródjék le az én mostani fejtegetéseimmel s az esetleg hozzájuk füződő észrevételekkel, hanem szavunk érdeklődést keltsen s visszhangra találjon mindazon tényezőkben, amelyek a leánygimnázium ügyével bármi tekintetben vonatkozásban állanak. Mert csak az összes érdekelt tényezők véleményeinek összevetésével volna szabad eldönteni, hogy megfelel-e a célnak a leánygimnázium mai szervezete, vagy változtatni kell rajta?

Ennek a szervezetnek a megitélésénél nemcsak a laikusok, hanem majdnem kivétel nélkül a szakemberek szemében

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában tartott előadás.

is a klasszikus nyelvek s főleg a latin nyelv tanításának a módja és terjedelme a kiinduló pont. Ami természetesnek is látszik. Hiszen a fiúgimnáziumokban erre fordítanak legtöbb időt és fáradságot s ebben is érnek el legcsekélyebb eredményt. Mindenesetre legszembeszökőbb tehát a két intézmény szervezetében az a különbség, hogy amit a latin nyelvből a fiúk nyolc év alatt tanulnak, a leányokkal négy év alatt akarjuk elvégezletni. S amennyiben az emberek akkor leghajlandóbbak a kétszer kettő igazságára hivatkozni, amikor legkevésbbé van ok annak alkalmazására, akármilyen jóhiszemű bizonykodásra is hitetlenül rázzák a fejüket.

Pedig, hogy a tanítástól várható eredményt sohasem lehet mathematikai alapon megállapítani, jól tudja minden tanítással foglalkozó ember. Legtöbb függ itt a tanulóanyag minőségétől. S e tekintetben nagy különbség van a fiú- és a leánygimnázium tanulói közt. Emezek — értvén itt a felső négy osztály növendékeit — válogatottak, bár még válogatottabbak is lehetnének, érettebbek és tudatos ambicióval fognak hozzá munkájukhoz, mert, amennyire az ő korukban erről beszélni lehet. világosan áll előttük a cél, amelyre törekszenek, míg a fiúknál eme tulajdonságok egyikére sem hivatkozhatunk. Emellett a leányok előző tanulmányaik folyamán a magyar, német és francia nyelv alapján azokkal a grammatikai alapfogalmakkal is megismerkedtek, amelyeknek új volta a latin nyelv megtanulását a fejletlen gyermekekre nézve annyira megnehezíti. Így egészen természetes, hogy a latin nyelv tanulásának ezen a legunalmasabb részén a fiúkhoz képest könnyedén siklanak át. S amikor a grammatikai tanítás második évének felerészében már eredeti szerzővel foglalkozunk és a tanítás további folyamán ezekből lehetőleg a női lelket közelebbről érdeklő részleteket válogatjuk ki, megmenekülünk attól a veszedelemtől, hogy tanítványaink megúnják a tárgyat, ami bizony a fiúk igen nagy százalékánál az eredménytelenség legfőbb oka.

Ha ezen kedvező körülmények figyelembevételével mérlegeli valaki, hogy milyen eredményt lehet elérni a latin nyelv

tanításában a leánygimnázium mai szervezete mellett, nem fog nagyon meglepődni azon, hogy a leányok négy év alatt szerzett ismereteikkel kiállják a versenyt a fiúgimnáziumok végzett növendékeivel, amint annak többszörös bizonyítékát adták azon idő alatt, míg velük együtt tettek érettségi vizsgálatot.

De mivel a kétszer kettő alapján itélők felfogása szerint ez az eredmény lehet igen felszínes, amit az érettségi vizsgálaton az idő rövidsége miatt talán nem lehet kellőkép megállapítani, szükségesnek tartom kimutatni, hogy a fiúk nyolc év alatt alig valamivel, vagy épen semmivel sem ismernek meg többet a latin nyelvből és irodalomból, mint a leányok az ő négy éves gimnáziumi tanfolyamukban, noha a ráfordított időben — ott 44, itt 28 óra — lényeges különbség van.

E célból bemutatom azt az anyagot, amelyet a mult iskolai évben végzett növendékeink, akiket kezdettől fogva én tanítottam a latin nyelvre, ebből a tárgyból négy év alatt feldolgoztak.*

Az V. osztályban elvégeztük a teljes alaktant s a mondattannak főleg esettani részéből mindazt, aminek a megmagyarázására a Pirchala-féle Olvasókönyv alkalmat adott. Olvasmányunk még a grammatikai tanítás megkönnyítésére kidolgozott latin szöveg volt: 30 fejezet a görög és római mondavilágból s Róma történetéből. De már eredeti szöveggel is megpróbálkoztunk, ezek voltak: Aesopustól Lupus et agnus, Cervus ad fontem és Ovidiustól Fabii trecenti sex.

A VI. osztályban a mondattan rendszeres tárgyalása mellett olvastuk Pirchala Rerum Romanarum liberéből a De bello Gallico, De bello Tarentino, De bello Punico primo, De bello Punico secundo, De cæde Archimedis, Sommus Scipionis, De Galliæ Germaniæque moribus című olvasmányokat s Ovidiustól:

* Meg kell azonban jegyeznem, hogy ez az eredmény nem fogja teljesen azt mutatni, mit végezhetünk el mai szervezetünk mellett, mert egyrészt 1903-ban november 10-ig, amikor ez intézetben állásomat elfoglaltam, az V. osztályban a latin tanítás szünetelt, másrészt akkor még a régebbi tanítástery szerint ebben az osztályban csak heti 6 latin óra volt a három év óta érvényben levő 8 órával szemben.

Az emberiség korszakai, Dædalus és Icarus, Philemon és Baucis, Orpheus és Eurydice, s Midas címen ismeretes részleteket a Metamorphosesből.

A VII. osztályban Cicero negyedik Verrinájából válogatva 80 fejezetet, Vergilius Aeneiséből szintén válogatva 1519 sort és Sallustius Bellum Iugurthinumából 17 fejezetet olvastunk.

A VII. osztályban Cicero Læliusából 10. Cato Maiorából 10, De officiiséből 17 fejezetet; Horatiusból 18 carment, 2 epodost, 3 satirát, 1 epistolát teljesen és az Ars poeticából 215 sort; Tacitus Agricolájából válogatva 23 fejezetet. Házi olvasmánykép volt kiosztva a tanulók közt Horatius 21 carmene és 1 satirája, amelyekről az iskolában számot adtak.

Ezenkívül az irodalomtörténeti órákon Cæsar, Catullus, Cornelius Nepos, Iuvenalis, Livius, Lucanus, Lucretius, Martialis, Persius, Petronius, Plautus, Plinius, Propertius, Tacitus, Terentius, Tibullus műveiből eredetiben kisebb s fordításban nagyobb részletekkel ismerkedtek meg tanítványaink.

Természetesen a négy év folyamán az olvasmányokkal kapcsolatos régiségtani vonatkozásokat mindig tárgyaltuk s a VII. osztályban rendszeresen összefoglaltuk.

Nem hagyhatom még megemlítetlenül azt sem, hogy a VII. és VIII. osztályban a tanulók nagyobb része valamely tetszése szerint választott íróból — főleg Cornelius Nepos, Cæsar, Cicero, Livius, Vergilius és Tacitus műveiből — otthon többkevesebb részletet olvasott s alkalomadtán arról tartalmilag be is számolt.

Hogy ez az anyag sok-e vagy kevés, természetesen csak akkor itélhetjük meg, ha összehasonlítjuk azzal, amit valamelyik fiugimnáziumban végeztek.

Erre a célra kiválasztom az Alföld egyik színmagyar városának gimnáziumát, egyrészt azért, mert a tanulók száma ott nem nagy (átlag 31 esik egy osztályra, maximum volt 51 az I. és minimum 11 a VII. osztályban), másrészt mert a grammatikai tanitás ugyanazon tankönyvek alapján folyik, mint nálunk folyt a jelzett osztályban.

Az I. és II. osztályban az alaktan tanulása mellett a Pirchala-féle olvasókönyv 26 olvasmányát végezték el, még pedig nagyrészt ugyanazokat, mint mi.

A III. osztály az esettant végezte el s olvasta Cornelius Neposból: Miltiadest, Cimont és Themistocles egy részét, összesen mintegy 17 fejezetet s Phædrus 7 meséjét.

A IV. osztály bevégezte a mondattant s olvasta Cæsartól: A helvetiusok kivándorlását (23 fejezet), Ovidiustól pedig Dædalus és Icarust meg Philemon és Baucist.

Az V. osztály olvasmánya Cicerónak Catilina ellen tartott I. és IV. beszéde s Ovidius műveiből 9 részlet volt a Tristiából és a Fastiból.

A VI. osztályban olvastak Liviusból 19 fejezetet s Vergilius Aeneiséből 741 sort.

A VII. osztály olvasott Vergiliusból még folytatólag 946 sort, Sallustius Bellum Jugurthinumából 24 fejezetet s Cicero IV. Verrinájából 73 fejezetet.

A VIII. osztályban főleg Horatiusszal foglalkoztak. Elolvastak az iskolában 19 carment, 2 epodost, 2 satirát s az Ars poeticából 170 sort; házi olvasmányként 19 carmen, 1 epodos, 2 satira és 2 epistola szerepel. Ezenkívül Cicero De officiis c. művéből olvastak szemelvényeket, hogy mennyit, nincs megjelölve, valószinűleg nem igen többet, mint mi. Úgyancsak a VIII. osztály feladata volt a római irodalom történetéből és a régiségtanból szerzett ismeretek összefoglalása és kiegészítése.

Ha most a mérleget meg akarjuk állapítani, ki kell tüntetnünk, mennyivel olvasott többet vagy kevesebbet egyik iskola a másiknál, mert a nyelvtani részben nem lehet különbség. Kicsinyesnek tünhetik ugyan fel s magam sem tartom valami fontosnak egy intézet munkája sikerének megitélésénél, hogy egyik vagy másik iróból néhány sorral többet vagy kevesebbet olvastak-e tanulói, de akadhatnak, akik a szóban forgó kérdés eldöntésénél ennek a különbségnek is jelentőséget tulajdonítanak.

Az összehasonlítás alapján a fiugimnázium javára esnek:

a III. osztályban Cornelius Nepos jelzett részletei és Phædrus 5 meséje, a IV. osztályban Cæsar, az V-ben Ovidiusból 6 részlet és Cicerónak 2 Catilinariája (57 fejezet), a VI. osztályban Livius 19 fejezete, a VII.-ben Sallustius 7 fejezete és Vergilius 168 sora, a VIII.-ban Horatius 1 carmene; a leánygimnázium javára pedig a következők: az V. osztályban a fiugimnázium I. és II. osztályával szemben 4 olvasmány, a VI. osztályban a III. és IV. osztállyal szemben az összes prózai olvasmányok, amelyek Livius, Cæsar és Cicero egyes részleteit adják majd eredeti szövegben, majd pedig könnyítés végett átdolgozva; a VII. osztályban Cicero IV. Verrinájából 7 fejezet; a VIII. osztályban Horatius 1 satirája, 1 epistolája és az Ars poeticából 45 sor; azonkivül Cicero Cato Maiorának és Laeliusának 10—10 s Tacitus Agricolájának 23 fejezete.

Ha már most a latin irók kiadásaiban szokásos, átlag 15 sornak vehető fejezeteket tesszük a végleges leszamolás alapjává, körülbelül 40—50 fejezet, vagyis 600—700 sor volna az a többlet, amely a fiuknál a 4 évvel hosszabb ideig tartó tanulás eredményéül mutatkozik. De, ha figyelembe vesszük, hogy az irodalomtörténeti tanítás kapcsán a fentebb felsorolt 16 iróból és költőből egyenkint legalább két-három fejezetet eredetiben — cursive — olvastunk, egyesekből, mint Cæsar, Livius, Catullus, Propertius, Tibullus pedig jóval nagyobb részleteket, ez a többlet teljesen eltűnik.

Ám, ha ezt számba nem véve elfogadjuk, hogy a fiuk 8 évi tanulás mellett csakugyan 7—800 sorral több latin szöveget olvasnak, mint a leányok a mostani 4 éves tanfolyamban, ez a többlet megokolná-e azt a kivánságot, hogy a latin nyelvet a leányok is 8 éven át tanulják? Azt hiszem, mindenki, aki nem túlságosan elfogult a klasszikus nyelvek és irodalmak észfejlesztő és jellemképző hatásának megítélésében, határozottan nemmel felel.

Pedig utóbbi időben egyre fenyegetőbben hangzik a közoktatásügyi miniszterium felől az a követelés, hogy a leánygimnáziumot ebben a tekintetben teljesen a fiugimnáziumok

mintájára kell átalakítani. S ami sajátságos, legalább amint hallomás után mondhatom, eleinte nem is az volt a főérv, hogy a leányok a rendelkezésükre álló idő rövidsége miatt nem ismerhetik meg annyira a római nép nyelvét, irodalmát és életét, mint a fiuk, hanem az a körülmény, hogy a leánygimnázium szervezete — legalább formailag — beleütközik a középiskolai törvénybe.

Az 1883. évi 30. t.-c. ugyanis nem ismer olyan középiskolát, amely csak a négy felső osztályból állana. Csakhogy nem szabad felednünk, hogy ez a törvény tisztán fiuiskolákra vonatkozik, hiszen akkor a törvényhozók még nem is gondoltak arra, hogy egy évtized mulva a leányok gimnáziumi oktatásának kérdése is felszínre kerül. S hogy a leányiskolákra mennyire nem akarták e törvényt vonatkozni, világosan mutatja az a tény, hogy, bár a felsőbb leányiskolát alapításától kezdve a középiskolák közé sorozták, ez a törvény ennek a szervezetéről egy szóval sem emlékezik meg.

S ha már a változott viszonyok a nők számára egy új iskolafaj alapítását tették szükségessé, amely célját illetőleg a fiugimnáziummal bizonyos rokonságban áll, de nem lehet azonos vele, magától értetődik, hogy nem ezt az új intézményt kell egy régebben hozott törvény korlátai közé szorítani, hanem vagy a törvényt módosítani a kor szükségleteihez képest, vagy, mivel a középfoku leányoktatás több mint 30 éves fennállása óta sincs törvény utján szabályozva, külön törvényben állapítani meg a nőnevelés egész berendezését.

De még ha ridegen alkalmazkodni akarnánk is a törvény betűihez s nyolcosztályú egységes iskolává tennők a leánygimnáziumot, nagy kérdés, szükséges vagy célszerű volna-e itt is már az első osztályban elkezdeni a latin nyelv tanítását?

Ez a kérdés szoros összefüggésben áll azzal a másikkal, hogy szükségük van-e a nőknek általában a mai gimnázium-nyújtotta klasszikus műveltségre, vagyis arra, hogy — már amennyire lehetséges — megszerezzék azt az eszközt, amellyel az iskolán túl is közvetetlenül hozzáférhetnek ennek a művelt-

ségnek eredeti forrásaihoz? Erre, azt hiszem, minden különösebb megokolás nélkül nemmel felelhetek.

Mire való hát akkor a leánygimnázium? Nem arra, hogy most már a nők ide özönöljenek az általános műveltség megszerzése végett, hanem hogy annak az aránylag kevés kiválónak, akik magasabb tanulmányokhoz kötött életpályákon akarják boldogulásukat keresni, vagy tisztán tudományszeretetből felsőbb iskolákba jutni, az egyetemi tanulmányok sikeres végzéséhez szükséges előismereteket megadja. De mikor tűnik ki legalább nagyjában megbizhatóan valakinek a kiválósága? Bizonyosan nem 9—10 éves korában; hiszen még azokat is, akik 14—15 éves korukban szánják el magukat a magasabb tudományos képzettség megszerzésére, mennyiszer éri csalódás képességük túlbecsülése miatt már a gimnáziumban is, hát még az egyetemen!

A nyolcosztályú leánygimnázium, amely növendékeit a 9—10 éves leányokból toborozná, kénytelen volna ezeknek nagy hányadát ép úgy, mint fiúgimzáium, félúton vagy még előbb elejteni. Pedig, mivel a szülők gyermekeiket ebben a korban majdnem kivétel nélkül kiváló tehetségűeknek tartják, vagy legalább remélik, hogy pár év alatt szunnyadó szellemi erejük kifejlődik, bizonyosra vehető, hogy a nyolcosztályú gimnáziumba tódulnának a leányok, ügyet sem vetve a polgári és felsőbb leányiskolára, amelyből az átlépés a későbbi években épen a latin nyelv miatt igen nehéz, majdnem lehetetlen volna. Ilyenformán a női nem különleges jellemének megfelelő eme két iskola legalább arra az időre, míg a szülők saját kárukon nem okulnának, elcsenevészednék s ezzel a középfokú nőnevelés teljesen ferde irányba terelődnék.

Pedig még azokról sem mondhatjuk el, akiknek sikerül majd eljutniok a magasabb tudományok kapujáig, vagy épen a diplomáig, hogy teljesen ellehetnek azzal a neveléssel, amelyet a fiúgimnáziumok képére formált leányiskola adhatna növendékeinek. Mert a latin nyelvnek az első osztályban való megkezdése természetszerűen felforgatja a leányiskolák mai tanitástervét: a heti 6 latin óra kiszorítja a német nyelv heti 3 óra-

ját, sőt már a 10 éves gyermeknek is hetenkint 29 óráig kell iskolában ülnie az eddigi 26 helyett. A német nyelv, mint a fiúknál, a harmadik osztályra marad — a francia meg teljesen kiszorul — s itt már, ha csak nem akarjuk törülni a női kézimunkát és az éneket, heti 31 órájuk lesz a tanulóknak, ami el sem fér hat nap délelőttjén. S hozzá még ráadásul, ha valaki pár évi sikertelen kisérletezés után vissza akarna térni oda, ahol igazában helye lett volna, a polgári és felsőbb leányiskola kapuit zárva találja maga előtt, vagy legalább is fáradságos utántanulás nyithatja meg számára, mert ezeknek épen a nyelvek tekintetében egészen más a tanítástervük. Ha meg a latin nyelvet a leánygimnázium alsóbb osztályaiban kevesebb órára szorítjuk, a fejletlen tehetségű gyermekekkel elérhető eredmény nem fogja igazolni a reformnak nemcsak szükséges, de még hasznos voltát sem.

Eszerint sem a női nevelés általános érdeke nem ajánlja, sem, amint fentebb láttuk, a magasabb tudományos képzettségre törekvők különleges érdekei nem követelik a latin nyelvnek az I. osztályba vitelét. Sőt azon vidéki szülők érdekeit is nagyon sértené ez a változtatás, akik gyermekeiket annak idején egyetemre szándékoznak küldeni. Mert, míg eddig az elemi iskola után még legalább négy éven át otthon iskoláztathatják azokat, a reform után pusztán a latin nyelv miatt már egészen zsenge korukban ki kellene őket adniok a szülői házból. Ugyanis nagyon valószínű, hogy vidéken nem egyhamar állítanak leánygimnáziumokat.

De, ha ennyi érdek szól a leánygimnázium mai szervezetének gyökeresebb megváltoztatása ellen, kérdés, vajjon legalább a törvény kivánja-e azt?

Nem. A középiskolai törvény csak azt mondja ki, hogy a gimnáziumban a latin nyelvet tanítani kell, de már annak a megállapítását, hogy melyik osztályban kezdődjék a tanítása, a közoktatásügyi minisztérium által kibocsátandó — s igy természetesen időről-időre a szükségletekhez képest módosítható — tanítástervre bizza.

Ha tehát a mai, némileg felemás szervezetet, amelyben bizonyos zökkenés az átmenetnél mindenesetre érezhető, egységessé kell tenni, nincs szükség az alsó tagozat tanítástervének teljes felforgatására. A tantárgyak maradhatnak ugyanazok, mint most, csak egyes tárgyak, főleg a történelem, természetrajz és mennyiségtan anyagának az elosztásában kellene olyan változtatásokat tenni, hogy azok is szervesebb kapcsolatba jussanak a felsőbb négy osztály tervével. A latin nyelvet elég továbbra is az V.-ben kezdeni s általában a felső tagozat tanítástervе alig tesz kívánatossá valami változtatást.

Az ily módon egységessé tett nyolcosztályú leánygimnázium, ha formailag elválnék is a felsőbb leányiskolától, alapjában mégis azzal azonos nevelést adna a tudományos pályákra igyekvő leányoknak is s amellett, hogy megtartaná őket egyszersmind különleges hivatásukat érző és teljesíteni tudó nőknek, nem zárná el az utat senki elől, hogy mihelyt észreveszi, hogy tudományos pályára nem való, a helyes irányba térhessen át.

S aki barátja annak, hogy a nők is kifejthessék szellemi erejüket a tudományok magasabb régióiban, de szívén viseli a női nevelés általános érdekeit is, óvakodni fog e kettőt helyrehozhatatlan kárral fenyegető összeütközésbe hozni egymással.

Budapest. *Incze József.*

A CSELÉDKÉRDÉS.

(Második, befejező közlemény.)*

A cselédkérdés legalaposabb reformja abban állna, ha a cselédet nélkülözhetővé tennők. Így gondolkozott a praktikus amerikai is, aki háztartását mindenféle segédeszközzel akkép rendezte be, hogy cselédre szüksége ne legyen. A mi jó öreg Európánkban azonban alig vehetjük e példának hasznát. Emancipálódtunk ugyan mi is, de nem alakultunk át oly mértékben, mint az uj világiak. Nálunk is vannak kenyérkereső nők, akik akár közvetlenül, akár közvetve, állásukkal vagy a férj foglalkozásában (pl. üzletében) kifejtett tevékenység által hozzájárulnak a kenyérkeresethez. De családi életünk még nem reformálódott át teljesen. A nőt nem mentettük fel ennek fejében háztartási tevékenysége alól. Még sokan vagyunk, akik a feminismusnak jövő zenéjétől, a nőnek a háztartási munka alóli felmentésétől — több család közös háztartása, közös gyermeknevelése, stb. ijesztően szép intézménye által — fázunk. És mert a kettős munkakört az ily háziasszony egymaga nem töltheti be, még fokozottabban van szüksége háztartásában segitségre, mint eddig volt. A megoldás ez a módja nálunk tehát ezidőszerint még keresztülvihetetlen.

Egy másik áramlat a cselédből munkásnőt akar csinálni, aki nem a családban él, hanem külön lakik és a gyári munkásnő módjára csak bejár munkája helyére, dolgát végezni. Jól tárgyalja ezt a kérdést egyik német folyóiratban Schulze-

* Az első közlemény a VII. füzetben van.

Brück Lujza. A «házi munkásnő» intézménye első pillanatra úgy a munkaadó, mint a munkásnő igényeit kielégíteni látszik. A családtól távol lakó, csak bejáró leánynak nem kell lakás, sem ajándék, sem betegápolás; érte a háziasszony semmiféle erkölcsi felelőséggel nem tartozik. A bizonyos órákra szorított munka a háztartás szigorúbb pontosságú beosztásával elvégezhető s szükség esetén külön díjazott pótló órákkal megtoldható. A háziasszony nem tartozik a «házi munkásnő» iránt annyi elnézéssel, mint a családban élő cselédleány iránt; nem kell egy hiányos tudású leánnyal bajlódnia, mert találhat más, alkalmasabb erőt.

A cseléd pedig elérné azt, a melynek hiánya miatt leginkább nem akar cselédnek menni: több szabadságot. Az órákra kiszabott munkaidő azonfelül megakadályozza munkaerejének kizsákmányolását.

Szociális szempontból azonban nagyon fontos kérdés, vajjon javára volna-e a fiatal cselédleánynak a nagyobb szabadság? Mire vezetne?

A legjobb esetben házasságra. De nem valószínű, hogy a korlátlan szabadságot élvezett cselédből jó feleség és anya lesz.

Azonfelül a munkaadó családján kívül lakó leány nem lehet részese a művelt, jobb nevelésű emberekkel való állandó együttélésből származó jótékony befolyásnak. Nem tanulja meg a rendet, tisztaságot, finomodott életmódot, a mely inkább otthonos a művelt, mint a műveletlen családban.

Elesik egy, a mai korban kétszeresen fontos dolog is. T. i. a családban élő leány hamar megtanulja, hogy az u. n. magasabb körök élete sem merő mulatság és élvezet; hanem férjnek és feleségnek sok munkája, kötelessége és gondja van. A nép gyermekének ma, midőn a társadalmi osztályok ellentéteit éppen az ily természetű érvekkel igyekeznek kiélesíteni, ez a megismerés igen fontos.

Ha hozzávesszük még, hogy a cselédleány fizetése legalább is oly jó, sőt jobb, mint a vele egyenrangú gyári munkásnőé; hogy lakása, táplálkozása, ruházata pedig határozottan jobb,

mint amazoké; hogy a házi munka egészségesebb, és — női hivatása szempontjából — hasznosabb is ránézve, mint az örökké egyforma, egy testrészt kimerítő gyári munka, kimerítettük a fenti kérdésre adott választ. Mindannyian tudjuk, mily fontos a fiatal, legerősebb testi fejlődésben levő cselédleányra a jó lakás, táplálkozás, mily mérhetlen károkat okoz erkölcsében ilyen korban a gyár testileg-lelkileg mérgező atmoszférája.

Nemcsak a szükség, hanem a cseléd erkölcsi egészsége, a munkájából reá eső haszon rójják tehát a háziasszonyra azt a kötelességet, hogy a házi cselédet fentartsa. Nemcsak magának, nemzetének tesz vele szolgálatot.

Annyi azonban bizonyos, hogy a cselédintézmény mai alakjában nem felel meg feladatának. Amíg gazda és cseléd mint ellenség állnak egymással szemben, nem lehet békés egyetértés. Az eltávolodott két fél között a jó viszony csak úgy fog helyreállni, ha jobban megértik egymást, ha *emberileg* közelebb jutnak ismét egymáshoz. Ez volna a reform első feladata és tulajdonképeni célja a régi patriarchalis viszony helyreállítása, mert a tapasztalat bizonysága szerint ebben éreztük magunkat legjobban, ez illik legjobban a családban élő cselédleányra is. Rideg bérszerződés alig állhat meg a család szűk keretén belül élő egyének közt.

A reform szükségét érezték úgy hazánkban, mint a külföldön. Tettek is lépéseket e kérdés megoldására, még pedig csupa háztartási iskola alakjában. Ilyen pl. hazánkban a Lorántffy Zsuzsánna-egyesület cselédnevelő osztálya, a helyközvetítéssel foglalkozó Márta-egylet, stb. Külföldön Berlin jár elől a hires «Lette-Verein» cselédosztályával. Hamburgban egy privátember saját erejéből tart fenn szakiskolát. («Fachschule für Dienstmädchen»). De valamennyi még nem találta meg a helyes irányt, még tapogatódzik s azért csaknem mindenütt azzal a sokszor elkedvetlenítő érzéssel találkozunk, hogy teljesen egyik sem felel meg céljának, a miből aztán szeretjük levonni azt a következtetést, hogy a dolog szabad folyására kell bíznunk e kérdés fejlődését, míg magától kiforr.

Úgy lehet azonban, hogy ez eredménytelenségnek más oka van, mint ez.

Ez iskolák kevéssé ismertek. Működésük nem terjed ki még egy város területére sem, még kevésbé hatnak ki az egész országban fennálló cselédrendszerre. Igaz ugyan, hogy egy ki nem forrott, évről-évre változó intézményt nem lehet nagy mértékben terjeszteni. De akkor hatást sem várhatunk tőle.

Ott pedig, ahol ismertek ez iskolák, idegenkedéssel fogadja úgy a gazda, mint a cseléd. A gazda attól fél, hogy az elméleti tudást nyert, iskolát végzett lánnyal ott leszünk, ahol most vagyunk: t. i. megint nem lesz emberünk, aki erre a pályára menni akar, vagy még rosszabbúl: lesznek félművelt cselédeink, akik uraságaiknak parancsolgatni fognak. A cseléd pedig nem tanulni akar, hanem pénzt keresni, s haszontalan időfecsérlésnek nézi ez iskolában töltött időt.

E két oknál jóval nyomósabbnak tartok azonban két másikat.

A kettő közül az első az a *féloldalas szempont*, amelynek ez iskolák szolgálnak. Mert kinek a kívánsága és akarata hozta létre ezeket? Az uraságé. A gazda elégedetlen cseléde hiányos készültségével, iskolát állít hát számára, amelyben dolgaira, kötelességeire úgy tanítja meg, ahogy ő látja jónak. A cseléd csak azt tudja, hogy az ott töltött időért tudást kap, de más, közvetlen haszna nincs. A keresetre szorult lánynak pedig ma még *közvetlen* haszon kell. Azt is tudja, hogy ez iskola látogatása rá nézve még nem kötelező; e kettős okból aztán nem bocsátja személyét és munkaerejét ez iskola rendelkezésére. S hogy van jogi alapja e felfogásának, ki merné tagadni?

A második fontos oka az erédménytelenségnek, ez iskolák munkaköre. A cselédeknek nem adnak mást, mint pozitív (bár praktikus) tudást. Az eszme nem rossz; ezekre is szükség van. De nem kizárólagosan csak ezekre. Mert velük a cseléd-kérdés csak egy hiányát: a hézagos tudást igyekeznek orvosolni. Annak pedig, mint láttuk, sokkal mélyebben fekvő, lélektani oka van.

A háztartási iskolák mai alakjukban csak részlegesen és tulajdonképen mellékesen szolgálnak végcéljuknak. Szükségünk van rájuk, de nem azért főkép, hogy cselédeinket főzni, mosni stb.-re megtanítsuk. Ez a mellékcél. Szükségünk van a főcél: a gazda és cseléd közelebb hozása érdekében. Ennek elérésére egy új cselédnemzedéket kell nevelnünk, akit hosszabb ideig befolyásolunk. S mi volna erre alkalmasabb, mint egy kézzelfogható eredményt nyújtó iskola, amelyet bizonyára főkép a fiatalabb, tehát tanításaink iránt fogékonyabb elem látogatna?

Ez iskolák praktikus berendezésében sok jó dolog van. Messzire vezetne, részletezni mindegyik berendezését; csak röviden megemlítem, hogy egyik háztartási iskola kifőzéssel, a másik egy «Nők Otthoná»-val van egybekapcsolva, amelyben a tanulóleányok a cseléd összes kötelességeit — ellenőrzés mellett — tényleg teljesítik is. A legjobb azonban a «Lotte-Verein» cselédosztálya, amely nem csupán háztartási iskolát tart fenn; hanem egyúttal helyközvetítéssel is foglalkozik, a munkanélküli cselédeinek otthont, «kvártélyt» ad, sőt mi több, még kisebb összegű kölcsönöket is folyósít.

Ez egyesület működése némileg irányt mutat. Kiemeli ez intézményt a háztartási iskola szűk hatásköréből s nagy működési teret nyit előtte.

A hatáskör bővítésére pedig okvetlenül szükség van, ha végcélunkat el akarjuk érni. A praktikus kiképzés mellett erkölcsit, amely az iskolázás rövid idején túl terjed. Elveket csepegtessen a fiatal, fogékony lélekbe, melyeknek későbbi életében hasznát veszi. Elméleti tudás helyett erkölcsi műveltséget adjunk neki s akkor betöltöttük a gazda és cseléd közt tátongó ürt, melyet a műveltség okozott. De a *szív* műveltségét értem itt «műveltség» alatt, nem a pozitiv, elméleti tudást. Nem egy felsőbb leányiskolai műveltségű cselédet akarok beállítani a konyhába, akiben nagyra nőtt a tudás gőgje. Attól Isten őrizzen!

Vajjon lehetséges-e, elméleti tudás nélkül erkölcsi finomodást elérni? Nem szükséges-e hozzá a tudásból fakadt műveltség? E kérdésre a tapasztalat felel meg legjobban. Hány finom-

lelkű, széles látókörű nő van, aki felsőbb iskolát nem végzett s viszont az iskolát végzett, diplomás lány, akinek igazi műveltsége nem a tanultak mennyiségétől, hanem inkább az anyag feldolgozásától, assimilálásától függ.

Munkára kell nevelnünk cselédeknek készülő leányainkat. Ez a munkára nevelés társadalmi és nemzeti szempontból fontos. A modern iskolai nevelés mindent könnyűvé, élvezetessé, játszivá akar tenni. Ez a különben ideálisan szép elv arra vezet, hogy az iskolából kilépő növendék komoly, kitartó, sokszor megfeszítő munkára nem képes még évek mulva sem, mert nem kapott alapot. Ellensúlyoznunk kell tehát azt az ellentétet, mely ily módon előáll: a két keze munkájára utalt leányt, ki dolgozni nem tud, munkára keli nevelni. Szükséges nemzeti szempontból is. Szinte nemzeti karakterisztikummá vált az «úr»-ról való felfogásunk. Szerinte úr az, aki nem dolgozik. És vice versa, aki dolgozni kénytelen, nem mehet «úr» számba. S a magyar, bármely társadalmi osztályhoz tartozzék is, hazájában «úr» szeret lenni dolgozni csak más országban vagy földrészen, (pl. Amerikában) tanul meg. Kétszeresen fontos hát ránk nézve, hogy leányaink a munkát szeretni és becsülni tanulják. Eleinte példával és foglalkoztatással később a látókör szélesítésével. Rá kellene mutatnunk, hogy mindnyájunk életcélja a munka, a tett. Mindenki tehetségéhez, képzettségéhez mérten szolgál e földi életcélnak s ehhez képest más-más a hatásköre, s ezen belül a munka minősége, egyes tagozatai. Azért nincs oly neme a munkának, amely lealacsonyító, megvetésre méltó volna, mert valamennyi a nagy úr és kis ember közös életcéljának: a tettnek szolgál. Tanítsuk meg rá, hogy a hatáskör tulajdonképen élvezetes valami, amelyben érvényesülni nem csak kötelessége, hanem joga is. Mutassunk rá, hogy akik nem dolgoznak, tulajdonképen semmiért sem élnek s a munkátlanságuk bünteti egyszersmind őket, mert elernyedt, elpetyhüdt testi-lelki erőik hasznavehetetlenné teszik őket mindenre, még az élvezetre is, amíg végre a társadalom kiveti őket. Szélesbítsük látókörüket összehasonlítások által is. Ismertessük meg velük más, sőt

magasabb állásúak munkakörét, sokféle kötelességét s a vele járó nagy felelőséget. A szociális áramlat e részével már régen számolnunk keltett volna. Akkor nem nőtt volna oly nagyra az elkeseredés, az elégedetlenség, a gyülölet az urak ellen.

Hosszasabban foglalkoztam e kérdéssel, mely tulajdonképen a részletekhez tartozik, mint kellett volna. Mert társadalmi életünk, egy régi mulasztását van hivatva helyreütni, egy ellenmondást kiegyenlíteni: munkára nevelni a munkára hivatott leányt. E feladatáért több puszta nevelési elvnél; szocziális jelentőségűvé lesz.

Az iskola elvei közé kellene iktatni az iskolán túl való közlekedést. Akár praktikus hasznú intézmények, akár pusztán erkölcsi támogatás alakjában. Mindkettő egyaránt fontos. A már említett «Lette-Verein» háztartási iskolájának volt növendékei számára cselédotthont tart fenn, amelyben a szolgálaton kívüli cselédek csekély díj lefizetése ellenében lakást és ellátást nyer. Foglalkozik az egyesület helyközvetítéssel is stb. Mily haszonnal járnak ez intézmények mindkét félre: gazdára és cselédre nézve: talán fölösleges említenem. Hisz valósággal csodálatos, mily könnyelműen családunkba, tehát legintimebb körünkbe fogadunk valakit, kinek kvalitásairól nem tanuskodik más, mint a sokszor megbízhatatlan cselédkönyv és az ugyanilyen cseléd-szerző.

Igaz ugyan, hogy a cselédszerzők lázadni fognak ily intézmény ellen. De ez az intézmény nem egészséges, éppen azért, mert kenyérkeresetül szolgál. A cselédszerzőnek érdeke, hogy a cseléd minél többször változtassa a helyét, mert csak így jut ő keresethez; elcsalogatásával nem használ sem egyik, sem másik félnek. A mai alakjában megszünése erkölcsileg csak haszon volna.

Ugyanígy elégedetlenek lesznek a «kvártélyos» asszonyok is, mert egy kereseti forrásuktól, a könnyebb megélhetés egy feltételétől fosztja meg őket. De tekintve a körülményeket, melyek ezt a kereseti ágat kisérik, azt az erkölcsi posványt, amelybe a leányok túltömött egy helyiségben tartozkodó mindenféle emberek

társaságában jutnak, a cselédre «kvártély» megszünésével csak erkölcsi haszon háramlik, a «kvártélyos» pedig kénytelen lesz gazdasági életünk e kinövése helyett más módon pótolni jövedelmét.

E praktikus és közvetlen hasznú intézmények mellett nem kevésbé fontos az erkölcsi támogatás. Ennek segítségével lehet a művelt társadalom az izgató vezérek helyett a cselédek szellemi vezetőivé.

Mindenkinek, aki kenyérkereső pályára lép, meg kell ismernie az élet keserű, megmásíthatlan igazságait előbb-utóbb, amelyeket mi, alanyi szempontunkból, nagyon hajlandók vagyunk igazságtalanságoknak tartani. Mindkét fél érdeke megkívánja, hogy e nehéz időben, az első csalódások idejében egy művelt, értelmes tanácsadóhoz fordulhasson a fiatal cselédleány, aki megnyugtassa, felvilágosítsa, ha tévedésben van vagy emberszeretettel ismertesse meg az élet igazságait. A katedráról elhangzott legszebb szavaknál többet ér a jó szó adott alkalommal, mert ilyenkor fogékonyabb a lélek. E harcában magára vagy rossz tanácsadóra maradt lélek elkeseredik, s az ily idő előtt elkeseredett emberekből lesznek később a lázadó és lázító elemek. Míg ha ifjú korában sikerült okos szóval megnyugtatni, érettebb korban már inkább hajt az ész, a tapasztalat szavára s szót enged az életben oly szükséges megalkuvásnak is.

Ma még nem vagyok ennyire. Ma, ha a cselédet bántja valami, cselédtársához fordul, mert benne barátot, uraságában pedig ellenséget lát, aki nem akar mást, mint munkaerejét a végletekig kihasználni. S milyen ez a befolyás? Egyik cseléd, csakhogy megtréfálja vagy boszantsa a másikat, nagy bérével, becses ajándékok felsorolásával kelti fel irigységét és elégedetlenségét. A másik talán nem hazudik, de elégedetlenségével elégedetlenné teszi azt a társát is, akinek arra nem volna oka. Nem volna-e ily, számtalanszor felmerülő esetekben szükséges oly fórum, mely előtte is tekintély, hogy megtanítsa konkrét esetekben is arra, mi a joga, mi a kötelessége; mely jóakaratúlag és minden párton felül állva felvilágosítaná, tanácsot adna? S hogy jönne tanácsot kérni, abban nem kétkedem. A fiatal

romlatlan leány bizalmát szeretettel, jóakarattal könnyű megnyerni.

Fontos volna ez a további összeköttetés főkép az első nemzedéknél, mert akkor azok maguk is ily szellemben érvényesíthetik tanácsaikat a fiatalabbaknál. Szükséges és hasznos volna a cselédek részére azért is, mert a cselédképző intézmény, mint központ által módjukban volna az amerikai trösztök módjára kizárni maguk közül azokat az elemeket, akik ez osztálynak erkölcsi mételyei; s védelmet adhatnának oly elemekkel szemben, akik a cseléd alárendelt helyzetével visszaélni akarnának.

De mert a gazdák és cselédek közt is mindig vannak olyanok, kik kötelességeiket csak a kényszer nyomása alatt teljesítik, szükséges volna — a cselédek munkáját bizonyos fokig ipari foglalkozásnak tekintve — az üzleti rész szabályozása. Gondolok itt a cselédre és uraságra szóló *törvények* és *szokások* szabályozására. Kiváltkép fontos volna az utóbbiaké, mert ezek szoktak a túlkövetelések és kölcsönös elégedetlenség forrásai lenni. Ajándék, szabad idő, stb. ide tartozó dolgok mind olyanok, melyek törvény, tehát jog szerint meg nem illetik vagy csak korlátozva illetik meg a cselédet, de a melyben kinekkinek egyéni belátása szerint részesedni szokott. Itt kellene főkép kiemelni a követelés határait és azt, hogy ennek jogi alapja tulajdonképen nincs.

A cselédképző intézmény realis életbe léptetőinek maradjon az a feladat, hogy lehetőleg országos jellegűvé fejlesszék. Rájuk marad egyszersmind a nép ellentállásának megtörése is.

Cselédnek nem a fővárosi, hanem sokkal inkább a vidéki lány megy, aki a fővárosba azért jön, hogy mindjárt pénzt keressen. Azért, a míg csak egy-két ily iskola áll fenn, nem várhatunk semmit.

A nép is ellenállással fogja eleinte fogadni a megnehezítést. Ez az ellenállás érthető. Az élet nehéz, korán akarja hát gyermekét kenyérkeresetre adni. De ezt beláttatással meg lehet törni. Ha megtanítjuk arra, hogy a cseléd foglalkozását is iparos

pályának tekintse, melynek munkakörét és — nemét előbb meg kell tanulni, természetesnek fogja tartani az inaskodást. Kivált, ha majd áldásaiban is részesül. Másrészt ne tiltsuk meg, hogy ne mehessen az cselédnek, ki iskolát nem végzett, de részesítsük az utóbbit kiváltságokban. Igy nem vettük el kenyérkeresetét, de mindenesetre megtanítottuk arra, hogy nem elég a nyers erő tudás nélkül.

A társadalom támogatásával, az erők concentrálásával ily módon dülőre vihetjük e kérdést, a melynek a fentvázolt módon való megoldása az említetteken kívül még azzal az előnynyel is bir, hogy megakadályozza a gyermeki munkaerő korai kizsákmányolását.

Nagyon valószinű, hogy t. olvasóim nagy része már az olvasásnál is elő tudna állni hasznosabb módosításokkal. Ez annál jobb. Hisz nem egy fennálló, kiforrott szervezetről van szó, mely meg nem változtatható. A fődolog az, hogy eltekintve a kicsinyes dolgoktól, tiszta, minden érdekelt félre kiterjedő emberszeretettel és jóindulattal igyekezzünk dolgozni megvalósításán.

Budapest. *R. Zsigmondovics Irén.*

A FÖLDRAJZ RAJZOLTATVA TANÍTÁSA.

A földrajz tanítására a polgári iskolában ritka helyen fordítanak olyan nagy gondot, amint azt ez a rendkívül hasznos és tanítónak, tanulónak egyaránt élvezetes és érdekes tantárgy megérdemelné. Ennek oka, hogy az elemi iskola tanterve az idegen világrészek kivételével ugyanazon anyagot, mondhatni majdnem olyan részletességgel ír elő, mint a polgári iskoláé az I—II. osztályának tanterve. A földrajz tanára aztán önkéntelenül is az elemi iskola elvégzett munkájára támaszkodik, sőt sokan csupán *ismétlő* modorban kezelik az I. osztály anyagát, mindegyre hivatkozva arra:

— Hisz ezt ti már az elemiben tanultátok! — Ez nektek úgyis csak ismétlés!

Valóban, az embert könnyen megtévesztik különösen az első órákon, a gyermekeknek az elemi iskolából hozott ismereteik. Tájékozásul felteszünk néhány általános kérdést és ime pompásan felel mind ahány! Csupa kedv, csupa élénkség minden gyermek és mi lelkesedve gondolunk arra az eredményre, amelyet ilyen alap mellet el fogunk érni ezen a *magasabb fokon.* [Mert melyikünk nem képzeli, különösen pályája kezdetén, hogy a polgári iskola I. osztálya már majdnem főiskolai magasságban áll az elemi fölött!] Pedig hát az a *magasabb fok* csak azt jelenti, hogy itt kezdi a gyermek fejledező *értelme* — mint a bimbóból kipattanó virág, — a rózsaszirmait bontogatni. Bimbóvá, erőteljesen duzzadóvá, avagy satnya, élettelen bimbócskává az elemi iskola növelte értelmi képességét, táplálván őt a tudás sokféle malasztjával; de 10 éves kora

előtt bizony nem nyílik ki az a fejlődő virág és abban, hogy szirmait szépen bontogassa, szemnek tetszetőssé a jövőre nézve értékessé fejlessze, ebben már a polgári iskolai nevelés-tanítás segíti. Tehát nekünk ugyancsak alkalmazkodnunk kell a gyermek fejlődő értelméhez, hogy azt meg nem emészthető fölösleggel meg ne terheljük.

Mindenkinek saját tapasztalatai bizonyíthatják, hogy a magunk munkáját könnyítjük meg, ha *teljesen elülről* kezdünk mindent. A gyermeknek is élvezetet fog okozni ez a könnyű munka, amely neki *csak részben* ismeretlen, de azert sok homályos képzetét világosítja meg, és ép ezért érdekelni fogja elejétől mindvégig.

Mert ha ezt nem tesszük, hova-tovább nagyobb megütközéssel tapasztalhatjuk, micsoda hajmeresztő tájékozatlansággal kell találkoznunk lépten-nyomon.

Aki nem tanított nemzetiségi vidéken, annak halovány sejtelme sincs azokról a primitivnál primitivebb tanügyi állapotokról, amelyekkel különösen a felekezeti falusi iskolákban találkozunk e vidékeken. Mit várhatunk ezektől a vályogból épült minden felszerelés hijával lévő alacsony sötét helyiségek növeltjeitől, ahol a térképet fölösleges fényűzésnek tekintik, s ahol az iskolatábla a szegény «dászkel» ruhaszárítója, vagy épen gyúródeszkája, nem ritka esetben tyúkjainak éjjeli pihenő tanyája.

Egy csöppet sem lepődtem meg, mikor egyik kis növendékem elpanaszolta, hogy azért nem tud semmit, mert egyszer a tanító úr disznója leszakította a térképet és azóta a tanító úr nem teszi fel, nehogy jobban szétszakítsák. Másik gyermek meg egyáltalában nem látott még fali térképet. Mit szóljak azokról, akik a legelemibb fogalmaknak a puszta *neveit:* pl. község, határ, hegylánc, csúcs, szoros, stb. nem képesek magyarul megmondani, mert hiányzik a nyelvismeretök? Ezeknek tudatlansága még menthető a nyelvi nehézségekkel.

Régi módszertani elv, hogy ha tartós eredményt akarunk elérni, nem az osztály jelesebbjeinek ismeretkörét és képes-

ségeit kell zsinórmértékül vennünk, hanem a leggyöngébbek álláspontjára helyezkednünk, hogy egyetlen tanulónak se legyenek egyetlen dologban sem zavaros vagy homályos fogalmai.

Mert hiába beszélünk pl. a folyók jelentőségéről, ha a gyermek — mint egyik növendékemnél előfordult — nincs tisztában azzal, hogy mi az a, «folyó kanyarodása». Mikor pedig a folyók felső folyását kérdeztem, egyik nagy büszkén felelte:

— «A folyónak ott van a felső folyása, ahol a folyó fölfelé folyik».

Ne sajnáljon tehát a földrajz tanítója minden év elején legalább 2—3 órát arra fordítani, hogy az elemi iskolában a lakóhely ismertetése alkalmával tanult földrajzi alapfogalmakat lehetőleg a tőlük a III. osztályban használt tankönyvből ismételjék át együttesen. Mindenki jól emlékszik gyermekkorából, milyen lelki megelégedést érezett akkor, ha kisebb korában tanult dolgokat egy-két év mulva a régi tankönyvekből olvasgatott.

Milyen más kép keletkezik a lélekben az így tisztult értelmi felfogás útján! Milyen jól esik az embernek az, ha észreveszi, hogy aminek a megtanulása olyan nehéz volt akkor, most egyszerűnek és könnyűnek tűnik fel. Most is úgy tapasztaltam, hogy a gyermekek roppant kedvvel foglalkoznak ezzel az ismétléssel.

Még célravezetőbbnek találtam azonban azon eljárást, melyet Vaday Józsefnek a *rajzoltató földrajz tanításáról* írt vezérkönyvéből láttam. Voltaképen erről szeretnék tüzetesebben beszélni, t. i. hogyan alkalmazható e vezérfonal alapján a rajzoltató módszer a *kezdet kezdetétől* a polgári iskolában is. Mert habár Vaday Józsefnek könyve az elemi iskolák számára készült, némi, tananyagunknak megfelelő *módosítással* és főként *sok rövidítéssel* pompásan bevált a polgáriban is. Mire elvégeztük a tananyagot, a gyermekek Magyarország minden vidékét, nagyobb folyóit fejből le tudták rajzolni a fali táblára, miközben értelmesen feleltek róla. Ez magában nem rendkívüli esemény az igaz, de egyúttal megtanultak *térképet olvasni és bárminő*

ismeretlen vidékről csupán a térkép jelölései alapján folyékonyan és értelmesen beszélni.

Aki a földrajztanítással behatóbban foglalkozik, tudja, hogy az iskolai földrajzi oktatás végcélja ez: a pontos és gyors térképolvasás és könnyű tájékozódás. Ha ezt a kettőt elérték a növendékeink, sokat végeztünk. Aztán akár rajzoltató, akár más módszer szerint érte el a tanár ezt az eredményt, az mellékes. Fő az, hogy a térkép szemlélése rögtön tiszta és világos képet hagyjon hátra az illető vidék természeti viszonyairól a szemlélő lelkében, melyet ő aztán assimilál a már birtokában levő képzetekkel és az így nyert képet maga előtt mintegy megelevenedni látván, értelmesen tud beszélni róla.

Majd meg aztán a gondolkodó képesség, a logika segítségével rávezetjük a gyermeket arra, hogy következtetni tudjon *visszamenőleg* is egy-egy hely természeti viszonyaiból annak éghajlatára, a terményeire, a lakosság foglalkozására, életmódjára, stb.

Ez tehát a földrajztanítás ideálja: *tudjon a tanuló a térképről úgy olvasni, mintha készen leírva állana előtte minden.*

Nem könnyű feladat ezt elérni és részemről azt hiszem, egyedül a rajzoltató módszer vezet itt célhoz, ez is csak úgy, ha az első lépéstől fogva folytonosan együtt rajzol az egész osztály mivelünk, ennek a rajzolt térképnek elmondását, illetve *megmagyarázását* folyvást gyakoroljuk.

Lássuk most már, *Vaday* rajzoltató tanítási menetéből *mennyit* ölelhetünk fel a polgári iskola I. osztályában?*

Haladjunk a könyv sorrendje szerint, s ami módosítás szükséges, azt megtesszük belátásunk szerint. Ilyenformán próbáltam én alkalmazni azt az elmult esztendőben, amint az alábbiakban következik.

* Vaday Józsefnek a földrajz tanítására vonatkozó módszertani elveit a Földrajzi Társaság 1900-ban több kiváló szakférfiú hozzászólása után magáévá tette. Nem lehet eléggé ajánlani bárkinek, aki a földrajz tanításával foglalkozik Vaday Vezérkönyvének a megszerzését. Kapható a szerzőnél: Nagyváradon. Ára 2·80 kor.

Az első tanítási óra a világtájak szemléltető ismertetésével kezdődik, természetesen az iskola udvarán, a szabadban. (Ezt Vaday kedvesen játék alakjában gyakorolja be.) Ugyanezt folytatjuk a tanteremben az első órán és egyúttal rávezetjük a gyermeket, miért van a táblán és a térképen fent észak, lent dél stb. Egy földre fektetett táblán az égtájakat megjelöljük és azt föltesszük az állványra. Így látják a gyermekek szemléleti úton, hogy ha a tér vízszintes helyzetből függő helyzetbe kerül, merre esik az égtájak jelzése.

Ugyancsak az első órára vehetjük annak a szemléleti magyarázatát is, hogyan keletkeznek az alaprajzok?

Az említett Vezérkönyv ezt a példát veszi: a tintatartót rátesszük az asztalra fektetett táblára, melyen az égtájjelzések még rajta vannak. Melyik irányba helyeztem ezt a tárgyat? Kelet felé. Merre van tőle pl. a kréta? Nyugati irányban. Most függesszük fel a táblát! De szeretnék, hogy rajta maradjanak ezek a tárgyak. Nem maradnak. Jelöljük hát meg a helyét így! *Körülrajzoljuk az alapját* krétával. Most rajta van a tintatartó képzeletben rajta van az alapjának a rajza. Miért nem rajzoljuk ki egészen? stb. Így keletkeznek tehát az alaprajzok. A háznak, iskolának, tanteremnek az alaprajzát is el tudják kellő tájékozással készíteni. Természetesen amit mi a táblára rajzoltunk, azt az összefoglalás alatt lerajzoltatjuk velök is a külön e célra beszerzett rajzfüzetjökbe.

A következő órán (2 ó.) felmérjük és lerajzoljuk a tanterem alaprajzát. Itt van alkalom a kisebbítést megmagyaráznunk, amelynek a térképolvasás alkalmával vesszük hasznát. (1 métert 1 cm.-nek veszünk.) Az asztal és padok, fogas, tábla helyét vonallal jelöljük. Természetesen velünk rajzolnak a gyermekek és mikor lerajzolták, elmondatjuk előbb kérdések segítségével, azután folyékonyan, hogy *mit* rajzoltak és *miért?* A gyermek szokja meg, hogy a munkájáról *értelmesen* számot tudjon adni.

Ha ezek az iskolában végzett rajzok nagyon kezdetlegesek is, nem kell rontanunk a gyermekek kedvét. Hadd próbálgas-

sanak, hadd járjanak a maguk lábán. Mintaszerűt, de még *meglehetős* rajzot sem várhatunk az első órákon és ezen a fokon. És az ők jóakaratú törekvéseiknek s bizony gonddal járó munkájoknak a lekicsinylése, lebecsülése leginkább elveszi a kedvöket a tanulástól.

Ez a rajzolás különben nem fog nehezen menni ott, ahol az új módszer szerint tanítják a rajzot.

A szüneten felmérhetjük együtt az udvart és kilátásba helyezzük, hogy a jövő órán azt is le fogjuk rajzolni. Házi feladatul adjuk a tanterem gondos ujra rajzolását.

Együttesen is lerajzoltuk az udvar képét és begyakoroltuk a lerajzolt tér megmagyarázását is, még pedig pontosan, az égtájak jelölésével.

Házi feladatul lehet adni a saját utcájok lerajzolását.

A harmadik és negyedik órát a szabadban töltjük. A hegy, völgy, forrás, patak, folyó, sziget, határ stb. fogalmait tisztázni csakis a szabadban lehet; úgyszintén a tájékozódást is csak itt lehet jól begyakorolni.

Általában amikor csak alkalom van reá, vezessük a gyermekeket a szabadba és tanítsuk ott nekik a földrajzot. Mikor pedig a lakóhely, illetve a saját megyénk tüzetes ismétlésére kerül a sor, akkor ne mulasszuk el a szomszédos helységekbe való kirándulásokat. Csak így ismerhetik meg a környéket és szomorú, ha az iskola még annyira sem tudni menni a növendékeivel, hogy legalább a lakóhelyük környékét jól ismerjék történelmi s egyéb nevezetességeivel együtt. Az ilyen kirándulások egész eseményt alkotnak a gyermek életében és a benyomások, melyeket keltenek, nemcsak megszilárdítják az ismereteit, mert képzetei nem halványulnak olyan könnyen el, hanem egész lelki világa kimondhatatlanul sokat nyer általok.

Nem új dolgok ezek, tudom, de nem árt újra meg újra felelevenítenünk emlékezetünkben, hogy követésük élénken foglalkoztassa az embert és megvalósításukra egyetlen alkalmat se mulasszunk el.

A 4—5. órán aztán megkezdhetjük azt, amit a Vaday

könyve 7—12 órán tanít. A két keresztvonallal négy részre osztott tábla felső bal sarkában kezdjük a rajzot. Előzetes magyarázatainkból már tudják, hogy a *hegyeket apró vonalkákkal* jelöljük a térképen. Így egymásután felrajzoljuk a *hegylánc*, a *fensík*, a *hegycsoport*, *hegycsúcs* jelzését. (A hegycsúcsot egy pont körül futó apró vonalkákkal. Lásd Vaday szép kis ábráit.) Természetesen ezek csak *képzeleti térképek.*

Ezután jön a legfontosabb: *a rajz megmagyarázására* és ennek begyakorlása ilyenformán:

«Ez a kép egy olyan vidéket ábrázol, melynek északkeleti és északi részén hegylánc húzódik, a déli részén síkságot találunk. Délkeleti részén hegycsoportot látunk, ebből kiemelkedik egy magas hegycsúcs. Nyugati részén pedig fensíkot találunk, mely észak felé lejtősödik. (Természetesen ezt is tüzetesen meg kell értetni. A lejtősödést hosszabb, a meredek oldalt rövid vonalkákkal jelöljük.)

Mikor ezt *jól begyakorolták*, tovább megyünk. A hegy oldalából rendesen *patakok* fakadnak, ezek egyesülnek, alkotják a *folyót*, mely a síkra érve lassankint megnövekszik, de folyása lassubb lesz. Miért? Miért gyorsabb a hegyek között a folyása? stb. Hivatkozás a kirándulás alkalmával látott hegyi patakra. Milyen annak a medre? Mire használják itt a patakot? stb.

Itt kell megmagyaráznunk a folyó egyes szakaszait, nehogy ilyen fogalmaik maradjanak arról, mint annak az említettem ujdonsült kis polgáristának a folyók felső folyásáról. Továbbá itt beszélünk a folyók szabályozásáról is röviden stb. Itt fordul először elő a *csatorna* fogalma is.

Nem árt itt egy másik fogalmat is előzetesen tisztáznunk, ami, ha nem is tartozik szorosan ide, de magánolvasmányainkban is gyakran előfordul; ez a szó az: *vadregényes*. Engem is a tapasztalat vezetett rá. «A patak felső folyásában gyakran vadregényes vidéken folyik», magyarázom.

— Milyen az a *vadregényes* vidék? kérdem.

Egyik kis élénk szöszke lány majd kiugrott a padból nagy érdeklődésében.

— No mondd meg hát!

— Vadregényes az olyan vidék, ahol a vademberek laknak és szép regéket mesélnek egymásnak.

— Ej — mondottam, — dehogy, ki tudja?

Akadt jelentkező bőven. Egyik így magyarázta:

— Vadregényes az olyan vidék, ahol még a vadállatok is beszélnek.

Rávágja a másik:

— Dehogy, hanem ahol sok a vadállat és azokról írnak az emberek szép regényeket.

Így vagyunk ezekkel az irodalmi kifejezésekkel! Olvassák is, használják is és a legbadarabb képzeteik vannak róluk.

Bizony néha nem árt egy-egy kis hajtóvadászatot rendezni az ilyen nehezebb és kevésbbé használatos szavakra, szólásokra vagy átvitt értelmű kifejezésekre, mert hihetetlen, milyen fogalmai támadnak a gyermeknek egynémely dologról, amiről olvas vagy beszélni hall. Például én emlékszem, hogy mikor gyermekkoromban gyakran olvastam és hallottam Mátyás királyról, hogy *álruhában* utazta be az országot, azt úgy képzeltem, hogy olyan kis *állkendőt, állruhát* (magyarul: «*partedli*») kötöttek eléje, amilyent akkoriban én is viseltem, — és váltig monfondiroztam magamban, hogy lehet az, hogy ha azt Mátyás király felkötötte, őt senki sem ismerte meg? — Amíg egyszer véletlenül kipattant a dolog titka. — Az említettem dolgok természetesen csak példák, amelyek a saját óráimon előfordultak. Mindenkinek az alkalom és körülmények, meg saját belátása és tudása szabja meg, minő részletekbe bocsátkozzék és hol mennyit öleljen fel.

De térjünk a dologra. A lerajzolt képzeleti térképeken gyakoroljuk be a *szabatos földrajzi kifejezések használatát*, hogy aztán később, mikor annyi *új anyag* vár feldolgozásra, ne gátoljanak a haladásban a kifejezésbeli nehézségek. — Ha az első órától fogva szigorúan és pontosan megköveteljük a *szabatos* és *mindig szabatos földrajzi elnevezések* helyes használatát, később végtelen sok hasznát látjuk. A gyermek meg-

szokja és úgy használja őket, mint bármelyik köznapi kifejezést. Csak gyakorlás, folytonos elmondatás és *folytonos együttmunkálkodása a tanítónak a gyermekekkel!* Egy pillanatra se vegyék észre a gyermekek, hogy a tanító lelke nincs közöttük, de az igazi tanítónak akkor van igazán otthon a lelke, ha a növendékei között lehet.

A negyedik-ötödik órán tehát már fölkeltettük a gyermekben az *érdeklődést a térképrajzolás iránt*, — ha azt nem ismeri már az elemiből. Házi feladatul bízzuk rájuk egy hasonló képzeleti térképnek a készítését, amelynek szabatos *megmagyarázását* kívánjuk tőlük. Utasítsuk továbbá őket arra is, hogy az iskolában rajzolt térképeket rajzolják bele a homokba otthon, vagy a mi segítségünkkel az iskola udvarán.

Nagyon célszerű, hacsak lehet, a tanteremben egy láda homokot tartani e célra és akkor a füzetberajzolás előtt ebben rajzolgatnánk egy pálcikával. Elemi iskolában több helyen láttam ezt és Vaday is így kezdi a tanítást.

A következő órán (7.) az állóvizek fogalmával kell tisztába jönnünk. *Tó, tengerszem, mocsár, kátyú, tócsa, fertő, láp, ingoványfogalmait* kevés gyermek tudja egymástól világosan megkülönböztetni.

Rajzunkon feltüntetjük az *alföldi* és a *hegyi tavakat.*

Másik képen a *mocsár,* a *láp* és *ingoványjelzését, ezek levezetésére szolgáló *csatornákat.* A csatornák hasznát stb. magyarázzuk meg nekik. A tavakról, tengerszemekről mocsarakról elmondatjuk velök, amit tudnak. Ügyes kérdezés mellett magunk is elbámulunk, mennyi mindent olvastak, tanultak, hallottak már ezekről. Különösen sokat ér, ha a tanítás élénkítésére egy-egy szép mondát, mesét is fölveszünk. — Itt van alkalom az ú. n. *lidércfényhez* fűződő babonás hiedelmeket eloszlatnunk s az ingoványos vidékek lappangó veszedelmeiről beszélnünk, továbbá a mocsarak fenekén képződő *tőzegről,* mely a szegény emberek téli fűtőanyaga a mocsaras vidéken. Ha meg a tőzeg elkorhad, jó *termőföldet* nyerünk. Erre a Fertőtónál visszatérünk.

Jó, ha a *magyar nyelv* ugyanazon kézben van, mert a jól megválogatott, odavágó *olvasmányok* rendkívül elősegítik és élénkítik tanításunkat.

Egy ilyen olvasmányban fordult elő ilyenforma mondat: Ezeknek a mocsaras vidékeknek egészségtelen levegője mintegy termeli a *sárgalázt* s ez az itt lakók legnagyobb ellensége, amely miatt az emberek sokat szenvednek. Felhívtam erre az olvasmányra a figyelmöket, hogy a jövő órán olvasni fogjuk együtt.

Másnap magyar órán ragyogó arccal jelentkezik egyik kis lányom, hogy ő már el is tudja mondani, amit olvasott.

Megengedtem neki. El is mesélte szépen, csak a jelzett mondatnál akadtunk meg kissé, melyet ő így mondott el nagy fontoskodva:

— «Ezekben a mocsarakban az emberek *nagyban termelik a sárgalázt*, hogy az ellenségeik betegek legyenek és szenvedjenek.»

Ezért jó az olvasmányokat mindig elmondatni, mert a nehezebb szerkesztésű mondatokat sokszor igen furcsán értelmezik.

Az óra végén következik a gyermekek rajzolt térképeinek a magyarázata és annak begyakorlása.

Ez körülbelől így hangzik:

— «Ennek a vidéknek az északnyugati részén húzódik egy hegylánc, melynek meredek hegyei vannak. Egyik hegy tetején látható egy *tengerszem*. A déli részén alacsonyabb hegyek vannak és ezektől északnyugati irányban húzódik egy *nagyobb tó*. A kép nyugati részét nagy *mocsár* és *láp* foglalja el és körülötte mindenütt ingoványok vannak.» — Azt tapasztaltam, hogy ez volt a legnehezebb rajz a gyermekeknek, azért elnézéssel kell lennünk, ha gyengécske is a munkájok.

Az ezután következő óra anyaga olyan, hogy lehetőleg újra a szabadban kell töltenünk. Az *útak; országútak dűlő út, vasút*; ezzel kapcsolatban a *határ* és *határjelzések, határsértés*, az *erdők* és *kopár vidékek, legelők* és *termőföldek* közti különbség tanítandó meg nekik.

Itt aztán eltérünk kissé a Vezérkönyvtől, melyet a tan-

anyag nagysága miatt így is csak főbb vonásokban követhettünk és elkezdjük az ismétlését egy a szabadban töltött órán a szülőföld, a lakóhely, a megye földrajzának. Ez már csakugyan olyannak az ismétlése, amelyet a gyermekek alaposan tanultak, de két év alatt bizony jócskán elfeledhettek, És ha most nem vesszük elő, egész négy évi tanulásuk alatt, nem kerül elő többé s ha tovább is folytatják tanúlmányaikat, a saját megyéjökről soha senki nem beszél nekik részletesen. Pedig kétségbeejtő az a tájékozatlanság, amit e tekintetben nemcsak a gyermekeknél, hanem a felnőtteknél is tapasztalhatunk.

De hisz ez így van körűlbelől mindenütt. A fővárosi ember is vidéki ismerőseitől értesül Budapest nevezetességeiről, bérces Erdélyünket meg igazán méltatni csak alföldi ismerőseink tudják, akik a távol ködében még százszor szebbnek és érdekesebbnek látják azt és bizony-bizony jobban el tudják mondani — no persze a Lexikonból — egy-egy város nevezetességeit, mint jó magunk, akik benne élünk. De ezt a nembánomságot, ezt a közönyösséget saját hazánk, szülőföldünk szépsége és nevezetességei iránt nem szabad ápolnunk az ifjúságban, mert nem kell felednünk, hogy a szülőföld szeretetében gyökerezik a haza szeretete.

És ha a földrajztanítás célja a *haza földjének megismerése és megszerettetése*, akkor ezt első sorban éppen a *szülőföld* megismertetésével, a *szülőföld* megszerettetésével kellene kezdenünk.

Egy tanító se feledje, — olvasom valahol — hogy a szülőföld a *legelső és legkitűnőbb* tárháza a *szemléleti* és *elméleti oktatásnak*, hogy a szülőföld szeretete a legelső és legbiztosabb kiindúló pontja *minden erkölcsi képzésnek* és alapja, talpköve a legideálisabb *hazaszeretetnek. A lakóhely földrajzának tüzetes átismétlését okvetlenül fel kellene venni az új tantervbe, hogy senki el ne mulaszthassa ezt a mindenkire nézve legfontosabb tananyagot pontosan és részletesen újra, fejlettebb értelemmel átanulni.*

Szászváros. *Hajtmann Etelka.*

(Folytatjuk.)

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

A Revue Pedagogique. A nézés, a felfogás minden jelenséggel szemben igazán olyan fontos, hogy sokszor nemcsak hangulatainkat és pillanatainkat befolyásolja, hanem egész életünket és jövőnket is képes irányítani. Mindjobban érezzük, hogy a mai korban ilyen életbevágó ragyogó nézet az a mindjobban bízó törekvés, hogy az emberiség a szociális fejlődés minden haladásának a felhasználásával minél gyorsabban és minél biztosabban tökéletesedjék. Épen ezért a neveléstudomány is mai napság egy-egy idealista ajkán már nem is igen tudomány többé! Ez már valóságos imádsága egy tudományos és az ész új hódításaitól meg-megpihenni vágyó kornak; ez már az emberiségnek nemzetről-nemzetre, korról-korra szálló leghűségesebb álmainak a legszívhezszólóbb fohásza a haza reményeihez egy szebb jövőért! Épen ezért a nemzetek egymással vívott küzdelmei is mai napság, legalább a legfiatalosabb munkáikban, nem egyebek, mint egymással nemesen versenyző kipusztítása az értéktelennek vagy károsnak és kifejlesztése, átvétele, a megfelelő viszonyokhoz alkalmazása annak, ami becses.

Ami a nemzeteknek az ilyen kölcsönhatását illeti, nem régen a Frauenbildung legutóbbi számaiban az gyönyörködtetett legjobban, hogy milyen életrevalót akar alkotni a művelődés minden terén az a nagy német nemzet, mely oly sokáig és oly sokszor az üres prédikálás, a haszontalan filologizálás és a szellemi erőket inkább tompító, mint élesítő tudákosság kedvezőtlen hirében állott. Most a Revue Pédagogique legutóbbi füzeteit olvasom és ezekben meg az kelt bennem bámulatot, tiszteletet, hogy az a nemzet, melynek már oly sokszor csak mulattató, szellemes könnyelműségeért tapsolt Europa, mennyi komolysággal igyekszik most az erkölcsöt és a szívjóságot a tanításban, tudományban, művészetben egyaránt széppé és igazzá tenni.

Ebben a tekintetben igen érdekes mindjárt az a cikk is,

mely a kritikus Brunetière-rel, általában a neveléssel és a tanítással, de különösen az irodalommal, a középiskolákkal és az egyetemekkel kapcsolatban foglalkozik. Kiviláglik ebből a cikkből, hogy Brunetière milyen nagyon igyekezett a kritikával is előmozdítani az irodalom fellendülését, még pedig olyan irányban, hogy az irodalom befolyásolja az erkölcsöket. Ő az irányító kritikus egyedüli és legfőbb céljának nem azt tartotta, hogy kiemelje a remekműben kifejezésre jutó szépet; még pedig azért nem, mert a műremek legfőbb értékét nem annak a műbecsében, hanem abban a befolyásban kereste, melyet az egyes ember élete folyására gyakorol, még pedig nemesítőleg. Az igazi kiváló francia irodalomra is azért volt oly büszke, azért foglalkozott vele oly szivesen és azért állította fel követendő például, mert Europa minden modern irodalma között az volt az, melynek egész tartalma eredetében és hatásában is a legszorosabb kapcsolatban volt az emberi társadalom való életével, az egész emberiség igaz történetével és ebben az életben és történetben a fejlődéssel, avval, ami megelőzött és követni fog bennünket. Csak akkor van az ő szemében értéke az irodalomnak, ha a jelent a mult és a jövő ilyen magasabb szempontja alá helyezve, ha az igazi életet ilyen elevenen visszatükrözve, a nemzeti nevelés legállandóbb, legszívhezszólóbb, legnagyobbszabású módjává válik.

Amint azonban a kritikus Brunetière nem késett irodalmi ideáljában nevelési célt is megszólaltatni, ép úgy a később professzorrá lett Brunetière sietett kiterjeszteni az iskola céljára is az irodalmi hatás magasztos felfogását. Azokhoz szegődött ő is, kik a tanítás mellett a nevelést is sürgős feladatává tették az iskolának és nálánál senki szebben meg nem határozhatja a középiskola e kettős feladatát. Azt mondja ugyanis, hogy ott a tanitás tárgya a körülöttünk levő nagy természet és a bennünk élő szellemi élet; de a nagy írók segítségével ideálisan felfogva és ideálisan magyarázva. Az a nevelés pedig, mely evvel a tárggyal szorosan összefügg, a velünk született helytelen ösztönöket kipusztítja, visszafejleszti, és nemesebb eszmékkel meg érzelmekkel pótolja. Az ilyen nevelés mindazon benyomások összesége, mely a meg nem finomodott természetes cselekedet ösztönszerű okait a társas élet erkölcseinek a megfontolt elhatározásaival helyettesíti. Végül azok a jelenségek meg, melyek ilyen erkölcsi megfontolás nyomában támadt elhatározásokat váltanak ki, nem egyebek, mint olyan eszmék és érzelmek, melyek sok és tartós tapasztalásból, idő és gyakorlat folytán megrövidüléssel, összevonással, egyetemesítéssel alakultak át a viselkedés vezető mozzanataivá.

A középiskolák mellett szemügyre vette Brunetière a fő-

iskolák szervezetének és tanítási módjának a főelveit is. Francia egyetemek felállítása, a kapcsolat a tanulók egyetemi tanulása és jövendő élethivatásuk között, továbbá az egyetemi tanulás és az egyetemi tudomány s azok hasznosítása — ezek voltak azok a legfontosabb kérdések, melyek legtöbbet foglalkoztatták. Igen figyelemreméltó, hogy ő, aki annyira keresi a művészet, de még a tudomány eredetében és céljában is azok kölcsönhatását az életmóddal, ő a tudomány és a tudományos tanulás végső eredményeiben mindig nagyon szem előtt tartja az önzetlen intellektualizmus, vagyis az egyéni érdekektől teljesen ment egyetemes elméletet. Épen ezért az egyetemek francia jellegének a kidomborításánál nagyon fél azok túlzott helyi specializálásaitól és tartalmatlan spekulációitól; az egyetemi tanulás és a jövő élethivatás összefüggésének a keresésében óva int különösen a tudományos pályán a gyakorlati érdek korai keresésétől meg a szellemi tehetségek szabad fejlődésének a meggátolásától és az egyetemi tanulás meg tanítás erős hasznosítási törekvéseiben retteg tőle, hogy sok kárba vész abból a jóleső örömből és abból a felemelő nemességből, mit a minden célzatosság nélkül végzett, természetes hajlamoknak megfelelő szellemi munka nyújt.

Hogy maga Brunetière vezető eszméinek a megvalósítására megtalálta-e mindjárt a célravezető eszközöket, abban a tekintetben könnyen eltérhetnek egymástól a vélemények, de az az egy bizonyos, hogy a célkitűző felfogásában az eszményi elmélet és az eszményeket megközelíteni törekvő gyakorlat állandó kölcsönhatását szépen biztosította!

A művészetnek és az erkölcsnek a kölcsönhatása természetszerüleg különösen szépen érvényesülhet a franciáknál és a velük rokonérzésű nemzeteknél. Ami hajlamuk van változatosságra és a nagy, szép szenzációk túlságos szeretetére, az szükségessé teszi az ilyen határozott beavatkozást úgy, hogy az mélységesen megihlesse a szívet is. Viszont azonban épen ezt a beavatkozást megkivánó temperamentumosságuk óvja meg őket attól, hogy ez az öntudatos beavatkozás szárazzá, tudákossá, művészietlenné váljék! Ami meg a tudomány, a tudományos tanulás és a gyakorlati élet kölcsönhatását illeti, ebben a tekintetben meg általában mindenütt szépen érvényesülhet a békés, egyetértő, közös haladás vágyának az a szép eszméje, hogy a jövőben az új élet olyan szép élet legyen, hogy ne essék az emelkedettség, a tudomány, az erkölcs kárára az, ha a való életre nevelik a középiskolai és az egyetemi tanulót!

A művészet és a tudomány nevelő hatásának a gazdag kifejlesztése, a művészet és a tudomány minden nevelő eszközének minél korábbi felhasználása a fiatalság látókörének és

akaraterejének a megszilárdítására és általában a való élet nemesedése már önmagában is mindinkább feleslegessé teszi és majd a társaságban, a műveltségben meg a nevelésben is visszafejleszti azt, amiről a Revue Pédagogique ugyanezen számában Félix Thomas «Le mensonge» címen értekezik.

A «mensonge»-t fordíthatjuk sok esetben nemcsak hazugsággal, hanem ámítással is, a valót öntudatosan titkoló, nemes erkölcsi célból takargató ámítással, mely már igen gyakran nemcsak boldogító illusióra, hanem bizonytalan tétovázásra és káros félreértésre is vezetett. Ennek az ámításnak még a példázati felemelő erejét is pótolhatja a Brunetière ideálja szerint fejlődött, valódi néven költészetnek is nevezett eleven költészet és az elméletnek nevezett életrevaló tudomány. A művészetnek, a tudománynak és a nevelésnek ez a fejlettsége épen az őszinteséggel fokozhatja legjobban a hitet az emberekben, az életben, a boldogságban és épen evvel mozdíthatja elő legjobban magát a boldogságot. Ilyen műveltségben az idealizálás is nem annyira a természetes való megváltoztatásában, hanem inkább annak felismerésében és jelenségei közül a jónak a kiválasztásában nyilatkozik meg.

Az ilyen művészet és tudomány jótékony őszinteségében is számol az emberi haladás két legfőbb tényezőjével: az ember lassú fejlődésével és az emberi nagy munkafelosztással, melyek mindegyike szükségessé és hasznossá teszi a bizalmat a mások tapasztalatai iránt a küzdelem óráiban és az ihlet perceiben egyaránt.

Mert milyen jelenségei is azok a társadalmi életnek, melyek a hazugság mellett szólnak? Mellette szól az, hogy sokszor az állat és a legprimitivebb ember, tehát az önfenntartási ösztönt legerősebben követő élő lény, csak csellel tudja megvédelmezni legfontosabb javait. Továbbá a művelt nemzetek is felhasználják napról-napra, mert társaságban az udvariasságnak száz meg száz formájával teheti kellemesebbé az életüket; mert a művészetnek, a szellemnek, a találékonyságnak számtalan kedvességével örvendezteti meg őket, mert az élet prózai mindennapiságát sokszor sok váratlan gyengédséggel és pajzán jó kedvvel teszi elviselhetővé. Végül mert még a nevelésben is akárhány erkölcsbíró is magáévá tette Voltaire-nak azt a mondását, «hogy a hazugság vétek, ha rossz következményt von maga után, de a legnagyobb erény, ha jótékony a hatása!» Hányszor szerepelnek még a legszűkebb családi körben is be nem tartott igéretek, vétkeseknek feltüntetett nem vétkes cselekedetek, meg nem oldott vagy nem az igazságnak megfelelően megoldott kérsek, hazug mozdulatok, rosszul megindokolt tettek, tettetett arckifejezések és indulatok! Hányszor okoznak még örömet vagy

momentán szomorúság nyomában támadt boldogságot vagy lelki felemelkedést is!

Ennek azonban, hogy müveltségünk, társas életünk, nevelésünk ennyire az ámításon alapszik, megvan a maga nagy hátránya is. A gyermek is, a felnőtt is nagy fájdalmat érez, mikor rájön, hogy bolonddá teszik, különösen, ha szereti azokat, akiknél ezt észreveszi. Ez a fájdalom könnyen kétkedővé, zárkozottá, sőt határozottan kétszínűvé teszi. Akárhányszor megesik az is, hogy úgy igyekszik cselekedni, irni és beszélni, mintha egy érzéketlen és gúnyolódó, a szíve mélyén lekicsinylő szemtanuval állna szembe és termeszetévé válik, hogy még nemes lelkesedését is erősen megfegyelmezze, még magasröptű eszméit is elfojtsa, még szép tervei megvalósulását is hátráltassa! — Ezek mellett a veszedelmek mellett már egészen eltörpülnek a hazugság előnyei! Mindezt megfontolva, rájövünk, Thomas-val, hogy még a legjótékonyabb hazugságokkal is jó mentül óvatosabban élnünk és minden egyéb hazugságot meg mentül jobb minél inkább teljesen kiküszöbölni az emberi életből. Sőt jó nemcsak a hazugságot irtani, nemcsak az igazságszeretetet fejleszteni, hanem jó még az igazmondás képességét is megerősiteni, azt a képességet, mely ismeri önmagát és ismereteit élethűen közölni is tudja embertársaival. Így megtudhatjuk, hogy mi szerez örömet magunknak és másoknak, így kereshetjük a boldogságot és kerülhetjük a fájdalmat, így leküzdhetjük hibáinkat és megerősithetjük jó tulajdonságainkat; így sokszor akár csak egy kis szócskával is végzetes félreértéseknek vehetjük elejét! Így elérhetjük azt, hogy úgy, amint müveltségünkben és tanításunkban mindinkább uralkodóvá válik a direkt módszer, úgy hódítson erkölcsi világnézetünkben és nevelésünkben a müvelt természetesség!

Ebben a mai, müvelten természetes világrend kialakulásában mindig jobban kezet fog már az előkelő és a nép, aprajanagyja, nő és férfi egyaránt. Ez egyetértő társak munkájának még aránylag legnagyobb az egymást kiegészitő ellentéte akkor, mikor nő és férfi dolgoznak együtt, kiknél a nő idealizmusa inkább az idealok megalkotásában, a férfié pedig inkább a megalkotott idealokhoz való törhetetlen nagy ragaszkodásában nyilatkozik meg. Bármilyen kevéssé szedhető is a szivjóság és a mélységes kedélynemesség szisztemákba és paragrafusokba, azért mégis nagyon irányithatók az érzelmek és a tettek is elvont gondolatokkal és eszmékkel is, amelyekre idealjaink megteremtésében a nőknek olyan kiváló hajlamuk van s ezért mindenkire, de első sorban a nőkre nagyon fontos folyóiratunk juliusi számának az a cikke, melyben Alexis Bertrand St. Lambert erkölcsi világfelfogásáról ir. St. Lambert a XVIII. század végé-

nek tipikus francia irója, azé a századé, mely a szellemi és erkölcsi élet minden szövevényén alaposan elgondolkozott s mely ezekben a gondolatokban a XVII. és XVIII. racionalista századoknak sok elméleti fejtegetését mind felhasználta. Ő egész életét munkája rendszeres, átgondolt megirására fordította úgy, hogy évtizedeken át dolgozott és csak 60. éve betölfése után adta át munkáját a nyilvánosságnak és az utókornak. Az egyetemes emberi erkölcsi életről beszél ilyen sok tanulással, megfontolással és tapasztalattal. Hiányzik ugyan munkájából sok a fiatalos iró forrongó, magával ragadó közvetlenségéből, hazafias lelkesedéséből, de ha ez meglett volna is benne, ez ma már alig volna nagy nyereség, mert annyit haladt az ő kora óta a tapasztalati lélektan és annyit változott a társadalmi meg az égyéni élet; annyival hathatósabb megfigyelő eszközök állnak ma már rendelkezésünkre és a kezdet kezdetén is aránylag oly sok korszerű felfogással feldolgozott anyaggal állunk szemben, hogy a régi egyéni tartalom tartalmi értéke valószínűleg elenyésző csekélység volna. Ellenben a biztos körvonalak a jól megválasztott tárgyak, az indukciót vezető helyes elvek, a sok felvetett kérdés, a megfigyeléseinket irányító helyes vezető gondolatok, szóval az a logikai forma, mely egy évszázadokon át elvontan elmélkedő korból egy egész emberéleten át kutató tudós fejében leszűrődött, az az, ami megbecsülhetetlen a XVIII. század iróiból is, ma, mikor a gondolkozó a mindennapi, változó, folyton ide-odamozgó egyéni élet sok tapasztalata között áttekintő, az általánosításnak legalább csak kicsit is hozzáférhető csoportosítást keres. Ez az, amire nálunk a magyar tudósoknak és a tudósok magyar követőinek is szükségük lehet, amikor ami magyar életviszonyainknak, magyar karakterünknek és magyar társadalmi tudományunknak megfelelő pszichologiánkat, ethikánkat és életfilozofiánkat a már is meglévő, de még inkább elszórtan élő bölcseségből el akarják vonni és meg akarják neki adni — ismét csak a gyakorlatra visszaható, rövidített elmélettel — vezető nagy erejét. Ez az amire St. Lambert is sok jó útmutatással szolgálhat.

St. Lambert, azaz az ő nyomán Alexis Bertrand kifejti, hogy az igazi erkölcstan független mindenféle teljesen elvont, az életben be nem vált akár metafizikai, akár theologiai előítélettől. Ő maga is sok kiváló ember tapasztalati munkája alapján indul el, s megfigyelve az ember lelki életét és az emberi erkölcsöt, érdekes és tanulságos erkölcsi tételeket állapít meg. Különösen érdekes a nőkről az a véleménye, hogy azok még nem estek át az emberiség nagy fejlődésein. A nők szerinte nem önállóak. A nők nem teremtettek sem művészetet, sem vallást, sem filozófiai rendszereket. A nők csak utánoznak és még az ő legsajátságosabb

birodalmuk: a szerelem sem csalt ki belőlük semmi korszakos, világraszóló alkotást. Pedig nagy szerelmük is folyton arra készteti őket, hogy megfigyeljék a férfiakat és magukat és ha egyszer igazán kivennék a maguk részét az emberi haladásból, habár a saját nőies természetüknek megfelelően is; ha egyszer képesek lennének ők is kezdeményezésre, önálló gondolkozásra, öntudatos, kitartó figyelemre a folytonos sejtelmes, ösztönszerű megérzés helyett, akkor az erkölcsi felfogások kialakulásában nagyon nagy szerepük jutna; akkor ezzel is mélyítenék a benső élet apróbb és nagyobb megmozdulásaival szemben természetadta finom tapintatukat; akkor hivatásuk ezzel is boldogabbá válnék magukra is, másokra is. Így tünnék csak ki igazán, — egyesek ajkán a többiek nevében életreébredve — hogy milyen sokat ér ez az eddig szunnyadó, lekötött, de azért generációról generációra öröklődő, hallgatag női lélektan is!

A hagyományos erkölcsi rendszerezőkhöz híven, mindezek után a tanulmányozva felfedező fejezetek után, még tanítva nevelő részt is fűz St. Lambert munkájához, fogalommagyarázatokkal, erkölcsi tanácsokkal és önmegfigyelésekkel.

A fogalommagyarázatokban mintegy erkölcsi szótárszerűen összefoglalja a legfontosabb lelki jelenségek neveit és azok tartalmát. Különösen a szenvedélyeknél nagyon óhajtja, hogy minden megmagyarázottat egy-egy arravaló mese rajzoljon élénken a képzelet elé épúgy, mint ahogyan a külső természet alakjait is meg szokta élénkíteni a legtöbb arravaló könyvben egy-egy jellemző ábra.

Az eddigieknél még gyakorlatibb, szó szoros értelmében vett erkölcsi tanácsoknál az a legfőbb vágya, hogy minden ilyen tanácsot az érzelmes belátás vagyis a szív és ész harmoniája, továbbá a kellő korlátokat át nem lépő önzés, meg az elhagyottság keserűségeinek és a társas élet örömeinek a megértése sugalja. Ilyen példából minthogy: «Igyekezzél figyelmes lenni az iránt, akit lekötelezétel és igyekezzél szeretni azt, aki téged kötelezett le» — látjuk, hogy szóval itt is az emberi gyengeségekkel is és ezeknek is igyekszik elejét venni. A buzgósággal, mellyel ezeket a tanácsokat hangoztatja, világosan bizonyítja mindenütt azt a meggyőződését, hogy noha van olyan gyermek, ki a tudományt nem képes megtanulni, olyan azért nincs ki az erényt nem volna képes elsajátítani. A pszichológia és az ethika eredményeivel józanul számoló, éles megfigyelésre való megjegyzése, hogy tedd azt, amit mondanak és nem azt, amit tesznek; ez annyit jelent, hogy könnyebb jól megfigyelni egy lelki jelenséget, mint választani jó és rossz között vagyis könnyebb jó pszichologusnak, mint jó moralistának lenni; de viszont könnyebb jól beszélni azaz moralizálni, mint jót csele-

kedni vagyis jó moralistának is könnyebb lenni, mint jó embernek.

Józanságában is van azonban mindig idealizmus és idealizmusában is legszebb az, mikor a családi életről beszél; mikor elmondja, hogy van egy hely a földön, hová a bűn nem téved be, hol a szomorúság nem tud tartós gyökeret verni; hol az öröm és az ártatlanság mindig együttjárnak; hol a gondok kedvesek; a munka könnyű, a fájdalmak mulók; hol a mult, jelen és jövő egyaránt élvezetet nyujt — és ez a hely a szerető házastársak otthona, azoké, kik nem hatalomra, hanem bizalomra törekszenek; kik hűek és szelid, jóságos nyugalmuk nyiltan vallja, hogy hűségük nem áldozatuk, hanem boldogságuk.

A Revue Pédagogique ugyanezen számában Pelisson ír Rousseauról. Mivel Rousseaunak épen a lelki válságokból származó szenvedéseit és nehéz küzdelmeit rajzolja, azért igen tanulságos és megszívlelendő ennek a cikknek néhány része, bármilyen más Rousseau kora, egyénisége, élete, mint a mai kor és a mai élet. Elmondja ez a cikk, hogy mikor Rousseau megirta a «Discours sur les sciences et les arts» című munkáját, egy csapásra híressé vált és apostolnak érzi magát. Ettől kezdve egészen ennek a hivatásának él és buzgón törekszik egész életét összhangba hozni eszméivel, de ez ugyan nehezére esik, mert még inkább álmodozik, mint él; beszédje még inkább külső, mint szívből fakadó; szava még inkább deklamáció, mint egész benső világát átjáró őszinte hang. Sokat küzd továbbá a közvéleménnyel is, úgy hogy lemond a társas élet anyagi és erkölcsi előnyeiről, szembeszáll a világgal és visszavonul tőle, de mégis folyton érzi, bogy száz meg száz szál köti az emberek közösségéhez. Mindamellett pedig még a gyakorlati élettől aránylag legfüggetlenebb lelki jelenségei, még a gondolatai is fájdalmat okoznak neki; sokszor nem tud magában tisztázni egy-egy kérdést; sokszor érzi még a saját véleményének a változását is és sokszor érzi még a nem kétkedő elvont gondolkodónak a nehéz, fárasztó nyomását is, különösen olyankor, mikor heves temperamentuma és erős szenvedélyei annyira erőt vesznek rajta, hogy a mindenség alig létezik számára és mikor a megélhetésével is keservesen kell küzködnie.

És ma is mennyi ilyen rousseaui küzdelem emészti nap-nap mellett az embereket. Hány lángész vagy akár a lángészéhez csak némileg is hasonló, eredeti munkát végző egyén erejét bénítja meg a köz és a saját maga kárára! Pedig ma már nemcsak hogy az óriási feldolgozandó anyag miatt nem végezhet el annyifélét egy ember, mint régen, hanem már kevésbbé is szükséges egynek milliók meg milliók és századok meg századok helyett dolgoznia és ha ma a nagyobb anyag és a több segítő-társ miatt több is az

ellenmondás, de viszont több is az alkalom a kiforrásra, a megállapodásra, a következetes elméleti ítéletekre! Felhasználni tudni a segítséget, óvakodni a túlzott szellemi és elméleti elmerüléstől, kerülni az elhamarkodást — ezek azok az elvek, melyek az ilyen viszonyok mellett nagyon előmozdíthatják a szellemi munka haladását. Természetes, hogy így hamar megtörténik, hogy kevesebbet alkot egy-egy ember, de azért a közösség munkája együtt mennyiségre is sok fog lenni, meg amit ki-ki alkot, abban legalább benne lesz egész lelkéből, egész életéből a legértékesebb a legszebben leszűrve, benne lesz éveinek, évtizedeinek a munkája még akkor is, ha öntudatlanul lesz benne és ha az öntudatos alkotás a lehető legrövidebb időnek a pillanatnyi ihletében pattan is ki. Rövidesen, remélhetőleg még a hivatásos emberismerőknek még anyagilag sem fog kárukra válni az ilyen munka, mert ha megmozdul az érdeklődés, ha mindig többen belátják, hogy aki fontosabb érdekekből érintkezik emberekkel, annak először is ismernie kell őket mások tanulságaiból is, akkor nagyobb lesz a kereslet a szellemi termékek iránt, már mindjárt avval is, hogy a gyakorlati pályán levőket és a nőket is megfogják hódítani.

Ami végül megint különösen épen a nőket illeti, azért, mert a nőknek van természetes jó érzékük az ember lelki világa iránt; mert a nők figyelemmel tudják kisérni a fejlődő embert is; mert a nők természetszerűen nagyon szeretik a gyereket; mert eddig a köz szempontjából olyan kevés nő és olyan kevés téren alkothatott kiválót; mert a házimunkának az átalakulása és a nevelés nagyobb igényei ráterelik némileg a nőket is a közpályákra; mert kell félnünk az átmenetektől: annál inkább gyönyörűséggel gondolhatunk a kifejezést kereső, fogékony idegrendszerű és az erkölcsi problémák iránt érdeklő nőknek egy-egy olyan munkakörére, mely a gyermekkorban gyökerezik, annak a szép emlékeivel van tele és ismét a fiatalsághoz tér vissza: az ifjúsági irodalomra.

Nagy gyönyörűséggel olvashatjuk a Revue Pédagogique augusztusi számának azt a részét, mely az angol ifjúsági irodalommal foglalkozik. Dicsőíti ezt az ifjúsági irodalmat, mely a XVIII. század vége óta fejlődött ilyenné. Felsorolja sok különböző ágát, minden ágának a nagy gazdagságát és kedves szépségét. Beszél arról a nagy hatásról, mit a sportolás és tanulás közben megmaradt szabad idejét olvasással töltő és benne szabadon válogatható gyermekre gyakorol. Elmondja, hogy mennyire a szivén viseli ez az irodalom, hogy derékségre, világos belátásra, nemes kedélyre, testi és lelki erőre nevelje a fiatalságot, fiúkat és lányokat egyaránt, kiknek a nevelésében ezen a fokon nem is igen ismer különbséget. Elmondja, hogy

lebilincselő akarván lenni, minden eszközt felhasznál az érdeklődés felkeltésére. Elmondja, hogy felmutathat ez az irodalom sokféle történelmi és társadalmi elbeszélést, legkülönbözőbb tárgyú leírást, tréfát, költeményt, mesét, mondát, legendát és — ami nálunk különösen megszívlelően kevés — sikerültebbnél sikerültebb átdolgozásokat jeles írók műveiből. Gyakran kiemeli, hogy minden ilyen könyv azért olyan igazi jó barátja az olvasójának, mert gyerekeknek való felfogással és gyerekeknek való hangon beszél, mert a gyerekekhez hasonló gyerekek a hősei, mert a gyerekeknek a gondolatait, érzéseit tükrözteti vissza. Jellemzi ennek az irodalomnak minden egyes ágát, annak felfogását, hangját, hangulatát igen szépen, élénken, kivonatot nem türően. Hangsúlyozza, hogy az egész ifjúsági irodalomnak a nők a legbuzgóbb munkásai, mert többet lévén otthon, a családi körben és a fiatalokkal; általában jobban és könnyebben meg tudják szólaltatni ezt a naiv, fiatalos hangot.

Ebből az egész cikkből nagyon jól kiérezhetjük, hogy a mi szépen megindult ifjúsági irodalmunknak is miben kell még jobban megerősödnie és milyen hiányokat kell még pótolnia. Ebből a megerősítésből, ebből a pótlásból sok magyar nő is kivehetné a maga részét, még sokkal több, mint eddig! Akinek van az ilyen tollforgatáshoz kedve és tehetsége, arra a gyereknek ez a kedves belső világa, öröme, apró bánata felvidítólag, megnyugtatólag, serkentőleg hatna vissza az ő nagyobb küzdelmeiben. Gyakran itt sem kellene egyebet tennie, mint irott szóba öntenie a legértékesebbet abból a sok élő szóból, mi a szűk családi körben nap-nap mellett elhangzik ajkáról és többnek adni abból, amiből addig csak kevésnek adott!

Budapesten. *Dr. Schmidt Mária.*

NÖNEVELÉSI SZEMLE.

Szarvas Gáborné nyugalomba vonulása. Az «Erzsébet Nőiskola» tanári testülete október hó 30-án tartott ülésében búcsúzott el nyugalomba vonuló szeretett kartársától, özv. Szarvas Gáborné született Harrer Paulától, kit példás tanári munkásságának abbanhagyására az az aggodalom késztetett, hogy jövőben talán nem lesz képes sok fáradsággal járó hivatását kötelességérzetének s a kötelességről táplált magasztos felfogásának megfelelőleg betölteni. Hogy az intézet, melynek Szarvas Gáborné tanári munkásságának 32 évét szentelé, mily mélyen fájlalja Szarvasné távozását, s hogy ő maga is mily nehéz szívvel szakad el a szeretett munkakörtől: annak feltüntetésére közöljük az alábbi két levelet, mint történeti dokumentumait annak a kedves, méla akkordnak, mellyel eme nemes idealizmussal végzett s eredményekben gazdag tanári munkásság befejezést nyert.

Lázárné Kasztner Janka, az Erzsébet Nőiskola igazgatója a következő levelet intézte özv. Szarvas Gáborhéhoz nyugalomba vonulása alkalmából: «Nagyságos Asszonyom! A vallás és közoktatásügyi minister Úrnak f. é. október hó 9-én 104,806. sz. a. kelt magas rendeletére van szerencsém nyugdíjaztatásodról szóló leiratot, mely egyszersmind a minister Úrnak működésed iránt kifejezett elismerését és köszönetét tartalmazza, Neked átszolgáltatni.

Amidőn ezt a kötelességet Veled szemben teljesítem, a leglegmélyebb fájdalom érzése járja át lelkemet, mert a Te távozásoddal az intézet egyik vezérszellemét, fáradhatatlan lelkes munkását veszíti; mi a Te munkatársaid hűséges barátunkat, és jóban, rosszban résztvevő lelked jótékony hatását veszítjük; növendékeid pedig a szeretetteljes tanárt, kinek finom lénye és előkelő gondolkodása épen olyan mélyen hatott fogékony lelkük nemesítésére, mint tudásod hatalmas ereje.

A Te távozásod pótolhatatlan űrt hagy közöttünk, és a Te helyed csak a Te emléked kegyeletes őrzésével lesz betölthető.

Nekem, ki veled együtt kezdtem hivatásunk terén az önképzés fárasztó munkáját, és kit a jó sors egy munkatérre vezérelt hozzád, különösebben fáj a Te távozásod, hiszen megosztottam veled a hivatás örömeit és keserveit; bölcsebb belátásod sokszor vigasztalt és erősített. Ezért fáj, hogy Te távozol, és nekem maradnom kell!

De vigasztal annak az előérzete, hogy a becsületesen teljesített munka után milyen boldogító lehet a béke és pihenés. Ezt a békét

és a függetlenség örömeit kívánom Neked! Élvezd sokáig az életörömöket erőben és egészségben, melyeket a kötelesség parancsolta elfoglaltság miatt sokszor megtagadtál magadtól.'

Áldjon meg az Isten. Amidőn tanártársaid búcsúját az ide csatolt jegyzőkönyvben Neked átnyújtani, egyszersmind kérlek, tartsd meg ezután is nagyrabecsült szeretetedben a Téged mélyen tisztelő és híven szerető barátnődet.»

Az igazgatónő búcsúlevelére Szarvasné a következőleg válaszolt: «Nagyságos Igazgatónő! Mélyen tisztelt tanári testület! Megrendülten, könnyek közt olvastam a megtisztelő búcsúzó sorokat, melyeket hozzám intézni kegyesek voltak. Örök hálával fogok egész életemen át a jóleső meleg kézszorításra gondolni, mellyel az Isten Veled-et kísérték. Kitüntető elismerésük hosszú pályámnak legértékesebb jutalma!

Vérző szívvel, az ész parancsára, s nem a szív sugallatára hallgatva, szakad el az intézettől, melynek minden jót köszönök, miben életemben részem volt, mert ez volt fiatal koromnak öröme s boldogsága, bánatomnak vigasztalója. Ha megközelítettem azt a sikert, melyet Önök annyi jóindulattal nekem tulajdonítottak, ez is az intézet érdeme, mert a magasztos cél, melyet az intézet maga elé tűzött, nemes hivatásukért lelkesülő társak példája fejlesztette az én csekély erőmet, s mialatt az ifjuság nevelésében búzgólkodtam, saját egyéniségem is a sokféle kedvező tényező hatása alatt fejlődött: az intézet nevelt engemet.

Áldott legyen az immár porladó kéz, Zirzen Janka keze, mely engem oda bevezetett, s áldott legyen a másik kéz, Kasztner Janka keze, mely megaranyozta kivonulásomat!

Szívem mélyéből köszönöm a jóságot, szeretetet, miben kedves munkatársaim részesítettek, az elnézést, mit gyöngeségeimmel szemben gyakoroltak, s kérem tartsanak fönn tovább is számomra egy kis helyet szívükben. A csöndes visszavonultságban, mely ezentúl osztályrészem, legszebb óráim azok lesznek, melyeket az intézet emlékei töltenek be. Isten áldása legyen az intézeten, s mindazokon, kik fölvirágzásán fáradoznak! Budapest, 1907 okt. 31. Örökre hálás hívük özv. Szarvas Gáborné, az Erzsébet nőiskola nyug. tanára.

E megható búcsúszavak olvasásánál minket egy gondolat tölt el örömmel. Szarvas Gáborné, ki valamikor írói munkásságával folyóiratunkat megalapítani s felvirágoztatni segített, s ki utóbb épen tanári munkásságának terhei miatt folyóiratunkba csak ritkán dolgozhatott: jövőben fokozottabb mértékben vehet részt a Nemzeti Nevelés fejlesztésében. Igéretét bírjuk, hogy munkatársunk marad, s így mi tőle csak ezekkel a szavakkal búcsúzhatunk: «A viszontlátásra»

*

Szent Erzsébet jubileum Pozsonyban. Árpádházi Szent Erzsébet születésének hétszázados évfordulóját nagyszerű ünnepségekkel ülte meg Pozsony városa. A mozgalom irányítója és vezetője maga Ő csász. és kir. felsége *Izabella főhercegasszony* volt, ki már hónapok óta fáradozott e szép cél érdekében s ennek tulajdonítható, hogy a Szent Erzsébet áldott emlékezetét legméltóbban hirdető *Gyermek Otthon* létesülése immár biztosítva van.

Felséges Királyunkat, ki legutóbbi betegsége miatt nem jelenhetik meg a jubileumi ünnepeken. *Frigyes kir. herceg* képviselte. Magyarország kiválóságai, főurai, főpapjain kívül óriási közönség gyűlt össze Pozsonyban, hogy a fényes egyházi ünnepségeken részt vegyenek. Ez ünnepekhez a világi ünnepek egész sora csatlakozott.

18-án és 19-én a városi színházban pompás élőképek voltak, melyben a mágnásvilág s az előkelő társaság legtöbbje szerepelt s kiket maga a Fenséges Asszony szólított föl.

Az élőképek rendezésére művészeti bizottság alakult, melyben Benczúr Gyula tanár vezetésével hazánk kiváló művészei buzgólkodtak. Id. gróf Zichy Géza v. b. t. t. és fia ifj Zichy Géza gróf fáradoztak nagy önfeláldozással az élőképek rendezése körül. Kéméndy Jenő, a m. kir. opera szcenikai főfelügyelője pedig művészeti és műszaki útmutatásokat adott, úgy a képek csoportosítása, mint a jelmezek dolgában. Szent Erzsébet életéből a következő kilenc élőkép került színre:

1. «*Búcsú Pozsonytól.*» Franceschini ezredes 1897. évi vázlata után, melyet Benczúr Gyula és Kéméndy Jenő alakítottak át a színpadra. A négy éves Erzsébet búcsúja 1211-ben volt a pozsonyi haltéren.

2. *Desponsatio St. Elisabethae.* A nyolc éves Erzsébetnek a középkori szokás szerint történt eljegyzését ábrázolja a thüringiai udvarnál. A csoportozatok Iffenbach híres mester rézmetszete után alakítják, melyet Bécsben az Albertina-gyűjteményben őriznek.

3. *A rózsacsoda,* Schwind, a romantikus iskola kiváló művészeinek fresciója után. Ebben az élőképben lovas alakok is szerepeltek. A lovakat melyeket az 5. huszárezred szolgáltatott már hetek óta trainierozták a színpadon.

4. *Jótékonyság.* Híres művészünk Lietzenmayer, ismert festménye után.

5. *Ima.* Lybark festménye után. Zichy Géza kisérő dalával. Erzsébet imádkozik egy románstylű templomban.

6. *Szent Erzsébet búcsúja a keresztes vitézektől,* illetőleg férjétől midőn az, a keresztes háborúba indul. Schwind festménye után, remek tömegcsoportosításokkal.

7. *Az özvegy Erzsébet kiutasittatása Wartburgból,* Schwind ismert festménye után.

8. *Szent Erzsébet halála,* Flüggen élethű képe után.

9. *Szent Erzsébet megdicsőülése és apotheosis* Kaulbach pompás mesterműve után.

Az élőképek alatt a pozsonyi híres zeneegyesület kiváló művészek közreműködésével Liszt: Erzsébet oratoriumát adták elő. mely mindenesetre hozzájárul a hangulat kiegészítéséhez és fokozásához.

A művészbizottság élén álló Zichy Géza gróf több képhez szolgáltatott hangulatkeltő zenét. Igy érthető, hogy ily tökéletesen művészi élőképeket Pozsony, sőt Magyarország még nem látott. Kéméndy Jenő zseniális leleményességgel és művészi érzékkel oldotta meg a legnagyobb feladatokat. Ugyanis minden kép, az élő csoportozatok, keretben voltak. A képek keretét két zománc oszlop alkotta, melyen

boltiv nyugodott. A világítás hatásait budapesti és bécsi reflektorok szolgáltatták. Egészen új hatás volt a bayreuthi minta szerint készült stilizált *fátyol*, melyet itt Magyarországon most alkalmaznak első ízben.

Egy tündérálom, egy meseország terjeszté ki színes szárnyait november ama napjain szent Erzsébet dicsőségére a magyar művészet megbecsülését növelve.

*

Iskolai Szent Erzsébet-ünnepség Pozsonyban. A pozsonyi m. kir. állami tanítónőképző-intézet róm. kath. növendékei folyó hó 9-én és 10-én lélekemelő Erzsébet-ünnepet rendeztek, mely méltó bevezetése volt ama nagyszerű ünnepsorozatnak, amivel Pozsony város Szent Erzsébet születésének hétszázadik évfordulóját megünnepelte.

Az ünnepség, — melynek tiszta jövedelme a Szent Erzsébet gyermek-otthon javára van szánva, — nagyszámú és rendkívül előkelő közönség előtt folyt le az intézet tágas tornatermében. Ott láttuk a pozsonyi társadalom színe javát: Pongrácz Frigyes gróf v. b. t. tanácsost egész családjával, a Szapáry, Szécsen, Zichy, Draskovich, Wenckheim és Nyáry grófi családok tagjait, Plachy Bertalan királyi tanácsos, tanfelügyelővel élén a kir. tanfelügyelőség tagjait, Kray István főügyészt, Perjéssy Mihály kir. táblai birók családjaikkal, a főpapság is szépen volt képviselve stb. stb. Szóval a város legelőkelőbb közönsége gyűlt össze ez alkalomból az állami tanítónőképző-intézetben, bebizonyítva ezzel azt, mily élénken érdeklődnek az intézet iránt, mely oly sok kiváló tanítónőt adott már a magy hazának.

A műsor első száma Liszt Ferenc: Szent Erzsébet legendája című darabja volt, melyet mély érzéssel adott elő zongorán Hédervári Ibolya III. éves növendék. Ezután következett a Szent Erzsébet ifjusági színmű előadása. A gyönyörű művet *Tyukoss Ev. János* püspöki plébános, az intézet volt hitoktatója írta e célra. A darab Szent Erzsébet életét vázolja és plasztikusan tünteti föl a keresztény tűrelem, emberszeretet, szenvedés és jótékonyság erényeit, melyeknek oly magasztos példaképe, valóságos megtestesülése a mi Arpádházi Szent Erzsébetünk. Mély vallásosság, rajongó hazaszeretet szólnak e színműből s a szebbnél szebb gondolatok megkapják a hallgatóság szívét, magasztosabb, felemelőbb légkör árad szét és érezni véli mindenki Erzsébet e szép szavait:

«Istenhez is, emberhez is
Közel a lelkünk könnye visz.»

A sok könnycsepp, mely a szemekben csillogott, mindennél jobban bizonyította, hogy mégis csak a szép, a magasztos az, ami érzésben leghamarább egyesíti az emberi lelkeket.

Az előadást nemcsak változatossá, de még meghatóbbá tették a beleszőtt énekszámok is, melyeknek szerzője Móczik Felicián udvari lelkész. Kedves magyar- és egyházias dallamok váltakoztak itt. A zeneszerző maga tanította be a dalokat s nagy fáradságának és önfeláldozásának meg volt a legszebb jutalma, a szereplők gyönyörűen énekeltek s nyilt színen is sok tapsot arattak.

A szereplők közül ki kell emelnünk Zeller Lujzát, ki Szent Erzsébetet személyesítette s aki valósággal beleélte magát szerepébe. Schleifer Anna kitűnő volt, mint Judit néne, Erzsébet dajkája; meglepő drámai erővel adta Ullein Emilia a koldusasszony szerepét, ki Erzsébetet egykor sárba dobta, s évek mulva mint nyomorék könyörgött bocsánatáért. A tizenhárom magyar nemes leány megjelenése is rendkívül bájos volt s énekök szívhez szóló. A korhű jelmezek ízlésesek, finomak s mutatósak, amellett nemesen egyszerűek voltak. Nem lehet említés nélkül hagyni a díszleteket sem.

A színpad minden egyes változatnál meglepő szép képet nyujtott. Különösen feltűntek a stylszerű, gyönyörű ősrégi butorok, melyeket Draskovich grófné volt oly szíves kastélyából a színielőadásra átengedni. Azonban mind az ünnepség fényes sikere, mind a művészi ízléssel rendezett színpad kizárólag *Wollmann Elma* igazgatónő érdeme, ki a szereplőket betanította, a jelmezeket tervezte, szóval mint mindig a munka oroszlánrészét most is ő maga vette ki. Talán azért játszottak növendékei is oly nagy szeretettel és igazi hatással, mert ebben a munkájában is lélek volt, s mert érezték mily jól esik felülemelkedni egy szebb, magasabb gondolatvilágba, hol a lélek nemesbül, a szív pedig magasztos érzésekkel gazdagodik.

*

A nők mint márványfaragók. Bory Jenő szobrászművész szobortervezetei keresztülvitelére női munkásokat alkalmazott: feleségét és növérét. E tárgyban írt leveléből közöljük az alábbiakat:

«Úgy látszik nálam minden szép lassan megy: csak három hét mulva küldöm a fotografiát, melyet mutattam. De most legalább *fotografiákat* küldök. (Sajnos, ezeket nem közölhettük. Szerk.) Az asszonyaim ugyanis a mult hét végéig dolgoztak azon a márvanyreliefen, melyet munka alatt bemutatok két másik képen.

A furcsa eset, hogy én asszonyokkal faragtatok márványszobrokat, onnan származik, hogy bepillantván a carrarai kőfaragók működésébe, egészen private konstatáltam, hogy a modern kőfaragó szobrászat inkább nőknek való foglalkozás, mint férfiaknak. Nem kell ahhoz manapság acélizmú férfi, a ki egy eszmével lelkében ront a márványnak s parancsolja az érzéketlen tömegnek, hogy érezze az ő gondolatát. Meghalt a kor és társadalom, mely táplálni tudna ilyen óriási arányú művészetet. Sokkal egyszerűbb a munka manapság: Gyúrunk agyagból valami figurát, gipszbe öntjük s márványba másoltatjuk egyszerű műszer segélyével, született olasz kőfaragók szorgalmán, kik nagyok a kicsinységekben, kik tetszetőssé varázsolják közepes figuránkat s kiknek vésőjét aztán szerénykedő önhittséggel vállaljuk a magunkénak.

A munka hosszadalmas. Egy életnagyságú büszt megfaragásához 6—8 hét kívántatik szorgalmas munka mellett. Képzelhető a működő fizikai erő parányisága, mely ennyi idő alatt forgácsol el 50—60 kiló márványt. Ennyi erő akad minden középszerű asszonyökölben.

Az első munka, melyen ezt a nőkőfaragó elméletet kipróbáltam, a «Bandi» jelű márványszobrocska volt, melyet a hugom négy

hét alatt pontozott ki lefőzhetetlen pontossággal. A pontok összefaragását, vagyis a szobor befejezését én végeztem. Félénken csináltuk az első kísérletet.

A második női faragvány egy kétszeres életnagyságú fej, egy helyi érdekű festő síremléke már teljesen, elejétől végig női munka. A készülő munkát mutatja az I. sz. kép ; a II-on a háttérben már készen látható. A baloldali a gipszmodell.

Ez a munka teljesen beigazolta, hogy igenis kiválóan alkalmazható a nő a gipsznek márványba való átmásolására. A türelme és kitartása közel sincs annyira igénybevéve mint a közismert kézimunkáknál. Este, míg én a levelet írtam, a kőfaragóim kézimunkáztak. Egyszer csak nyújtózván, felsóhajt az egyik, a feleségem, hogy a legkönnyebb és legélvezetesebb munka mégis csak a pontozás. A pontok összefaragása meg pláne élvezetes ; azonos a teremtés nem mindennapi érzésével. Hisz végre is az ő kezében öltött alakot a tömeg, ő produkálta az elmulhatatlant.

A pontozáshoz magához nem kell semmi különös készültség, csak komoly kitartás s némi intelligencia, hogy az illető felfogni tudja a munka rendkívüli komolyságát. Az összefaragáshoz, jobban mondva a befejezéshez kell egy kis művészi képzés, a mivel rendelkezik a mintarajziskolás feleségem, a ki az említett fejet befejezte.»

*

Molnár Viktor ünneplése. Abból a meghitt baráti körben tartott jubileumi ünnepségből, melyet az «Uránia» színház igazgatósága és felügyelő-bizottsága rendezett Molnár Viktor államtitkár tiszteletére, vett tudomást a nagy közönség arról, hogy Molnár Viktor ime már negyed százada szolgálja odaadó lelkesültséggel a magyar kulturát. Olvasóink előtt sem kell ma ennek az eredményekben is gazdag munkásságnak jelentőségét fejtegetnünk, utalunk egyszerűen az 1904. évi IV. füzetünkben megjelent ismertetésünkre és arra az általános tiszteletre, hálára és szeretetre, melyet a magyar nőnevelésügy munkásai Molnár Viktor iránt épen kiváló egyéni tulajdonságai miatt országszerte tanusítanak. Folyóiratunk, nem csak az államtitkár úr kiváló érdemei iránt érzett tiszteletből, hanem azon őszinte hálaérzetből is, melyet folyóiratunk iránt annyiszor tapasztalt jóindulata kelt lelkünkben, örömmel csatlakozik üdvözletével a tisztelők seregéhez e csendes jubileum alkalmából s kívánja, hogy az államtitkár úr a magyar kultura javára soká-soká dolgozhassék még mai erejével, mai lelkesedésével s munkája sikerén érzett igazi örömmel

*

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság igen érdekes fölolvasást rendezett az újvárosház közgyűlési termében, a gyermek szellemi fejlődéséről. Az értekezleten jelen volt *Apponyi* Albert gróf vallás- és közoktatási minister is a feleségével és *Bárczy* István polgármester. A fölolvasót *Babarci-Schwartzer* Ottó dr. udvari tanácsost, *Náray-Szabó* János miniszteri tanácsos üdvözölte. A többnyire hölgyekből álló hallgatóság a legnagyobb figyelemmel követte Schwartzer Ottó előadását, amelyből sok, sok megszívlelendő tanácsot meríthetett a gyermek nevelésére.

A fölolvasó vezető gondolata az volt, hogy a gyermeket vallásos és szeretettel teljes nevelésben kell részesíteni. Mert a vallás alapja az erkölcsnek, a szeretet pedig minden jónak és szépnek a forrása. Ha lelkünk nem tudna hinni és szívünk szeretni, milyen sivár lenne az életünk!

A mint a gyermek szellemi világában az egyéniség fogalma megszületik, magyarázza a fölolvasó, mindent, a mi történik, magára vonatkoztat; ezért tévesen ítéli meg a világot és ez a téves megítélés *téves eszmék*-ben nyilvánul. A gyermek azt képzeli, hogy az egész világ vele foglalkozik, vele függ össze, minden érette történik: ő a világ középpontja. Ezek a szubjektiv érzések a *megfigyelő* téves eszmék, amelyek csakhamar *nagysági* téves eszmékre vezetik, erejének tulságosan nagyra becsülésére.

A gyermek a rajta kívül eső szellemi és testierők mértékét nem képes fölfogni s így a saját énjét sem tudja mérlegelni. Tulbecsül, erejét, magáról óriási fogalmakat alkot. Nem fél az oroszlántól sem, a veszedelemtől, mert mindennel meg akar birkózni. Erejének e tulbecsüléséből fejlődik határtalan önszeretete és az irigység: a gyermeki egoizmus. A gyermek lassan-lassan fejlődő ítélete azonban a csalódások világába viszi őt; megfigyelése és nagysági téves eszméi folytonosan akadályokba ütköznek: egyéniségének képzelt óriási hatalma minduntalan megcsorbul. Erre okot, magyarázatot keres s fogalmainak hiányossága miatt nem magában, hanem hamis következtetéssel, a külvilágba találja hibát. Azt hiszi, a szülei, testvérei és tanítói igazságtalanul bánnak vele, nem szeretik, üldözik; ezzel a téves eszmék *üldöztetési* jellegűvé változnak és ezzel kapcsolatban (a gyermek 4—8. életéve között), a félelem érzése is föllép.

Az agyrendszer tovább fejlődése a szellemi megnyilatkozás új képét, a gyermeki *kényszereszméket* tárja elénk. Egymást követő fogalmak a gyermek akaratán kívül szöknek az agyba; ugyanazt a kérdést számtalanszor ismétli, bár mindig ugyanazt a feleletet kapja. Összetört játékának egésszé varázsolását követeli minduntalan, hiába magyarázzuk neki a lehetetlenséget. Mindezt a kényszereszme hatása alatt cselekszi. Ezt követi a *kényszermozgás*. Hiába követeljük a gyermektől, ne ugráljon, ne lármázzon, ha egy percig hallgat is a szóra, a másik pillanatban ismét megteszi. A kényszermozgásnak érdekes megnyilatkozása a *gyűjtőkényszer*, a mely a gyermek birásvágyából keletkezik. Mindent a magáénak akar tudni, akár értékes és használható tárgy, akár nem.

Ezek után áttért a fölolvasó a gyermek szellemi életének további megnyilatkozásaira, a gyermekkor végéig fönnálló kényszer érzéseire: a hallucinációra és az illuzióra. A gyermek nem létező, láthatatlan alakokkal beszélget, játszik és élettelen tárgyakat személyesít.

Addig, míg a gyermek csak a zsigerérzéseinek világában él, a míg a zsigerérzéseken alapuló benyomások létesítik a képzeteket, a nevelő szó a szellemi élet fejlődését nem irányíthatja, mert az irányítás segédeszközei: az agyrendszer útjai még hiányoznak. Ebben a korban is megnyugtat a magyarázó szó, de nem a szónek az értelme, hanem a hangnak kellemes hullámai hatnak a gyermekre. Ha keményen

szólunk a gyermekre, beszédünk legkellemesebb, legbarátságosabb szövege is félelmet okoz. Később, ha már a gyermek agyrendszere eléggé fejlődött, természetesen csakis a szép szó, a türelem és szeretet irányítsa nevelésünket. A nevelésnek föladata általában az, hogy a gyermek testét és lelkét egyaránt ápolja és nevelje.

A fölolvasást a közönség zajosan megtapsolta, a társaság nevében pedig *Bárczy* István polgármester megköszönte. A polgármester azután megköszönte *Apponyi* Albert grófnak a megjelenését és azt mondta, hogy a miniszter érdeklődésből a társaság lelkesedést és buzdítást merít további munkásságához.

*

A Mária Dorothea-egyesület megkezdte rendes tevékenységét s két igazgatósági ülést tartott október és november hónapokban Herich Károlyné elnöklete alatt. Ez ülésében elsősorban a legutóbbi közgyűlés határozatainak végrehajtásáról vett tudomást. A közgyűlés ugyanis őszinte elismerését fejezte ki a vidéki köröknek; az erdélyrészi és győrvidéki körnek fáradhatatlan lelkes működésükért; a kis fiumei körnek hűséges összetartásáért; s az ujonnan alakult délvidéki körnek gyors cselekvésbe lépéséért, működésüknek azon a sokféle nemzetiség lakta vidéken nagy fontossága és jövője van. A közgyűlés határozata értelmében az igazgatóság újabb vidéki körök alapítása ügyében is megtette a szükséges intézkedéseket s ezuttal is felszólítja az egyesület lelkes tagjait az eszme pártolása és keresztül vitelére. Az egyesület a családoknál működő nevelőnők sorsának javítása és helyzetük rendezése érdekében is újabb akciót indít, mivel az eddig tett lépéseknek ugyan nem volt meg a kellő sikere. Most már általánossá vált az a felfogás, hogy okvetetlen szükséges a nevelőnők érdekeit előmozdítani és megvédelmezni, különben vonakodnak bizaommal lépni erre a pályára. Ezért reméli az egyesület, hogy kezdeményezése a kormánynál is kedvezőbb elbírálás alá kerül. A közgyűlés nevében az igazgatóság a kiküldött bizottság élére elnöknek Katonáné Thuránszky Irént kérte fel, ki már máskor is meleg érdeklődéssel foglalkozott ezzel a kérdéssel. A közgyűlés megbízásából az igazgatóság a Tanítónők Otthona ellátási árainak — tekintettel a megváltozott élelmezési viszonyokra, — felemelését elhatározta, úgy azonban hogy a régi, állandó lakókkal szemben a legelőnyösebben fogja megoldani a kérdést. A mostani lakók csak a téli hónapokban, nov. 1-től ápr. 1-ig, tehát öt hónapon át fognak havonként a kis szobákban 6 korona, a nagy szobákban 10 korona fűtési és világítási többletet fizetni. A folyó évi junius hó 1-től belépett új állandó lakók a nagy szobákban évi 1200 korona, a kis szobákban 960 korona tartásdíjat fizetnek. Az ideiglenes és átutazó lakók pedig a közös teremben egy napra 3 korona, különszobában 4 korona díjat fizetnek a lakás és ellátásért. Az egyesület ez évben közel 40 fürdőben eszközölt ki igen előnyös kedvezményeket a tanítónőtagok számára, Czemétén üdülőházát is teljesen rendbe hozta tagjai nyári üdülésére. Tekintettel azonban arra, hogy a czemétei ház karbantartása elviselhetetlen teherként nehezedik az egyesületre, az igazgatóság az üdülőház eladását határozta el. (A csinos öt szobás villaszerű épületet

6000 koronáért kinálják.) Az igazgatóság legutolsó ülésében üdvözlő iratot intézett Apponyi Albert grófhoz és a pécsi szabadtanítási kongresszus alkalmából kifejezésre juttatott támadásokkal szemben ragaszkodásának és tiszteletének adott kifejezést. Az egyesület anyagi helyzetének javítására módokat keresvén, ugyanezen igazgatósági ülés határozatából ezúton is felkéri a tanítónő tagokat, hogy az egyesület pénzalapját tagok gyűjtése, s nagylelkü adományok szerzése által gyarapítani segítsenek. Az egyesület *György Aladár* alapja, mely szegény beteg tanítónők sorsát van hivatva enyhíteni még igen csekély s a tanítónők, kik György Aladárnak annyi jóságos támogatását, szeretetét élvezték, csak önmagukat tisztelnék meg, ha hálájuk kifejezéseképen az alapot növelnék s e célra esetleg felolvasások, hangversenyek rendezése által a nagyközönség jótékonyságát is igénybe vennék.

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya november 9-én tartotta a jelen tanévben első ülését Sebestyénné Stetina Ilona elnöklete alatt. Az ülésen, melyen dr. Hegedüs István egyetemi tanár is megjelent, elsőül Radnai Jenőné tett jelentést a pécsi szabadtanítás kongresszusán szerzett tapasztalatairól. (A kongresszuson előadó az egyesület képviseletében vett részt.) Ezen előadással kapcsolatban az elnök indítványára elhatározta a szakosztály, hogy a pécsi kongresszuson a résztvevők egy töredéke által rendezett erőszakoskodással szemben megbotránkozásának és sajnálkozásának ad kifejezést s a vallás- és közoktatási miniszter iránt való hódoló tiszteletét és ragaszkodását jegyzőkönyvébe iktatja. — Radnainé különben előadásában azt fejtegeti, miként lehetne a kongresszus tanúságait a tanítási anyag jobb megválasztása és elrendezése, valamint a gyakorlatibbá tett módszer által az iskolai oktatásra nézve is gyümölcsözővé tenni. — A második előadó, dr. Incze József a leányok latin nyelvi oktatásáról értekezett, azon határozott kívánságnak adva kifejezést, hogy a leánygimnáziumokban maradjon meg az eddigi gyakorlat s a latin nyelv oktatása az V. osztályban vegye kezdetét. Magas színvonalon álló érdekes és tanúságos vita követte az előadást, melyben résztvettek: dr. *Hegedüs István*, *Révy Ferenc*, Berecz Sándor, dr. Miklós Elemér és dr. Tóth Rezső és az előadó. Végül az elnök összefoglalván az elhangzott véleményeket, megállapítja, hogy felszólalók a nevelési, egészségi, társadalmi és gyakorlati okok egész seregét halmozták fel azon óhajtás mellett, hogy a latin nyelv tanítása leányoknál jövőben is az V. osztályban kezdődjék. Elhatározta egyúttal a szakosztály, hogy a M. D. E. útján folyamodást intéz a vallás- és közoktatási miniszterhez az iránt, hogy e kérdésben — esetleg más szakkörök meghallgatása után — végérvényesen döntsön.

Ezek után az elnök indítványára a szakosztály üdvözölte Molnár Viktor államtitkárt hivatalos működése 25 éves fordulója alkalmából s megköszönte Révy Ferenc igazgatónak a gyülésterem szíves átengedését, mire az ülés véget ér.

*

Szabad tanítás. A Szabad Egyetem vezetősége november 5-én *Földes Béla dr.* elnöklésével ülést tartott, melynek első tárgya a Szabad Egyetem tavalyi eredményének bejelentése volt. A múlt tanévben 4667 hallgató iratkozott be a kurzusokra. az elsőre 2637, a másodikra 2030. Legtöbb hallgatója a művészettörténeti és az angol irodalmi, legkevesebb a statisztikai előadásnak volt. Túlsúlyban voltak a hivatalnokok, magánzók, családtagjai. A férfiak az első kurzuson 61·3, a másodikon 59·8, a nők 36·8 és 40·2 százalékát tették a hallgatóságnak. A Népszerű Főiskola könyvtárában eddig *Marczali Henrik dr.-nak történeti bölcseleti, Salgó Jakab dr.-nak közegészségtani, Berzeviczy Albert dr.-nak művészettörténeti, Ferdinándy Géza dr.-nak közjogi* és *Beke Manó dr.-nak felső mennyiségtani* előadása jelent meg. Sikeresen működött a *pozsonyi* kurzus is, melynek elnöke *Perjéssy Mihály* és hol a hallgatók száma 1047 volt.

*

Az Erzsébet Népakadémia most megjelent ez idei első programmja is arról tanuskodik, hogy a szabad tanításnak ez a sokoldalú intézménye nagy kulturális hivatást teljesít. Kurzusai közül igen fontos a magyar nyelv-kurzus, melyet a Népakadémia olyanok számára rendez, kik nem tudnak magyarul. Ezt a kurzust Laban Antal dr. tanár vezeti. Hasonló fontosságú az iparosoknak és műkedvelőknek rendezett mintázó (szobrászati) kurzus (vezető Sződy Szilárd, szobrász-tanár) és a rajz-kurzus (vezető Bentheim Artur festőművész, ipar-rajziskolai tanár). Gyakorlati fontosságú a könyvvitel-kurzus (vezető Karch Kristóf, kereskedelmi akadémiai tanár), gyorsírási, szépírási, helyesírás-fogalmazási kurzus (mindhármat vezeti Kováts Alajos, fővárosi tanító) és a gépíró-kurzus (vezeti Zadák Ilona, fővárosi tanítónő). Van ezeken kívül még olasz, francia és angol nyelvi kurzus. Az olaszt Naberschnig Rómeó, gimnáziumi tanár, a másik kettőt Halmay Mór dr. tanár vezeti. Valamennyi kurzuson minden este 6 és 9 óra között lehet beiratkozni, az Erzsébet Népakadémián (VIII., Német-utca 40.). Az iskolapénz havonként és kurzusonként csak két-két korona. A kurzusok mellett sorozatos előadások is lesznek. Így a november—decemberi ciklusban kurzusokat tartanak: Radnai Rezső dr. kultuszminiszteri osztálytanácsos A legnagyobb magyar humanistáról (Eötvös József báró élete és működése); Reuter Kamilló dr. egyetemi tanársegéd A kóros elmeállapotok befolyásáról az emberi cselekedetre; ifj. Novák Sándor kereskedelmi akadémiai tanár Munkástörekvésekről, Lázár Gyula dr. Erzsébet-nőiskolai tanár A világtörténelemből mutat be fejezeteket. Vasárnaponként este hat órakor népszerű, tudományos előadást tartanak: Konkoly Thege Miklós dr. és Kováts László. A Népakadémia könyvtára, könyvkölcsönzéssel, minden este 6 és 9 óra között használható. Bővebb fölvilágosítást szívesen nyújt az Erzsébet Népakadémia irodája (VIII., Német-utca 40.) minden este 6 és 9 óra között.

*

A Tulipánszövetség Magyar Védőegyesület munkássága. Az igazgatótanács legutóbbi ülésében örvendetes tudomásul vette, hogy

újabban Szatmár vármegye alapító tagként, Ung vármegye, valamint Kolozsvár és Marosvásárhely város pártfogó tagként az egyesületbe belépett. Szombathelyen az egyesület fiókja a minap megalakult és öt napra terjedő háziipari kiállítással kezdte meg munkásságát. A fiókegyesület védője Batthyány Lajosné grófné, elnökei Sarlay Feriné és Bezerédy István főispán. A Teleky Árvéd gróf elnöklésével megalakult Budapest, VII. ker. fiókegyesület első háziipari tanfolyama a Dob-utcai új elemi iskolában nov. 12-én nyilik meg. A tanfolyamon piperecikkek előállítását tanítják. Az egyesület társadalmi szakosztálya az Amerikából visszavándorló szegénysorsu honfitársak első felsegítésére Apponyi Albertné grófné elnöklésével a közel jövőben nagyobb szabású jótékonycélú előadást tervez. Azonkívül országos mozgalmat indít, hogy a visszatérők részére mezőgazdaság, a gyáripar és a háziipar terén állandó keresetet adó munka biztosíttassék. A föladatnak előkészítésére Batthány Lajos gróf elnöklésével Teleki Árvéd gróf, Csongor György, Gaul Károly, Hlatky István, Horváth János dr. és Zolnay Jenő tagokból és az ügyvezetőségből álló bizottság kéretett fel. Bernát István országgyűlési képviselő indítványára kimondták, hogy a segítés nemcsak az Amerikából, hanem bárhonnan visszatérő vándorlókra kiterjed. Batthyány Lajosné grófné és Apponyi Albertné grófné hozzászólása után a bizottság felkéretett, hogy a belügyi kormány által megkezdett ezirányú akció mibenlétéről tájékozódjék és a megindítandó mozgalomban a Magyar Gazdaszövetséggel és a Gyáriparosok Országos Szövetségével karöltve járjon el. Benczúr Gyuláné javaslatára kimondták, hogy az egyesület a régi magyar motivumokat feltüntető háziipari cikkekből mintatárt állítson föl. A budpestearzsébetvárosi fiók *Teleki* Arvéd gróf elnöklésével tartott ülésen. Bejelentették, hogy a szövetség ama hazafias céljának megvalósításában, hogy a háziipar által előállítható ipari készitmények terjesztése és meghonosítása által a külföldről beözönlő ilynemű készítmények behozatalát korlátozza és idővel kiszorítsa, — a gyakorlati térre lép. A pipere-cikkek készítésére a szövetség már a jövő héten tanfolyamot rendez be, a VII. kerület, Dob-utca 85. szám alatt levő elemi iskola épületében s nemsokára tanfolyamot nyit a művirágok készítésére és a fehérvarrásra is. A szövetség nemcsak az oktatásról, hanem a kész munka értékesítéséről is gondoskodni fog, úgy, hogy azok, akik a tanfolyamokat elvégzik, a szövetséggel állandó összeköttetésben maradnak, s rövid idő alatt szép keresetre tehetnek szert. A pipere-készítő tanfolyamra egyelőre 16 nőt vesznek föl, még pedig jobbára az intelligens, de a keresetre rautalt osztály tagjaiból. A borsodvármegyei tulipánszövetség báji *Patay* Gyuláné urasszony elnöklésével tartott ülésén elhatározta, hogy a jövő év tavaszán Miskolcon *háziipari kiállitást* rendez. Az előkészületeket egy erre a célra kiküldött bizottság végzi.

*

Két nőegylet fuziója. A Magyar Nők Közművelődési Köre és a Művészet és Művelődés nőegyesület vezetősége néhány évi fennállás után belátta, hogy a két hasonirányú egyesület fuzionálva sokkal hatásosabban működhetne közre a magyar nők művelődésén. A meg-

indult ezirányú tárgyalások eredményre vezettek, s ma délután megtörtént a fuzió. A vármegyeháza disztermében mintegy 200 hölgy jelent meg mindkét egylet tagjai közül s az elnöki széket is a két egylet elnökei, Dániel Ernőné báróné és Grusz Albertné foglalták el.

Dániel báróné üdvözölte a megjelenteket s bejelentette, hogy mindkét egylet külön-külön közgyűlésen kimondotta a fuziót. Az új egylet címéül javasolja: «Művészet és Művelődés Magyar Nők Köré»-t. A közgyűlés úgy a címet, mint az alapszabálytervezetet egyhangulag elfogadta. Ezután az új egylet tisztikarának választására került a sor. Mindkét volt egylet választmánya közös javaslattal lépett a közgyűlés elé, de a többség zajosan követelte a titkos szavazást, mert a tisztikar egyetlen férfitagja: az ügyész személyét illetőleg nézetkülönbség merült fel. Dániel báróné elnök ekkor szavazásra bocsátotta a kérdést, s mivel a többség titkos választást követelt a szavazást így ejtették meg. A szavazás elbuktatta az ajánlott ügyészt. Az új egyesület vezetősége a következő: Elnök báró Dániel Ernőné, társelnök Gruz Albertné, tiszteletbeli elnök: dr. Okolicsányi Kuthy Dezsőné, alelnökök: Gömbösné Galamb Margit, M. Hraborszky Julia, Rosenberg Auguszta, özv. Zemplény Gyuláné és Zipernovszky Károlyné, titkár: Endrődy Seraphine, jegyző: Klein Károlyné, pénztárnok: Eyssen Gyuláné és Strelisky Sándorné, ellenőr: Kogutovicz Manóné, pénztárvizsgálók: Gerhardt Ottóné és dr. Neumann Árminné lettek. Ügyésznek kis szótöbbséggel Sthymmel Gyulát választották meg. Tiszteletbeli tagok: Gyarmathy Zsigáné és Pejacsevich Jolán grófnő lettek. A választás után Gruz Albertné mondott köszönetet a megválasztottak nevében, s kifejezte azon reményét, hogy a hatalmas új egyesület most már céljai és törekvései elérésére fog munkálkodni. Az elnök rövid zárószavával berekesztette a közgyűlést.

*

A gyengetehetségü gyermekek oktatására szolgáló budapesti állami kisegítő-iskola a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter Úr áldozatkészsége folytán a székesfőváros által e célra ingyen átengedett területén (VIII., Mosonyi-utca 6. sz. alatt) új intézeti épületet nyert. Régóta érzett hiányt pótol ez az intézmény közoktatásunkban, mert azon szerencsétlen gyengetehetségű gyermekeket részesíti, lelkiállapotuknak megfelelő szakoktatásban, akik önhibájukon kívül, szomorú szociális és gazdasági viszonyok következtében, elmebeli és egyébb fogyatkozásokban szenvednek. A folyó tanévre 120 fővárosi gyengetehetségű gyermek nyert felvételt a kisegítő-iskolába.

A kisegítő-iskola gyermekekből fogyatkozásuk dacára is hasznos, munkás polgárokat igyekszik nevelni. Az állami kisegítő-iskola eddig bérházban volt elhelyezve. Az új intézeti épület az iskola humánus céljainak megfelelően, a kor és gyógypedagógia követelményeinek legmesszebbmenő kielégítésével: ingyen orvosi rendeléssel, tetőn elhelyezett napos és szellős játszótérrel, tágas udvarral a gyermekek tisztálkodására berendezett pompás zápor fürdőkkel, gyógytornával, kézügyességi műhelyekkel stb. stb. lett berendezve s általa fővárosunk a maga nemében új mintaszerű intézettel gazdagodott.

IRODALOM.

Laban Antal: AZ ÁRPÁD-HÁZI SZENT ERZSÉBET-LEGENDÁK IRODALMUNKBAN. Budapest, 1907. 8-rét, 128. l. (Pfeiffer Nándor bizománya. Ára ?)

Hétszáz esztendeje, hogy Szent Erzsébet Pozsony városában a világra jött. Az a rövid idő, melyet e földön töltött, elég volt arra, hogy alakja köré a legendák bűbájos fátyola szövődjék, hogy két nemzet is a maga szentjének vallja: a magyar magyarországi avagy árpádházi, a német thüringiai Szent Erzsébet nevén. Élete, érzelem- és gondolatvilága egyik legjelentékenyebb kifejezője volt annak az iránynak, mely a XII. és XIII. században szabadulást keres a formákban megmaradt aszketikus kere-zténységből, élő szeretettel sóvárog az igazi Krisztus után, akit a dogmák és symbolumok elfedtek volt. Assisi Ferenc lelke ihlette meg őt is, az a lélek, mely a szorosan korlátozott vallásos körből kitörve új világfelfogást hirdet, az igazi kereszténységet az életben akarja megvalósítani, szereti az emberiséget, a természetet, megihleti a költészetet és művészetet, előkészítő és mozgató ereje annak a nagy átalakító folyamatnak, melyet renaissancenak nevezünk. Erzsébetnek, mint nőnek, ki csak kevés ideig volt a thüringiai herceg neje, majd özvegye, természetesen nem nyílt akkora tere, mint kora férfiainak; s mégis mekkora hatása volt irodalomra, költészetre, képzőművészetre egyaránt, mely a mai napig anyagot és ihletet merít a huszonnégy évet élt szent nő araszny pályafutásból. Különösen feltünővé lesz ez a mély hatás, ha unokahugának, Boldog Margitnak élete mellé tesszük. Erzsébet az önfeláldozó szeretetnek, a bájnak a képviselője, Margit a középkori kolostor rideg, önsanyargató életének megtestesítője; annak minden tette, minden szava az emberek közt járó, gyógyító és vigasztaló, az embereket különbség nélkül szerető Krisztust sugározza; ennek önszántából vállalt gyötrelmei, a templom hideg kövén imádságban töltött éjtszakái, a durva munkában, kőben és fagyban elkényszeredett teste a zordon Golgotát s a siralomvölgyét juttatják eszünkbe. Hol van nyoma hatásának az irodalomban, a művészetben? Hol a népköltésben; a középkor színetlen pompázó legendáiban? A boldoggá avatás jegyzőkönyvéből készült életrajzon kívül, melyet rideg barátírással hagyott ránk Ráskai Lea, alig itt-ott egy-egy nyom; az újabb művészet is csak elvétve foglalkozik vele. Addig Erzsébetet századok óta hirdetik énekek és legendák, képek, szobrok, pompás székesegyházak és szerény kápolnák.

Laban Antal a gazdag Szent Erzsébet-irodalomnak csak kis részét öleli fel munkájában. Csak azt keresi, hogyan alakul ki az Erzsébet-legenda hazánkban, Erzsébet szülőhazájában, amint *Temesvári Pelbárt*, *Laskai Osvát* munkáiban, az *Érdy-*, *Tihanyi-* és *Guary*-kódexben feltalálható.

A hesseni Marburgban, ahol Erzsébet meghalt, ébredt az a gondolata, hogy e szép női alak legendáival foglalkozzék; ott kezdte kutatásait, itthon aztán folytatta és befejezte a kitűzött körre vonatkozó vizsgálatait.

A legenda magyar változatainak fejtegetése előtt megveti munkájának széles irodalomtörténeti alapját. Bevezetőül jellemzi a XIII. század elejének assisi sz. Ferencben megnyilatkozó szellemét. Ezután a legújabb kutatások alapján ismerteti az Erzsébetre vonatkozó történeti és legendai forrásokat, s rövid vonásokban elbeszéli életét, végül Pray György és Toldy Ferenc kiadványaival és Danielik János tollából került legszebb magyar Erzsébet életrajzzal foglalkozik. Ezek a bevezető részek magukban is igen becsesek, mert kitünő útmutatóul szolgálnak a Szent Erzsébetről szóló irodalomban. Műve derékrészében Laban Antal főképen Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát beszédeinek Szent Erzsébetre vonatkozó részeit taglalja. Lelkiismeretesen utánajár a forrásoknak, melyből a két szerző merített; kimutatja hogy az anyagot Voragói Jakab Arany Legendájából (XIII. században), a Thesaurus Novus (XIV. században), Sermones Discipuli (XV. században) című beszédgyűjteményekből, egy XVI. században keletkezett franciskánus eredetű életrajzból s egy ennek szövegén alapuló ismeretlen szerkesztésből vették; pontosan megállapítja, hogy a két magyar szerző mennyiben ragaszkodott forrásaihoz, miben és mennyire változtattak rajta s eközben igen szépen megrajzolja Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát írói arcképét. Pelbárt hatalmas alakja mellett kedvezően tünteti fel ifjabb kortársát, Osvátot, aki már valóságos írói tehetséggel dolgozza fel a forrásaiban talált nyers anyagot, eleven és díszes előadással mintegy művészi alakot ád a legendáknak. Tíz legendát találunk Osvát művében, a *Biga salutis*-ban: a csodás köpenyegről; az öreg asszonyról, aki Erzsébetet sárba taszította; édes anyjának megjelenése; egy néma s egy vak gyermek gyógyítása; a csodás halakról; egy beteg fráter gyógyítása; Erzsébet Sárospatakon születik; az Erzsébet koronája; Erzsébet megalázkodása; a rózsa-legenda. Az első, a csodás köpönyegről, a legösmertebbek közé tartozik; a művészeknek is gyakran tárgyul szolgált, többi közt Liezenmayer Sándornak is, kinek csodás bájú és igazi áhitatot lehelő képe a Szépművészeti Múzeumnak egyik legfőbb — mostanában, sajnos, nem látható — kincse. Ez s a következő öt legenda megvan az említett forrásokban. Viszont egyetlenegy forrás sem említi Erzsébet születése helyét, Laskai Osváton kívül, aki Sárospatakot vallja annak; a köztudat szerint Pozsony volna, de erre semmi biztos adatunk sincs. Laban Antal szerint, mindaddig, míg biztos történeti adatunk nincs, Osvát adatát kell ténynek elfogadunk, melynek alapja a hagyomány lehet. Roppant megható és bensőséges a koszorú legendája, melyet csupán csak Osvát őrzött meg. Eszerint Erzsébet, mikor meghallotta, hogy a thüringiai őrgrófnak eljegyezték, levette fejéről a virágkoszorút, a vízbe dobta és

keservesen sírva az Úrnak ajánlotta magát. Ugyancsak csupán Osvátban van meg Erzsébet példátlan megalázkodása, midőn legyőzve emberi gyöngeségét italt, merített abból a medencéből, melyben a betegeket fürösztötték.

Legtöbb vitára adott alkalmat a híres rózsa-legenda, mely mind Pelbárt, mind Osvát munkáiban megvan, csakhogy a külföldi alakoktól eltérően, nem asszonykorában és férjével, hanem gyermekkorában és atyjával történtnek mondják el. Erről a legendáról azt hitték, hogy más körből került Erzsébet legendái közé. Hasonló csodák estek meg portugáliai Szent Erzsébettel, viterbói Rózával, beaulieni Flórával, villeneuv-i Rosselinával és Regalada Péterrel. Csakhogy ezek mind későbbiek Erzsébetnél. Egy német ferencrendi tudósnak, P. L. Lemmensnek érdeme, hogy a legenda magvát XIV. századi toscanai franciskánus Erzsébet-életben fölfödözte; ennek az adatai pedig a szentté avató pör iratain alapulnak, s ezért a bájos rózsalegendát nem későbben, idegenből került, hanem eredeti Erzsébet-legendának kell tartanunk.

Pelbárt és Osvát forrásainak kiderítése után ép olyan 1 lkiismeretességgel tárgyalja a későbbi eredetű Tihanyi-, Érdy- és Guary-kódex Erzsébet-legendáit. Utal a dunántúli pünkösdi gyermekdalra, mely szintén Erzsébettel látszik kapcsolatosnak; végül a wartburgi dalnokverseny híres és titokzatos Klingor von Ungerland jóslatára, aki Erzsébet születését abban az órában a csillagokból olvasta.

Laban Antal értekezése a legalaposabb és leglelkiismeretesebb munkára vall, nem hiába, hogy Katona Lajos tanítványa. Feltétlen érdemül tudhatjuk be a szerzőnek azt is, hogy tudós munkáját lelkes és élvezetes nyelven írta meg, pedig ez nem igen szokott együttjárni az ilyen természetű művekkel. *Tolnai Vilmos.*

* *

VEZÉRFONAL A NŐI KÉZIMUNKÁK TANÍTÁSÁHOZ. Az új tanterv alapján, elemi népiskolák számára. Irta: *Ferenczi (Freund) Vilma.* 18 ábrával és 1 rajzmelléklettel. Ára 1 korona.

Az elemi iskolai tantárgyak mostohagyermekének, a női-kézimunkatanítás eddigi fárasztó, célját tévesztő, elavult módszere végre megszünik, hogy helyet adjon egy sokkal világosabb, szemléletibb, élénkebb módszernek, mely nálunk eddig még ismeretlen ugyan, de a külföldön régóta gyakorlatban van.

Ezt a czélt kívánja szolgálni az imént megjelent Vezérfonal, melyet avatott szerzője saját tapasztalataira támaszkodva, és őszinte hivatásszeretetétől lelkesítve úgy állított egybe, hogy a kézimunkatanítónő megismerkedjék a tömegtanítás módszerével és a székesfőváros elemi iskolái számára előírt új kézimunkatervvel egyaránt.

Amint szerző előszavában hangsúlyozza, e kis vezérkönyv a szükséges tudnivalókat csak dióhéjba foglalva adja közre, és nem akar egyéb lenni, mint útmutató a kézimunkák elemeinek feldolgozásában a tömeg- vagy osztálytanítás módszere alapján, mely nálunk most az új tantervvel válik először kötelezővé.

Tájékoztatásul közli: 1. az I—VI. osztályok számára előírt miniszteri tantervet, 2. a miniszteri tanterv idevonatkozó utasításainak kivo-

natát, 3. a székesfővárosi tanterv utasításainak kivonatát, és végre 4. azon általános tudnivalókat, melyek nélkül céltudatos, sikeres kézimunkatanítás el sem képzelhető.

A tömegtanítás ujonnan behozott módszerével megszünik végre az eddig divott egyedoktatás, midőn az agyonostromlott tanítónő minden tanulójának külön-külön mutatta a kézimunka egyes fogásait közvetlen közelből, végtelen fáradsággal, kevés sikerrel, és a fegyelemtartás nehézségeivel küzködve.

Most ütenyezve, szemléltetve az egész osztályt egyszerre fogja tanítani, és csak kivételesen foglalkozik a gyengébbekkel, míg az ügyesebbek valamely mellékmunkán gyakorolják az elsajátított kézügyességet.

Az egyes munkanemek elemeinek szemléltetésére szolgálnak: vastag zsinór, horgoló- és kötőtű, a jegyzéshez táblára feszített smyrna-kanevász, vastag tűvel, pamuttal s így tovább. Minden munkanemet célszerű hasznos tárgyon alkalmazzák a tanulók, ami munkakedvüket hathatósan fokozza.

A kézimunka elemeinek szemléltetését a vezérkönyvbe foglalt sikerült ábrák világosan mutatják be, valamint a kisérő magyarázatok könnyen érthetők és tiszta magyarságúak.

Nagy előnyére válik e vezérkönyvnek, hogy azt oly kiváló nőnevelő szerkesztette, amilyen Ferenczi (Freund) Vilma. Minden alkalmat felhasznál, hogy a kézimunkatanítónővel megéreztesse, hogy a kézimunkatanítás célja koránt sincsen kimerítve azzal, ha a tanulók megtanulták a különféle munkanemek elvégzését. A tanítónő köteles folyton figyelemmel lenni arra is, hogy ezt jó testtartással, a tisztaság- és rendszeretet szemmel tartásával, jó kedvvel és szívesen végezzék. Igy válik aztán a kézimunka oly áldásává a nőnek, melynek üdvös hatása az iskola falain túl későbbi életkörében is kiséri, szórakoztatja, vígasztalja, megsegíti kis vagyona gyarapításában, fenntartásában.

Tovább lapozgatva e vezérfonalban, örömmel tapasztaljuk, hogy az sok gyakorlati érzékkel nyujtja utasításait, mert a nő a népoktatás alsó fokán megtanul már annyira varrni, harisnyát kötni, fejelni, hurkolni, keshedő fehérneműt foltozni, beszőni, egyszerű ruhafélét szabni és megvarrni, hogy a leendő gazdasszony nem hiú piperemunkával fogja elpepecselni drága idejét, hanem a család ruhaneműinek javításával, gondozásával, tetemes megtakarítások utján fogja gyarapítani a vagyont, a kedves otthon jólétét. S ez minden!

Örömmel üdvözöljük tehát e jeles könyvecskét, mely hivatva van életrevaló újításaival hathatósan emelni kézimunkatanításunk színvonalát székesfővárosi elemi népiskoláinkban. Megérdemli, hogy kézimunkatanítónőink bizalommal, jóakarattal fogadják e füzet utasításait tanítás közben, így fáradságukat siker koronázza.

Nemecska Irma
sz.-főv. tanítónő.

*

AZ EGYSÉGES NEMET HELYESÍRÁS: SZABÁLYOK ÉS SZÓJEGYZÉK. A legújabb hivatalos adatok alapján kidolgozta *Kemény Ferenc.* Negyedik kiadás. Ára 60 fillér.

Ez az 54 lapja terjedő füzet nélkülözhetetlen segédeszköz mindazok részére, akik a német nyelvet tanulják és németül írnak, s egyaránt alkalmas az iskolai és magánhasználatra. A hazai viszonyokhoz alkalmazott terjedelmes Szójegyzék nem éri be azzal, hogy a szavaknak fő alakjait és változásait közli, hanem egyúttal megadja magyar jelentésüket, is, s így valóságos kis német-magyar szótár. A füzet használhatóságát mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy immár több mint 10,000 példányban forog közkézen. A megelőző kiadásokban általánosan, vagyis az összes iskolafajokra lett engedélyezve.

*

Magyar és angol szótár. Az angol nyelvnek nálunk mind rohamosabb térfoglalásával egyre érezhetőbbé vált egy jó angol és magyar szótár hiánya s igazán csak a szótár-szerkesztés rendkívüli nehézségeinek tudható be, ha e közszükséglet kielégítése a célnak megfelelőleg ezideig nem sikerült. Most Yolland Arthur B. cambridgei kollégiumi professzor, a budapesti tudomány-egyetem lektora több mint ötven íves angol-magyar szótárt írt, mely egy csapásra pótolja e már nagyon is érezhetővé vált hiányt. A hatalmas terjedelmű munkának most csak első (angol-magyar) része jelent meg, maga ez a rész is több mint 800 lapra terjed, de már ebből is megítélhető a kitünő rendszer, mely szerint a szerző nehéz munkáját végezte. A jeles professzor ugyanis első sorban arra törekedett, hogy szótárában benne legyen lehetőleg minden szó, amire az életben és olvasmányainkban szükségünk van, de emellett különös tekintettel volt a kereskedelmi- és jogi kifejezésekre, nemkülönben a sajátos szólásokra is. Külön feltünteti ezenkívül a költői nyelvben használatos szavakat, illetve kifejezéseket is, nevezetesen azokat, melyek leginkább Shakspere, vagy a pseudo-klasszikus korszak íróinak műveiben oly nagy számmal találhatók. A ki tudja, mily nehézségeket kellett ezideig leküzdeni azoknak a magyar olvasóknak, kik eredetiben akartak gyönyörködni a halhatatlan brit óriás drámáiban, vagy akár Byron és Dickens sajátos géniusában is, bizonyára méltányolni fogja Yolland tanár búvárkodását, melynek, eredményeivel szótárában a magyar közönség segítségére siet. A kezdőknek s az angol nyelvben már előrehaladoltabbaknak egyaránt nélkülözhetetlen kézikönyvet a Franklin-Társulat finom papiron és tiszta szép nyomással állította ki; ára fűzve 9 korona, vászonkötésben 10 korona.

*

Új nyelvoktatási tankönyvek. Tomcsányiné Czukrász Róza, az országosan ismert tanügyi írónő, kinek fonomimikai művei utólérhetetlenek, újabban a magyar nyelvtan anyagát dolgozta fel az új tanterv alapján. Munkája megvalósítja a tanügyi körök azon régi óhajtását, hogy az elemi iskolában ne gramatizáljunk, de másrészt

megoldja a tanterv által kitűzött azt a feladatot is, mely megkívánja, hogy a népiskola tanulói a nyelvtényekkel tisztába jőjjenek s a helyesírás szabályait öntudatosan kövessék. A munka három részből áll és pedig egy «Nyelvgyakorló vezérkönyvből» és két «Nyelvgyakorló feladatok» című népiskolai tankönyvből. A vezérkönyv a II—VI. osztályok anyagát dolgozza fel, szorosan a tantervhez alkalmazkodva, a feladatok első füzete pedig a II—IV., második az V—VI. osztályok részére összefoglalja és gyakorlati feladatok alakjában adja a vezérkönyv nyomán megismert anyagot, nagy szolgálatot tevén ezzel főkép az osztatlan, vagy csak részben osztott iskoláknak. A vezérkönyv ára 2 kor. 50 fillér, a II—IV. osztályos füzeté 36 fillér, az V—VI. osztályosé pedig 60 fillér. Kaphatók Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) könyvkereskedésében Budapesten.

*

A nevelés elméletének története. Browning Oskár kitünő kis könyve új kiadásban jelent meg az Eggenberger-féle könyvkereskedésben. Soká nélkülöztük, mert évekkel ezelőtt teljesen elfogyott, s így láttuk igazán, milyen pótolhatatlan segédeszközt bírtunk benne a tanítók képzésénél. A gazdag könyvészeti és életrajzi jegyzetekkel — magyar vonatkozásúakkal is — ellátott átdolgozást dr. Kármán Mórnak köszönhetjük és őszinte szívvel köszönjük is. —*a.*